حوکمەکانی بانگ و قامەت

لەسەر بۆچوونی هەر چوار مەزهەبەکە

نووسینی

آزاد فائق پێنجوێنی

پێداچوونەوەو پێشەکی

د. محمد طاهر بەرزنجی

م. نورالدین ملا عبداللە وەڕازی

م. مەڕوان عزیز کوردی

م. أحمد محمد ڕازی

١٤٤٣ک ٢٠٢٢ز

چاپی دووەم

بسم الله الرحمن الرحيم

ناوی کتێب: حوکمەکانی بانگ و قامەت (لەسەر بۆچوونی هەر چوار مەزهەبەکە)

نووسینی: آزاد فائق پێنجوێنی

پێداچوونەوەو پێشەکی: د. محمد طاهر بەرزنجی، م. نورالدين ملا عبدالله وەڕازی، م. مەڕوان عەزیز کوردی، م. أحمد محمد ڕازی.

دیزاینی بەرگ:

نۆبەتی چاپ: دووەم

ساڵی چاپ: ١٤٤٣ك– ٢٠٢٢ز

تیراژ: ١٠٠٠ دانە

چاپخانەی:

نرخ: دینار

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٤٢٥)ی ساڵی (٢٠١٩)ی پێدراوە.

مافی لەچاپدانەوەی پارێزراو نیە

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: ((الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَومَ الْقِيَامَةِ))[١].

واتە: ((بانگبێژان لەڕۆژی قیامەتدا مل بەرزترین و بڵندترینن لەنێو خەڵکیدا)).

وَقَالَ ﷺ: ((لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))[٢].

واتە: ((بێگومان هیچ کام لە جنۆکەو مرۆڤ و هیچ شتێکی تر نییە دەنگی بانگبێژ ببیستێ و شایەتی بۆ نەدات لەڕۆژی قیامەتدا)).

١- أخرجه مسلم: (٣٨٧)، وابن ماجه: (٧٢٥) وغيرهما.

٢- أخرجه البخاري: (٦٠٩)، (٣٢٩٦).

پێشكەشە بە:

- هەر موسوڵمانێكی دڵسۆز و هەڵگری ئاڵآی ئەم ئیسلامە.
- هەموو ئەو ماموٚستا بەڕێز و خۆشەویستانەم كە بەوەرگرتنی هەر پیتێك لەخزمەتیاندا وەرم گرتووە.
- دایك و باوك و خوشك و برا خۆشەویستەكانم و هاوسەری ئارامگرم.

پێشەكی د. محمد طاهر بەرزنجی

بِسْمِ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ الله.

پاشان:

هەستام بەپێداچوونەوەی ئەم كتێبەی برازام (ماموٚستا آزاد پێنجوێنی)، بینیم كە پێش زۆرێك لەنوسەرانی سەردەمەكەی كەوتووە لەكۆكردنەوەی بەڵگەی پەیوەندیدار بە (حوكمەكانی بانگ) و بابەتە پەیوەندیدارەكان بەوبابەتەوە، وە ڕازاوەتەوە بەپشوو درێژی كە هەموو ڕیوایەتەكانی پەیوەست بەحوكمەكانی كۆكردوەتەوە، هەروەها ئەو گفتوگۆ زانستییانەشی باس كردووە كە لەنێوان فەقیهە كۆنەكان ئاڵو گۆڕ كراوەو باسكراوە، وە بەپێی زانیارییەكان (ماموٚستا مەڕوان كوردی) پێش من پێداچوونەوەی بۆ كردووە، وە لەهەندێك بابەتدا گفتوگۆی لەگەڵ نووسەر كردووە، وەك هەر كارێكی دەستكردی مرۆڤ ئەم نوسراوەش پێویستی بە هەڵسەنگاندن و تانە لێگرتن هەیە لەلایەن كەسانی پسپۆڕ لەزانایان، سوپاس بۆ خوا ئەو كەسەی هەڵی سەنگاندووەو تانەی لێ داوەو ڕێنوێنی كردووەو تێكۆشاوە، داواكارم لەخوای بالأدەست نوسەرەكەی (ماموٚستا آزاد پێنجوێنی) سەربەرزكات بۆ هەركارێك كەخۆی پێی خۆشەو زانست و پێداگری زیاد بكات.

محمد شيخ طاهر البرزنجي

١٧/ محرم/ ١٤٤٢كۆچی

قطر

پێشەكی م. نورالدین ملا عبد الله وەرازی

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگاری جیهانیان، بەدی هێنەری بونەوەرو زەوی و ئاسمان، رێ نیشاندەر بۆ رێبازی رزگاربوون و كەرامەت و سەربەرزی هەردوو جیهان، دابەزێنەری شیفاو هیدایەت و رەحمەت كەناوی ناوە((قورئان)) وە تیایدا دەفەرموویێت: ﴿ وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾[فصلت: ٣٣]، وە درودو سلاٚواتی بێ پایان برژێ بەسەر گیانی پێغەمبەرو پێشەواو رابەرو مامۆستاو سەروەرمان كۆتا پێغەمبەر بۆ ناساندنی پەروەردگار بەبەندەكان و روونكەرەوەی رێبازی راستەقینەی گەیشتن بەرزگاربوون، پێغەمبەری گشت مرۆڤایەتیﷺ كەدەفەرموویێت: «مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ»(٣)أخرجه مسلم.

پاشان:

برای ئازیزو بەرێزم جەنابی (مامۆستا آزاد پێنجوێنی) داوای لەبەندەی هەژار بۆ رەحمەتی الله كرد كە چاوخشانەوەیەك بكەم بەم كورتە لێكۆڵینەوەی بەرێزیان لەسەر (بانگ و قامەت)، ئەو بابەتە گرنگەی كە رەنگە گرنگیەكی زۆری پێ نەدرابێت لەگەڵ ئەوەشدا كە بانگەشەكردنە بۆ یەكێك لەهەرەپایەگرنگەكانی ئەم دینە كەنوێژە، هەر بۆیە دەبینرێت كە هەڵو كەم و كورتی و ناشیاویەكی زۆر هەیە لەجێ بەجێ كردنی ئەو بابەتەدا لەلایەن زۆرێك لەبانگبێژانەوە.

٣- أخرجه مسلم: (١٨٩٣).

بینیم كە برای بەڕێزمان بەشێوەیەكی كورت و پوخت بابەتی (بانگ و قامەت)ی هەڵسەنگاندووەو ئەوەی پێویست بێت گەیاندوویەتی، بەو هیوایەی ئەم كارەپیرۆزەی سەرەتایەك بێت بۆ كردنەوەی دەرگای لێكۆڵینەوەی فراوانترو بەكرداری كردنی ئەم شەعیرە گرنگەی ئیسلام لە مزگەوتەكاندا.

خوای گەورە پاداشتی خێری برای بەڕێزمان بداتەوەو بیكاتە توێشوی قیامەتی و بەرچاو ڕۆشنتری بكات بۆ كاری گەورەتر.

وآخِرُ دَعَوانَا أَنَ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

نورالدين ملا عبدالله وەڕازی

سلیمانی

٦/شوال/ ١٤٤٠هـ

٩/٦/ ٢٠١٩ز

پێشەكی م. مەڕوان كوردی

سوپاسی بێ پایان بۆ پەروەردگاری جیهان، ئەو خودایەی كە مرۆڤی لە نەبوون هێنایە بوون، بەرنامەی ژیانی بۆ دانان و هیچ شتێكی فەرامۆش نەكرد، هەموو باس و خواسێكی پەیوەست بەژیانكردن و مامەڵەكردن لەگەڵ پێشهاتەكان بۆ بەیانكردن، دروودو سڵاو لەگیانی پاكی پێغەمبەری خۆشەویستﷺ، ئەو پێغەمبەرە ئازیزەی كە بەرگەی گشت تاڵی و ناسۆرو ئازارەكانی گرت، تاوەكو پەیامی خودایی بگەیەنێت بەو شێوەی كە فەرمانی پێكرا بەبێ زیادو كەم، ڕازیبوونی خودایی وەك نمەی باران شەونمی بەیان بڕژێت بەسەر تەواوی یارانی بەرزو بەڕێزو بەئەمەكی و شوێنكەوتوانی تا ڕۆژی دوایی.

ئاشكرایە مرۆڤ زۆر جار هەست بەو نیعمەت و بەخششە خوداییانە ناكات كە تێیدا دەژی تاوەكو لەدەستی نەدات، و پشت هەڵنەكات و ماڵئاوایی لێ نەكات، جا ئەو بەخششە خوداییانە بێ شومار زۆرن و هەموو ژیانمانی تەنیوە، بەشێوەیەك بیرمان لەهەندێكیان نەكردوەتەوە هەرگیز و بەخەیاڵمانا نەهاتوون، ئەوانیش دەبن بە دوو كۆمەڵەوە:

یەكێكیان بەخششە مادی و جەستەییەكان، كە دەبنە هۆكاری مانەوەو ڕاگرتنی جەستەی مرۆڤ.

ئەوی تر بەخششە ڕۆحیەكان، كە دەبنە مایەی هاوسەنگڕاگرتنی ڕۆح لەبەرامبەر گشت پاڵەپەستۆیەكان.

ئەوەی كە ئەم كتێبە خنجیلانەو قەشەنگەی بەردەستت جەختی لێدەكاتەوەو باسی لێوە دەكات و دەیناسێنێت، بریتیە لە یەكێك لە بەخششە ڕۆحیەكان، كە ڕۆژانە پێنج جار بەسەرمان دەكاتەوەو، گشت شوێنێكی شار دەگرێتەوەو دڵ و سینەمان ساف و بێگەرد دەكات، وبەدەنگێكی پڕ سۆز

بانگمان دەکات بۆ یەکێك لە گەورەترین و باشترین کردەوەکانمان(نوێژ)، پێمان دەڵێت وەرن بۆ سەرفرازی! وەرن بۆ شکۆ!.. ئەویش بریتیە لە بانگی پیرۆز! بەڵێ بانگ!

ئەزیزانم ئەو بانگەی کەوا لای هەندێکمان بووە بە شتێکی سادەو ساکار، هەر وەك هەموو دەنگێکی تر گوێبیستی دەبین و هیچ کاریگەریەکمان بەسەردا جێ ناهێڵێت، خۆراکێکی ڕۆحیەو تەنیا کەسێك هەستی پێدەکات، کە لەوڵاتێکدا ژیابێت بانگی تێدا نەدرێت و گوێبیستی ئەو سەدا شیرینە زوڵاڵە نەبوبێت! بەڵێ ئەو دەزانێت کە چەندە حەسرەتێکی قورس و سەخت و ئازاربەخشە گوێبیست نەبوونی دەنگی بانگی پیرۆز.

جا بۆ ئەوەی ئەو بانگە پیرۆزە وەکو خۆی بمێنێتەوەو کاریگەرو ئاڕاستەکەربێ، دەبێ کەسانێك پێی هەستن کە چۆنیەتیەکی بزانن و ئەهلیەتی ئەوەیان هەبێت کە ئەو ئەرکەیان بخرێتە سەرشان، وە ئەو ئەهلیەتەش نایەتە بوون مەگەر بە زانینی یاساو ڕێساو مەرجەکانی نەبێت.

بۆ ئەم مەبەستەش برای خۆشەویستمان (مامۆستا آزاد پێنجوێنی) هەستاوە بەنووسینی ئەم کتێبە نازدارەو، تێیدا ئەو باس و خواسانەی شەن و کەو کردووە کە پەیوەستن بە بانگ و قامەتەوە، تێیدا بە شێوەیەکی زانستی بۆچوونی زانایانی پێشین و سەردەمی هیناوەو، بەڵگەکانی خستوەتە ڕوو.

داواکارم لەخوای گەورە پاداشتی خێریان بداتەوەو، ماندووبونیان بەزایە نەچێت، و کارەکانیان لێ وەرگرێت، و بیکاتە توێشو بۆ دوارۆژیان.

مەروان عەزیز

تورکیا/ئەستەنبوڵ

٥/ ڕەجەب/١٤٤٠ی کۆچی

٢٠١٩/٣/١٢زاینی

پێشەکی م. أحمد محمد ڕازی

الْحَمْدُللهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا بِالإِيْمَانِ، وَأَزَالَ ظُلْمَ الشُّكُوكِ بِنُورِ الإِيْقَانِ، وَجَعَلَ كَلِمَتَهُ مَسْمُوعَةً فِي كُلِّ إِقَامَةٍ وَأَذَانِ، وَخَضَعَ لِجَبَرُوتِهِ جَمِيْعُ الإِنْسِ وَالْجَانِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ بَيَّنَ تَأْذِيْنَهُ أَيَّمَا بَيَانِ، وَجَاهَدَ بِإِذْنِهِ رُؤُسَ الطُّغْيَانِ، حَتَّى أَذْعَنُواْ لِأَذَانِهِ أَيَّمَا إِذْعَانِ.

هەستام بە خوێندنەوەو پێداچونەوەی ئەوەی کەبرای بەڕێزمان بانگبێژو قورئان خوێن: (آزاد پێنجوێنی)، نووسیویەتی دەربارەی (حوکمەکانی بانگ و قامەت)، لەوەی کەنووسیویەتی باشترینی کردووەو تێکۆشاوە تیایدا، وە ئەوانەی کە وتراوە لە (إجماع و إجتهاد) کۆی کردوەتەوە، وە بەزوبانی باوو باپیرانی نوسیویەتی، وە پێداگربووە لەوەی بێجگە لە خەڵکی کوردیش سودی لێ ببینن، بۆیە هەستاوە بەوەرگێڕانی بۆ زمانەکانی تریش، خوای باڵادەست ئێمەش و ئەویش سەرفرازبکات لەڕۆژی قیامەتدا.

وَصَلَّى وَسَلَّمَ عَلَى مَنْ خَصَّهُ بِشَرَفِ الشَّفَاعَةِ وَأَدَاءِ الأَمَانَة، وَقَرَنَ اسْمَهُ بِاسْمِهِ فِي كُلِّ أَذَانٍ وَإِقَامَة، صَلَاةً تَعُمُّ بَرَكَتُهَا أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَة.

أحمد محمد ڕازی

١٤٤٢/١/١٤كۆچی

مدينة المنورة

پێشەكی نوسەر

اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَثِيْرًا كَمَا تُنْعِمُ كَثِيْرًا، أَحْمَدُ اللهَ تَعَالَى وَأَشْكُرُهُ، وَأَسْتَعِيْنُهُ وَأَسْتَغْفِرُهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ وَصَفِيُّهُ وَخَلِيْلُهُ، اَللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِ بَيْتِهِ وَصَحَابَتِهِ وَالتَّابِعِيْن، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّين.

پاشان

سوپاس و ستایشی بێ پایان بۆ خوای بالأدەست ئەو خودایەی كە خاوەنی هەموو دروستكراوانە، وە پادشای هەموو پادشایانە، سوپاس بۆ ئەو خوایەی كەبانگدانی كردووە بەدروشمێك لەدروشمەكانی ئاینی ئیسلام، تا ئەو كەسانەی پێی هەڵدەستن و ئەنجامی دەدەن شانازیی پێوە بكەن، ئەمەش یەكێكە لەتایبەتمەندییەكانی ئوممەتی ئیسلام لەنێو هەموو ئوممەتانی تردا، وە درووودو سەلامی خوا لەسەر كۆتا نێردراوی خوا محمدﷺ و گشت پێغەمبەران بێت (علیهم الصلاة والسلام).

لەدوای بلأو كردنەوەی چاپی یەكەمی كتێبی (حوكمەكانی بانگ و قامەت)، لەم چاپی دووهەمەدا هەوڵماندواوە گشتگیرترو ووردتر باسی ئەم بابەتی بانگدان و قامەتكردنە بكەین، وە وتەی زیاتری زانایانمان لەهەر چوار مەزهەبەكە باسكردوە، وەچەند بابەتێك كەلەم سەردەمەی ئێستادا بلأوكراونەتەوە لەسەر بانگدان لەكاتێكدا لەشەرعدا جێگەیان نابێتەوە، بۆیە زیاتر باسمان لێوەكردووە، وەبەباشمان زانی ناوی كتێبەكە بگۆڕین بەم شێوەیە (حوكمەكانی بانگ و قامەت لەسەر بۆچوونی هەر چوار مەزهەبەكە)، وە ئەم نوسینەمان بەزمانی كوردی شیرین بۆ هەردوو

زاراوەى (سۆرانى و بادينى)، هەروەها بەزمانى (عەرەبى) بەناونيشانى (أَحْكَامُ الأَذَانِ وَالإِقَامَةِ عَلَى رَأْيِ مَذَاهِبِ الأَرْبَعَةِ) وە بەزمانى (فارسى) بەناو نيشانى (احكام اذان واقامه از ديدگاه مذاهب اربعه)، نوسيومانە، خواى پەروەردگار يارمەتيمان بدات هەوڵ دەدەين بەزمانەكاتى تريش بينوسين تا بگاتە بەردەستى بانگبێژانمان كەلەهەر شوێنێكى سەر ئەرزدابن لەبەرامبەر ئەو پاداشتە گەورەى لەبانگداندا هەيە بۆ بانگبێژان، چونكە يەكێك لەتايبەتمەندييەكانى بانگ و قامەت ئەوەيە: دڵەكان ڕووناك دەكەنەوەو، تاريكى تاوان دەسڕنەوە بەوەلآمدانەوەيان بەگوفتار و بەبەدەمەوەچوونى نوێژە فەرزەكان، وە بيسەر بەبيستنيان ئارام دەبێتەوە، بگرە بانگ هۆكارێكى گەورەيە لەبەرەوپێش چوونى مرۆڤ لە ئەركەكانياندا، هەروەك خواى پەروەردگار فەرموويەتى: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾ ﴿فصلت: ٣٣﴾، واتە: ﴿كێ وتەى چاكتر و بەجێترە لەو كەسەى (خەڵكى) بۆلاى خوا بانگ دەكات و كارى چاك ئەنجام دەدات و دەڵێ بێگومان من لەپێرى مسوڵمانانم؟﴾.

هەندێك لە زانايان وتوويانە[٤]: وشەى (دَعَآ) لەم ئايەتەدا مەبەست پێى (بانگبێژانە) هەروەكو پێغەمبەرﷺ فەرموويەتى: ((الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَومَ الْقِيَامَةِ))[٥]، واتە: ((بانگبێژان لە ڕۆژى قيامەتدا مل بەرزترين و بڵندترينن لەنێو خەڵكيدا))، وەهەندێكيتر وتوويانە مەبەست پێى پێغەمبەرەﷺ.

٤- تفسير ابن كثير الدمشقي: (٧| ١٧٩).

٥- أخرجه مسلم: (٣٨٧).

کەواتە یەکێك لەباشترین و چاکترین کارو کردەوەکان لەناو خەڵکیدا کاری بانگبێژانە، بۆیە جێی خۆیەتی ئێمەش بەگرنگییەوە لێی بڕوانین و بەشێوازێك بانگبێژی بکەین کەشایستەی ئەو پاداشتە بین کە لەفەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ دا ئاماژەی پێکراوە.

داواکارم لەخوای پەروەردگار ئەم نووسینە بکاتە مایەی خێر بۆ ئێمەو ئەو کەسانەشی دەیخوێننەوەو دەیگەیەنن، خوای پەروەردگار نیەتمان پاك بکاتەوە بۆ خزمەتی دینەکەی، خوای گەورە پاداشتی خێری مامۆستایانی خۆشەویست (د.محمد طاهر بەرزنجي و م. نورالدين وەڕازی و م. مەڕوان کوردی و م. أحمد ڕازی) بداتەوە کەهاوکارم بوون لەپێداچوونەوەی ئەم کتێبەدا، وەخوای گەورە پاداشتی خێری هەموو مامۆستایان و هاوڕێیانی خۆشەویست و هاوسەری بەڕێزم بداتەوە کە هاندەرو پشتیوانم بوون لەم نووسینەدا، ئەوەی ڕاست و دروست بێت لەم نووسینەدا، ئەوە لەلایەن خواوەیە.. خۆ ئەگەر هەڵەیەکیشم تێدا کردبێت، ئەوە لەخۆم و لەشەیتانەوەیە، وە مرۆڤیش شایستەی هەڵەکردنە.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، وَصَلَى اللهُ وَسَلَّمَ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ.

تکا کاری بەزەیی خوای میهرەبان:

آزاد فائق پێنجوێنی

سلێمانی/ ئازادی

شەوی هەینی

١/ربيع الثاني/١٤٤٣ی کۆچی

٢٠٢١/١١/٦زاینی

بۆیە دەڵێم:

ئەی ئەو برایەی کەدەنگت خۆشە-- شوێن ئیسلام کەوە خوا وای پێخۆشە

لە ڕۆژی دوایی مل بەرزترینی -- بێگومان لای خوا کەسیٚ سەنگینی

کاتێك بانگ بدە بانگت تەواوە -- با دەنگت خۆشبیٚ ئیسلام دایناوە

بۆ هەر بانگدانیٚ شەست چاکەت هەیە -- وە بۆ قامەتێك سیی ترت هەیە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إجازَة في الأذانِ والإقامَة

الْحَمْدُ للهِ رَبِّ العالمينَ، والصَّلاةُ والسَّلامُ على نبيِّنا مُحمَّدٍ، وَعَلى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعينَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإحسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّيْن.

أَمَّابَعْدُ:

فإن الله سبحانه وتعالى قد خصَّ هذه الأمَّة بخصائص عدّة ومنها الأذان وقد أفرد الفقهاء له أبوابا وأقساما في مصنفاتهم ومن نعمة الله علينا أن نرويه بالأسانيد المتصلة إلى منتهاه، وبعد أن طلب منّي الأخ الفاضل: (آزاد فائق توفيق البنجوينى الكردي) الإجازة بالأذان والإقامة أقول وبالله التوفيق إنّي قد أجزتُه بالرواية عنّي وأخبره بأنّي أروي أحاديث الأذان عن شيخنا (رعد محسن حاوي السامرائي) حفظه الله وهو عن المحدّث الشيخ صبحى السامرائي رحمه الله تعالى عن أبي الصاعقة عن نعمان خير الدين أفندي الآلوسي ابن المفسِّر أبى ثناء عن أبي ثناء محمود بن عبدالله الآلوسي صاحب التفسير (روح المعاني) عن علي بن محمد سعيد السويدي عن أبيه راوية العراق أبي عبدالله محمد سعيد السويدي عن ابن عقيلة المكي (وقد ورد بغداد) عن عبدالله بن سالم البصري عن الملا إبراهيم بن حسن الكوراني (صاحب الأمم لإيقاظ الهمم) عن صفيّ الدين أحمد المدني عن الرملي عن زكريا الأنصاري عن ابن حجر عن أبي محمد عبدالله بن محمد بن محمد بن سليمان النيسابوري الأصل، المكي عن إمام المقام رضي الدين أبي محمد إبراهيم بن محمد بن أبي بكر الطبري عن أبي القاسم عبد الرحمن بن أبي حرمي عن أبي الحسن علي بن حميد بن عمار الطرابلسي أنبأنا أبو مكتوم عيسى بن الحافظ أبي ذر عبد بن محمد الهروي أنبأنا أبي قال أنبأنا العلامة أبو اسحاق إبراهيم بن أحمد المستعلي قال أنبأنا الفِرَبْري أبو عبدالله محمد بن يوسف بن مَطر أنبأنا (البخاري أبو عبدالله محمد إسماعيل بن إبراهيم) قراءة عليه وأنا أسمع قال حدثنا محمود بن غَيلان قال حدثنا عبد الرزاق قال أخبرنا ابن جريج قال أخبرني نافع أن ابنَ عمر كان يقول كان المسلمون حين قدموا المدينة يجتمعون فيتحيّنون الصلاة ليس ينادى لها

فتكلم يوم في ذلك فقال بعضُهم اتخذوا ناقوسا مثل ناقوس النّصارى وقال بعضهم بل بوقاً مثل قرن اليهود فقال عمر أولا تبعثون رجلاً ينادي بالصّلاة فقال رسول اللهﷺ: {يَا بِلاَلُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلاَةِ}.

وأخبره بأنّي أروي حديث الأذان في مسند الإمام أحمد بنفس الإسناد إلى (الحافظ ابن حجر عن الحافظ العراقي وأبي الحسن الهيثمي) قالا: أخبرنا (محمد بن إسماعيل بن إبراهيم) الأنصاري الدمشقي ابن الخباز وأبي الحسن علي بن أحمد بن إبراهيم العرضي بالقاهرة قال الأول أخبرنا مسلم بن علان وقال الثاني قُرِئ على زينب بنت مكي وأنا أسمع وأجازنا الفخر بن البخاري إن لم يكن سماعا قالوا أنبأنا حنبل بن عبدالله المُكثِر أخبرنا أبو القاسم عبدالله بن محمد بن الحصين قال أخبرنا أبو علي الحسن بن علي التميمي الواعظ أخبرنا أبو بكر أحمد بن جعفر القطِّيعي حدثنا عبدالله بن الإمام أحمد قال حدثنا أبي قال حدثنا يونس حدثنا فَليح عن زيد بن أبي أُنيسة عن عمرو بن مُرّة عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن معاذ بن جبل قال أحيلت الصلاة ثلاثة أحوال وأحيل الصيام ثلاثة أحوال فأما أحوال الصلاة فان النبيﷺ قدم المدينة وهو يصلي سبعة عشر شهراً إلى بيت المقدس ثم إنّ الله أنزل عليه: ﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ ﴾. [البقرة: ١٤٤]، قال فوجَّهَهُ الله الى مكة قال: فهذا حول. قال: وكانوا يجتمعون للصلاة ويؤذِن بها بعضهم بعضاً حتى نقسوا أو كادوا ينقسون. قال ثم أن رجلاً من الأنصار يقال له عبدالله بن زيد أتى رسول اللهﷺ فقال: يا رسول الله أني رأيت فيما يرى النائم ولو قلت إنّي لم أكن نائماً لصدقت، إذ رأيتُ شخصاً عليه ثوبان أخضران فاستقبل القبلة فقال: {الله أكبر الله أكبر}، {أشهد أن لا إله إلا الله} (مثنى مثنى) حتى فرغ من الأذان ثمّ أمهل ساعة قال: ثم قال مثل الذي قال غير أنه يزيد في ذلك قد قامت الصلاة فقال رسول اللهﷺ: {علِّمْهَا بلالاً فَلْيؤذنْ بها}.

وأخبره أنّي أروي حديث الأذان لأبي محذورة في صحيح الإمام مسلم بنفس الإسناد إلى الحافظ بن حجر قال أخبرنا أبو عبد الله محمد بن ياسين الجزولي المقرئ إجازة مكاتبةً قال أنبأنا

الشريف موسى بن علي بن أبي طالب العلوي الموسوي قراءة عليه وأنا حاضر إجازةً منه قال أنبانا العلامة تقي الدين أبو عمرو عثمان بن صلاح الشافعي والحافظ الحسن بن محمد بن محمد البكري سماعا عليهم لجميعه قالوا أنبانا المؤيد بن محمد الطوسي قال أنبأنا فقيه الحرم أبو عبد الله محمد بن الفضل الصاعقي الفراوي قال أنبأنا أبو الحسين عبد الغافر بن محمد الفارسي قال أخبرنا أبو أحمد محمد بن عيسى الجلودي قال أخبرنا أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن سفيان قال أخبرنا الإمام مسلم بن الحجاج القشيري رحمه الله قال حدثني أبو غسان المسمعيُّ مالك بن عبد الواحد وإسحاق بن إبراهيم قال أبو غسان حدثنا مُعاذ وقال إسحاق أخبرنا معاذ بن هشام صاحب الدّستوائي وحدثني أبي عن عامر الحول عن مكحول عن عبدالله مُحيريز عن أبي محذورة أنّ نبي اللهﷺ علّمه هذا الأذان: {الله أكبر الله أكبر، أشهد أن لا إله الاّ الله، أشهد أن لا إله الاّالله، أشهد أنّ محمداً رسول الله، أشهد أنّ محمداً رسول الله}، ثم يعود فيقول: {أشهد أن لا إله الاّ الله، أشهد أن لا إله الاّ الله، أشهد أنّ محمداً رسول الله، أشهد أنّ محمداً رسول الله، حيّ على الصلاة – مرتين– حيّ على الفلاح – مرتين}، زاد إسحاق {الله أكبر الله أكبر، لا إله إلاّ الله}.

وله أن يجيز بذلك من شاء من أهل العلم والفضل، فرب مبلغ أوعى من سامع، كما تلقاه مني، خالصاً لوجه الله سبحانه وتعالى، وكان الله قريباً وشهيدا.

وأوصي المجاز أعلاه ونفسي بتقوى الله وطاعته، واجتناب نواهيه، وإحياء السنن، وإماتة البدع، والله أسأل أن يوفقنا جميعاً لما فيه خير الإسلام والمسلمين، وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ عَلى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، وَالحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِين.

حررها في مدينة حلبجة الجديدة حماها الله

سيروان حامد الشهرزوري توطنا البغدادي تولدا

٢٨/ ربيع الثاني ١٤٤٠هـ

الموافق لـ (٢٠١٩/١/٥) م.

بەشی یەکەم

پێناسەی بانگ و حوکمەکانی

شەش بابەت لەخۆ دەگرێت:

بابەتی یەکەم: پێناسەی بانگ لەزمانەوانی و لەشەرعدا

بابەتی دووەم: ڕێگە پێدانی بانگدان لە ئیسلامدا وە فەزڵ و گەورەییەکەی

بابەتی سێیەم: حوکمی بانگ بۆ (جەماعەت و بۆتاك)

بابەتی چوارەم: حوکمی بانگدان و قامەتکردن بەتۆماری دەنگی(التَّسْجِيْلُ الصَّوْتِي)

بابەتی پێنجەم: مەرجەکانی بانگدان

بابەتی شەشەم: قسەکردن لە کاتی بانگداندا

بابەتی یەکەم

پێناسەی بانگ:

وشەی بانگ لەزمانەوانیدا: بەواتای زانین و ئاشکراکردن دێت، سەرچاوەکەشی بەم شێوەیە وەرگیراوە (التَّأْذِيْن مَصْدَرُ أَذَّنَ- يُؤَذِّنُ- أَذَانًا، وَمُؤَذِّاً)، وە دەوترێت: (أَذَّنْتُ بِهَذَا الْأَمْر)، ڕێگەم بەم کارە دا، واتە/ زانیم، یان دەوترێت: (آذَنَنِي فُلَانٌ)، فلأن کەس پێی وتم، واتە/ ئاگاداری کردمەوە(٦).

هەروەکو خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ وَأَذِّن فِي ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَجِّ ﴿٢٧﴾﴾[الحج: ٢٧]، واتە: ﴿ جاڕ بدە بەناو خەڵکیدا کاتێك دێنە لات بۆ حەج ﴾، واتە: ئاگاداریان بکەرەوە.

هەروەها (الأَذَان، وَالْأَذِيْن، وَالتَّأْذِيْن) هەموویان بەواتای بانگکردنە بۆ نوێژ(٧).

٦- مقاييس اللغة: ص٣٣.

٧- القاموس المحيط: (١/١١٨٥).

واتای بانگ لەڕوانگەی شەرعەوە: زیکرێکی تایبەتە کەئاینی ئیسلام دایناوە بۆ ئاگادارکردنەوە بۆکاتی نوێژە فەرزەکان و، بانگکردنی مسوڵمانانە بۆ بەجێ گەیاندنی ئەوعیبادەتە[٨]، وە لەلایەن زانایانەوە چەند پێناسەیەکی تری بۆ کراوە، وەکو:

- عیبادەتێکی خواییە بەبانگەوازکردن بۆکاتی نوێژە فەرزەکان بەچەند وتەیەکی دیاریکراو[٩].
- **دەتوانین بڵێین:** بانگ وتەیەکی تایبەتکراوە بۆ ئاگادار کردنەوەی خەڵکی بۆ کاتی نوێژە فەرزەکان.

کەواتە بانگدان عیبادەتە وەکو چۆن بەجێ گەیاندنی نوێژ و زەکات و ڕۆژوو حەج عیبادەتن.

❀❀❀❀❀❀❀

٨- الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي: (١/١١٤).

٩- صحيح فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: (١/٢٧٠).

بابەتی دووەم

ڕێگە پێدانی بانگدان لە ئیسلامدا و، فەزڵ و گەورەیی بانگدان:

لەهەریەك لە(قورئان و سوننەت و ئیجماعی زانایاندا) کۆدەنگی تەواو هەیە لەسەر ئەوەی کەبانگدان کارێکی شەرعییەو ڕێگە پێ دراوە، چونکە چاکەو پاداشتێکی گەورەی تێدایە.

بەڵگەی یەکەم لەقورئاندا:

خوای پەروەردگار لەقورئاندا فەرموویەتی: ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًاۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ۝٥٨﴾ [المائدة: ٥٨]، واتە: ﴿کاتێك ئێوە بانگ دەدەن بۆنوێژ ئەو(دوو ڕووانە) گاڵتەو لاقەرتی پێ دەکەن، ئەمەش بەهۆی ئەوەوەیە کەئەوان گەلێکی نەفام و نەزانن﴾.

بەڵگەی دووەم لەسوننەتدا:

فەرموودەی زۆر هەن لەوانە لەصەحیحەیندا هاتووە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ

أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ[١٠]))[١١]، واتە: ((ئەگەر کاتی نوێژهات با یەکێکتان (لەخۆتان) بانگتان بۆ بدات و، گەورەترینیشتان پێش نوێژیتان بۆبکات)).

وەفەرموودەی خەونەکەی عبداللەی کوڕی زەیدیشﷺ بەڵگەیە لەسەر شەرعییەتی بانگدان و چۆنیەتییەکەی باسکراوە، کاتێك لەخەونیدا بانگدانی فێرکرا، بەهەمان شێوە عومەری کوڕی خەتتابﷺ لەخەونیدا بانگی فێرکرا هەروەکو لەصەحیحی بوخاری و مسلیم دا هاتووە: ((أَنَّ ابْنَ عُمَرَ، كَانَ يَقُولُ: كَانَ المُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا المَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلاَةَ لَيسَ يُنَادَى لَهَا، فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ بُوقًا مِثْلَ قَرْنِ اليَهُودِ، فَقَالَ عُمَرُ: أَوَلَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ،

١٠- دەربارەی ئەوکەسەی لەپێشترە بۆ پێش نوێژی قال رسول اللهﷺ: ((يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ، وَأَقْدَمُهُمْ قِرَاءَةً، فَإِنْ كَانَتْ قِرَاءَتُهُمْ سَوَاءً، فَلْيَؤُمَّهُمْ أَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً، فَلْيَؤُمَّهُمْ أَكْبَرُهُمْ سِنًّا........))، أخرجه مسلم: (٦٧٣)، واتە: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((با کەسێك پێش نوێژی بۆ قەومەکەی بکات کە شارەزاترین بێت لە قورئان، وە لەپێشترینیان بێت(کۆنترین بێت)، ئەگەر لە خوێندنی قورئاندا یەکسان بوون، ئەوە با ئەوکەسەی زووتر کۆچی کردووە پێش نوێژییان بۆبکات، وە ئەگەر لە کۆچکردنیشدا یەکسان بوون، ئەوە با بەتەمەنترینیان پێشنوێژییان بۆبکات....))، هەروەها ڕیوایەتی تریشی لەسەر هاتووە.

١١- أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ: ((يَا بِلَالُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ))[١٢]، واتە: ((كاتێك مسوڵمانەكان هاتن بۆمەدینە كۆدەبوونەوەو كاتی نوێژیان دەخەملاند، كەس بانگی نەدەدا، ڕۆژێكیان باسیان لێوە كرد هەندێكیان وتیان: زەنگێك وەك زەنگەكانی گاورەكان دابنێن، هەندێكی تریان وتیان: كەڕەنایەك وەك كەڕەنای جولەكە دابنێن، ئیمامی عومەریشرضي الله عنه وتی: ئەی بۆ پیاوێك نانێرن بانگ بدات بۆ نوێژ، پێغەمبەریشﷺ فەرمووی: ((ئەی بیلال هەستە بانگ بدە بۆ نوێژ))، وە كاتێك ئەم خەونانەیان بۆ پێغەمبەرﷺ گێڕایەوە ئەویش فەرمووی: ((إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَقٌّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ فَلْيُؤَذِّنْ بِهِ، فَإِنَّهُ أَنْدَى صَوْتًا مِنْكَ))[١٣]، واتە: ((بەڕاستی ئەوە خەونێكی حەق و ڕاستە لەلایەن خوای پەروەردگارەوە، بڕۆ لەگەڵ بیلالدا -واتە بەعبداللەی كوڕی زەیدی فەرموو- ئەوەی بینیت لەو خەونەتدا بۆی باس بكە -بۆ بیلال- با ئەو بەو شێوەیە بانگ بدات، چونكە ئەو دەنگی لەتۆ بەرزترو خۆشترە)).

هەروەها لەبانگداندا پاداشتێكی گەورە هەیە، بەبەڵگەی ئەو فەرموودەی پێغەمبەرﷺ كەفەرموویەتی: ((لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي

١٢- أخرجه البخاري: (٦٠٤).

١٣- أخرجه أبو داود: (٤٩٩)، وصححه الألباني من المعاصرين في صحيح أبي داود: (٥١٢).

النِّدَاءِ[١٤] وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا...))[١٥].

واتە: ((ئەگەر خەڵكی بیان زانیایە بانگدان و ڕیزی یەكەمی نوێژی بەكۆمەڵ چییان تێدایە –لەگەورەیی و خێرو پاداشت– ئەگەر دەست نەكەوتایە بەتیرو پشك نەبێت، ئەوە تیروپشكیان بۆ دەكرد)).

هەروەها فەرموویەتی: ((لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ المُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ القِيَامَةِ))[١٦].

واتە: ((بێگومان هیچ كام لەجنۆكەو مرۆڤ و هیچ شتێكی تر نییە دەنگی بانگبێژ ببیستێ و، شایەتی بۆ نەدات لەڕۆژی قیامەتدا)).

لەفەرموودەیەكی دیكەدا هاتووە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يومَ الْقِيَامَةِ))[١٧].

١٤– النداء: واتە بانگ، الصف الأول: مەبەست پێشبڕكێ كردنە بۆ ڕیزی یەكەمی جەماعەت، الاستهام: هەڵبژاردن(قورعە).

١٥– متفق علیه: أخرجه البخاري: (٦١٥)، و مسلم: (٤٣٧).

١٦– أخرجه البخاري: (٦٠٩)، (٣٢٩٦).

١٧– أخرجه مسلم: (٣٨٧)، وابن ماجه: (٧٢٥) وغيرهما.

واتە: ((بانگبێژان لەڕۆژی قیامەتدا مل هەرەبەرزو بڵند ترینن لەنێو خەڵکیدا)).

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((مَنْ أَذَّنَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَكُتِبَ لَهُ بِتَأْذِينِهِ، فِي كُلِّ يَوْمٍ سِتُّونَ حَسَنَةً، وَبِكُلِّ إِقَامَةٍ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً))[١٨]، واتە: ((هەرکەسێك دوانزە (١٢) ساڵ بانگ بدات، ئەوە بەهەشتی بۆ مسۆگەر دەبێت، وە بەهەر بانگدانێکی لەڕۆژێکدا شەست(٦٠) چاکەی بۆ دەنوسرێت، وەبەهەر قامەتێکیشی سی (٣٠) چاکەی تری بۆ دەنوسرێت)).

هەورووەها لەئەبو هورەیرەوەرضي الله عنه وتویەتی پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((الإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ أَرْشِدِ الأَئِمَّةَ، وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ))[١٩]، واتە: ((پێشەوا دەستەبەرەو بانگبێژیش ئەمینداره، ئەی پەروەردگارا ڕێنمایی پێشەوایان بکەو لەبانگبێژان خۆشبە))، "الضَّمَان" واتە: کەفالەت و پاراستن و ئاگاداربوون، "الْمُؤْتَمَن" واتە: دەست پاکی و ڕاستگۆیی لەپاراستنی کاتەکانی بانگدا.

١٨- أخرجه ابن ماجه: (٧٢٨)، والدارقطني: (٩٢٩)، والحاكم (٧٣٧)، وقال الحاكم في (المستدرك): "صحيح على شرط البخاري"، (١/٢٠٥)، وقال الألباني في (صحيح الترغيب والترهيب): "صحيح لغيره": (٢٤٦).

١٩- أخرجه أبو داود: (٥١٧)، والترمذي: (٢٠٧). وقال ابن الملقن في (تحفة المحتاج إلى أدلة المنهاج): "صَححهُ ابْن حبَان وَذكره ابْن السكن فِي صحاحه أَيْضا وخولفا"، وصححه الألباني في إرواء الغليل: (٢١٧).

ئیمامی شافعی (رحمه الله) بەقەولی ڕاجح ، وەحەنبەلییەکان بانگ و قامەت بەگەورەتر دەزانن لەئیمامەت[٢٠]، بەبەڵگەی ئەو ئایەتەی خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ۝٣٣ ﴾ [فصلت: ٣٣]، واته: ﴿كێ وتەی چاکترو بەجێ ترە لەوکەسەی (خەڵکی) بۆلای خوا بانگ دەکات، و کاری چاك ئەنجام دەدات و، دەڵێ بێگومان من لەپێڕی مسوڵمانانم﴾، هەروەها حەنەفییەکان وتوویانە[٢١]: ئیمامەت و قامەت[٢٢] گەورەترن لەبانگدان، لەبەر ئەوەی پێغەمبەرﷺ و خەلیفە

٢٠- شرح العمدة لابن تيمية: (١٤٠/٣)، مغني المحتاج إلى معرفة ألفاظ المنهاج: (١٧٣/٢)، الفقه الإسلامي وأدلته: (٦٩٣/١).

٢١- شرح العمدة لابن تيمية: (١٤٠/٣)، مغني المحتاج إلى معرفة ألفاظ المنهاج: (١٧٣/٢)، الفقه الإسلامي وأدلته: (٦٩٣/١).

٢٢- هەندێك لەزانایانی تریش دەڵێن: هەردوو قەولەکەی سەرەوە گەورەن و پاداشتیان هەیە، وە بە نیسبەت کەسەکەوە پاداشتەکەی دەگۆڕێت: کەسێك ئەگەر زانی بەدەنگی خۆشی کاریگەری لەسەر موسوڵمانان هەیە بەبانگەکەی ئەوە بەنیسبەت ئەوەوە بانگدان گەورەترە لەپێشنوێژی، وەهەرکەسێکیش زانی بە پێش نوێژییەکەی کاریگەری لەسەر موسوڵمانان دەبێت ئەوە بەنیسبەت ئەوەوە پێش نوێژی گەورە ترە لە بانگدان، وە پێغەمبەر ﷺ هەروەها خولەفاڕاشیدینەکانیش پێش نوێژیان کردووە نەك بانگبێژی، لەبەر ئەوە ڕای دووەم کە ڕای حەنەفییەکانە بەهێزتر و تەواوترە، والله تعالى أعلم. وتەی: (د.محمد طاهر بەرزنجی).

ڕاشیدینەکانیش ئیمامەتیان گرتوەتە ئەستۆ، بەڵام بانگدانیان نەگرتوەتە ئەستۆ.

هەرچەندە ئەم بابەتە خیلافی لەسەرە لەنێوان زانایاندا، بەڵام ڕای زۆرینەی زانایانی سەردەمیش هەر لەگەڵ بۆچوونی یەکەم دایە، وەئەم ڕایە لەپێشترو باشترە، چونکە بانگبێژ ئیمامە بۆ ئەوکەسەی کە گوێ بیستی بانگەکەی دەبێت لەپیاوو ژن و منداڵ، بەڵام پێش نوێژ(ئیمام) تەنها ئیمامە بۆ ئەوکەسانەی نوێژی لەپشتەوە دەکەن، والله أعلم.

❀❀❀❀❀❀❀

بابەتی سێیەم

حوکمی بانگدان:

زانایان دوو ڕای جیاوازیان هەیە دەربارەی حوکمی بانگدان و قامەتکردن[٢٣]:

یەکەم: بانگدان (فەڕزی کیفائیە) لەشارو لادێدا: واتە ئەگەر لەمزگەوتێکدا بانگ بدرێت و لە مزگەوتێکی تر لەو دەورو بەرەدا بانگ نەدرێت تەنها نوێژەکە بەکۆمەڵ ئەنجام بدرێت، نوێژەکە دروستەو کێشەیەکی تێدا نیە، ئەمەش ووتەی حەنبەلییەکان و ووتەی محمد لە حەنەفیەکان و قەولێکی مالیکیەکان و، هەروەها ووتەی هەندێك لەشافیعیەکان و، ئیبن عبدالبر و ئیبن تیمیەو داودی زاهیری و ئەبی وەلیدی باجی یە، وەلەزانایانی سەردەم: شێخ ئیبن بازو ئیبن عثیمین و شێخ ئەلبانی (رحمهم الله) ئەم ووتەیان هەڵبژاردوە ئەمەش ڕای ڕاجحە والله أعلم.

٢٣- المجموع شرح المهذب: (٣/٧٢-٨١)، الموسوعة الفقهية الكويتية: (٢/٣٥٧-٣٥٩)، الفقه على مذاهب الأربعة: (١/٢٨٣-٢٨٤).

وەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤَمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ))[٢٤]، واتە: ((ئەگەر كاتى نوێژ هات، بایەكێكتان بانگ بدات و، گەورەترینیشتان ئیمامەتتان بۆبكات)).

ئەگەر لەگوندێكدا كەسێك بانگ بدات ئەوا تاوانەكە لەسەر ئەوانی تر لادەچێت.

دووهەم: مەزهەبی شافیعیەكان و مالیكیەكانیش(رحمهم الله)

لەسەر ئەو ڕایەن كە بانگ و قامەت **(سوننەتێكی موئەككەدەن)**.

هەروەها ئیمامی شەربەلانی(رحمه الله) وتویەتی[٢٥]: "بانگ و قامەت (سونەتێكی موئەككەدەن) بۆ نوێژە فەرزەكان وەبۆ كەسێك بەتەنها نوێژبكات یان نوێژەكەی بگێڕێتەوە، یاخود لەسەفەردا بێت یان بەحازری ئەنجامی بدات بۆپیاوان، بەڵام بۆ ئافرەتان مەكروهە".

٢٤- أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

٢٥- نور الإيضاح ونجاة الأرواح في الفقه الحنفي: (٤٧/١).

حوكمی بانگ سەبارەت بەتاك و بەكۆمەڵ (جەماعەت و بەتەنها)

زانایان سێ ڕایان هەیە:

١- ئیمامی ئەبو حەنیفەو هاوەڵەكانی(رحمهم الله) وتویانە[٢٦]: پێویست بەبانگ و قامەت ناكات.

٢- ئیمامی مالك و ئەوزاعی(رحمهما الله) وتویانە[٢٧]: قامەت دەكرێت بەڵام بانگ نادرێت.

٣- ئیمامی شافعی و ئەحمەد(رحمهما الله)[٢٨] وتویانە: بانگ دەدرێت و قامەتیش دەكرێت.

سید سالم(رحمه الله) وتویەتی[٢٩]: (هەركەسێك نوێژی كرد لەشارێكدا بابانگیش بدات، ئەگەر بەبانگی مزگەوتێكی تریش نوێژی كردو بانگی نەدا، ئەوا نوێژەكەی تەواوە، خۆ ئەگەر بانگی داو قامەتیشی كرد، پاشان نوێژەكەی ئەنجام دا، ئەوا كارێكی باشی كردوە، لەبەر ئەو پاداشتە گەورەیەی هەیە بۆ بانگدان، وەكو لە فەرموودەكانی ئەبو سعید و عوقبەی كوڕی عامیردا لەباسی پاداشتی

٢٦- الأوسط في السنن والاجماع والاختلاف: (٣/٦٠-٦٣).

٢٧- الأم: (١/٨٤)، والمغني: (١/٤١٨)، والأوسط: (٣/٦٠-٦٢).

٢٨- الأم: (١/٨٤)، والمغني: (١/٤١٨)، والأوسط: (٣/٦٠-٦٢).

٢٩- صحيح فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: (١/٢٧٥).

بانگداندا باسمان کرد، هەروەها ئەگەر کەسێك نوێژی جەماعەتی لەدەست چوو، گەیشتە مزگەوتێك جەماعەت تەواو بوبو، ئەگەر بەبانگەکەی ئەوان نوێژەکەی ئەنجام دا ئەوا پاداشت وەردەگرێت، بەلاَم باشتر وایە خۆی بانگ بدات و قامەت بکات پاشان نوێژەکەی ئەنجام بدات، هەروەکو لەئەنەسی کوڕی مالكﷺ وتویەتی: ((عنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ: مَرَّ بِنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ فِي مَسْجِدِ بَنِي ثَعْلَبَةَ فَقَالَ: «أَصَلَّيْتُمْ؟»، قَالَ: قُلْنَا: نَعَمْ، وَذَاكَ صَلَاةُ الصُّبْحِ، «فَأَمَرَ رَجُلًا فَأَذَّنَ وَأَقَامَ ثُمَّ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ))[٣٠]، واتە: ((لەجەعدی ئەبی عوسمانەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: ئەنەسی کوڕی مالیك هات بۆ لامان لەمزگەوتی (بَنِي ثَعْلَبَة) ووتی: ئایا نوێژتان کرد؟ ووتی: ئیمەش وتمان بەڵێ کەنوێژی بەیانی بوو، فەرمانی بەپیاوێك کرد بانگ بدات و قامەت بکات پیاوەکەش بانگی داو قامەتی کرد، پاشان نوێژی بۆ کردن)).

❀❀❀❀❀❀❀

٣٠- أخرجه أبي يعلى في (مسنده): (٤٣٥٥)، وقال: "إسناده صحيح"، وقال ابن حجر العسقلاني في (تغليق التعليق): " هَذَا إِسْنَاد صَحِيح مَوْقُوف"، (٢/٢٧٧).

بابەتی چوارەم

حوكمی بانگدان و قامەتكردن بەتۆماری دەنگی (التِّسْجِيْلُ الصَّوْتِي):

بانگ و قامەت یەكێكن لەگەورەترین عیبادەتە قەولییەكان، وەدەبێت كەسانێك ئەنجامی بدەن كە ئەهلیەتی ئەوكارەیان تێدا بێت، واتە دەبێت كەسێك بێت بانگی ڕەوان بێت و دەنگی خۆش بێت و ئەمینیش بێت.

سەبارەت بەبانگدان و قامەتكردن بەتۆماری دەنگی(التَّسْجِيْلُ الصَّوْتِي) زانایانی سەردەم چەند ڕایەكیان هەیە: ڕای زۆربەیان ئەوەیە كەدەڵێن: تۆماری دەنگی نابێت بەكاربهێنرێت لەمزگەوتەكاندا بۆ بانگدان و قامەتكردن، چونكە بانگدان و قامەتكردن پێویستە نیەتی لەگەڵدابێت ئەوەش بەتۆماری دەنگی نایەتەجێ، وەئەو پاداشتەشی لەبانگدا هەیە بۆبانگبێژان لەدەست دەچێت، هەروەها ئەو فەرموودەیەش كەدەفەرمووێت: ((إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ))[٣١]، واتە: ((ئەگەر كاتی نوێژ هات با یەكێكتان (لەخۆتان) بانگتان بۆ بدات))، بەصەریحی ڕوونی كردوەتەوەو فەرموویەتی

٣١- أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

كەسێك لەخۆتان، وەفەتوای كۆڕی زانایانی جیهانی سەردەم، وەوتەی شێخ عثیمین، هەروەها لەزانایانی كوردستانی عێراقیش شێخ نوری فارس هاوڕان لەگەڵ ئەم وتەیەدا، وەئەمەش ڕای ڕاجحە.

ئەمەش فەتوای كۆڕی زانایانی جیهانی سەردەمە دەربارەی بەكارهێنانی (تۆماری دەنگی بۆ بانگدان و قامەت كردن): (الْحَمْدُ للهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ.

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ مَجْلِسَ الْمَجْمَعِ الْفِقْهِيِّ الْإِسْلَامِيِّ بِرَابِطَةِ الْعَالَمِ الْإِسْلَامِيِّ الْمُنْعَقِدَ بِدَوْرَتِهِ التَّاسِعَةِ فِي مَكَّةَ الْمُكَرَّمَةِ مِنْ يَوْمِ السَّبْتِ ١٢/ ٧ / ١٤٠٦هـ إِلَى يَوْمِ السَّبْتِ ١٩/ ٧/ ١٤٠٦هـ.... وَبَعْدَ اِسْتِعْرَاضِ مَا تَقَدَّمَ مِنْ بُحُوثٍ وَفَتَاوِي، وَالْمُدَاوَلَةِ فِي ذَلِكَ.. وَبِنَاءً عَلَى مَا تَقَدَّمَ فَإِنَّ مَجْلِسَ الْمَجْمَعِ الفِقْهِيِّ الإِسْلَامِيِّ يُقَرِّرُ مَايلِي: أَنَّ الِاكْتِفَاءَ بِإِذَاعَةِ الأَذَانِ فِي الْمَسَاجِدِ عِنْدَ دُخُولِ وَقْتِ الصَّلَاةِ بِوَاسِطَةِ آلَةِ تَسْجِيلٍ وَنَحْوِهَا لايُجْزِئُ وَلَا يَجُوزُ فِي أَدَاءِ هَذِهِ العِبَادَةِ، وَلَا يَحْصُلُ بِهِ الأَذَانُ الْمَشْرُوعُ، وَأَنَّهُ يَجِبُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مُبَاشَرَةُ الأَذَانِ لِكُلِّ وَقْتٍ مِنْ أَوْقَاتِ الصَّلَوَاتِ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ عَلَى مَا تَوَارَثَهُ الْمُسْلِمُونَ مِنْ عَهْدِ نَبِيِّنَا وَرَسُولِنَا مُحَمَّدٍ إِلَى الآنَ، وَاللهُ الْمُوَافِقُ، وَصَلَّى اللهُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْن)[٣٢].

٣٢- أحكام الأذان والنداء والإقامة: ص١٧٦-١٧٧.

وەهەندێکی تر دەڵێن: بەکارهێنانی تۆماری دەنگی لەهەندێك کاتی پێویستدا کێشەی تێدا نیە، وەلەکاتی دەست نەکەوتنی بانگبێژی بانگ ڕەوان و دەنگ خۆش و ئەمین دەست نەکەوێت، ئەمەش وتەی کەمینەیەو وەرناگیرێت، چونکە پێچەوانەی ئیجماعی زانایانە، والله تعالى أعلم.

بابەتی پێنجەم

مەرجەكانی بانگدان:

زانایان مەرجی زۆریان داناوە بۆ دروستیەتی بانگ و ڕاجیاییشیان هەیە لەژمارەی مەرجەكانیدا.

ئێمەش لێرەدا هەشت مەرجی باس دەكەین:

١- بانگبێژ دەبێت مسولمان بێت، نێرینەبێت، ژیربێت.

٢- دەبێت وشەكانی بانگ بەڕیزبەندی بێت وەكو چۆن لەفەرموودەكاندا هاتووە بەوشێوەیە بەتەرتیب و ڕیزبەندی بوترێت، چونكە ڕیزبەندی نەكردن دەبێتەهۆی شێواندنی بانگەكەو، بانگەكە كەموكورتی تێدەكەوێت و دەشوبهێنرێ بەیاری وەكو گاڵتە پێكردن دەردەكەوێت.

٣- پێویستە وشەكانی بانگ بەدوای یەكدا بوترێن، بەشێوازێك مەودای زۆر لەنێوان وشەكاندا نەبێت[٣٣].

٤- دەبێت دەنگ بەرز بكرێتەوە لەبانگدا ئەگەر بانگی بۆ كۆمەڵێك دا، ئەگەر بانگیشی بۆ خۆی دا ئەوا دەنگ بەرز كردنەوە

٣٣- فقه العبادات على المذهب الحنفي: (٧٤/١).

سونەتە لەغەیری مزگەوتدا، بەلاَم ئەگەر بانگی لەمزگەوتێکدا دا کەجەماعەتی تێدا کرابوو، ئەوا سونەتە دەنگی نزم بکاتەوە بۆ ئەوەی دانیشتوانی ئەوشوێنە بەهەڵە تێنەگەن کەکاتی نوێژێکی تر هاتووە[٣٤]، وەپێغەمبەرﷺ بەئەبو سەعیدی خودریرضي الله عنه فەرموو: ((إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ بِالصَّلَاةِ، فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))[٣٥]، واتە: ((ئەبینم کەتۆ مەڕو ماڵات و لادێت خۆش دەوێت، جا ئەگەر لای مەڕو ماڵاتەکەت یان لەدەشتەکەت بووی کەبانگتدا بۆنوێژ، دەنگت بەرز بکەرەوە، چونکە دەنگی بانگبێژ چەندێك بڕوات و جندۆکەو مرۆڤ و هەرشتێکی تر گوێیان لێی بێت، ئیللا لەڕۆژی قیامەتدا شایەتی بۆ دەدەن)).

٥- دەبێت کاتی بانگ هاتبێت ئینجا بانگ بدرێت: لەبەر ئەوەی پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ))[٣٦]، واتە: ((ئەگەر کاتی نوێژهات با یەکێکتان -لەخۆتان- بانگتان بۆ بدات)).

٣٤- الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي: (١/١١٦).

٣٥- أخرجه البخاري: (٦٠٩)، وأحمد: (١١٣٠٥).

٣٦- أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

وەنوێژ ناكرێت هەتا كاتى نوێژ نەيەت، چونكە بانگ ئامرازى ئاگاداركردنەوەيە بۆراگەياندنى كاتى نوێژ، نوێژيش پێش بانگ دروست نييە بەكۆ دەنگى هەموو زانايان، تەنها لەبەيانياندا نەبێت كەدەكرێت چەند خولەكێك پێش كۆتايى هاتنى شەو بانگێك بدرێت بۆ ئاگادار كردنەوەى خەڵكى بۆ هەستان بۆ نوێژ.

ئيمامى خەتيبى شەربينى(رحمه الله) لەكتێبى"مغني المحتاج" دا [٣٧] وتويەتى: "مەرجى تەواوەتى بانگ ئەوەيە كەكاتەكەى بزانرێت، بێجگە كەسێك كەيەك جار بانگ بۆ خودى خۆى يان بۆ كۆمەڵێك بدات ئەوە مەرج نيە كاتەكەشى بزانێت، بەڵكو ئەگەر كاتەكەى زانرا ئەوا كاتەكەى دروستە بەبەڵگەى دروستيەتى بانگى نابينا".

٦- مەرجە كۆمەڵێك كەس گوێيان لەبانگ و قامەت بێت، ئەگەر تەنها بۆ خۆى بانگى دا ئەوا دەبێت بەجۆرێك بێت كەخۆى گوێى لێى بێت[٣٨].

٧- دەبێت بانگ تەنها بەزمانى عەرەبى بوترێت[٣٩]، دروست نيە بەهيچ زمانێكى تر بانگ بدرێت ئەگەر بۆ كۆمەڵێك بانگ بدات،

٣٧- مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج: (١/٣٢٣).

٣٨- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (١/٥٩٩).

وەشافعیەکان(رحمهم الله) دەڵێن ئەگەر بەتەنها بۆ خۆی بانگی دا بەزمانی خۆی وە زمانی عەرەبی نەزانی ئەوە دروستە تافێری دەبێت، بەڵام لای حەنەفییەکان و حەنبلیەکان(رحمهم الله) دروست نیە، وەدەڵێن: بانگیش وەکو قورئان بەزمانی عەرەبی هاتووە[٤٠]، وە ئەم ڕایەش بەهێزەو تەواوە، وەئەو وتەیەی شافعییەکان لاوازەو کاری پیٚ ناکرێت چونکە بەڵگەی لەسەر نەهاتووە، والله أعلم.

٨- دەبێت تەنها یەك کەس هەموو وشەکانی بانگەکە بڵێت، واتە: (نابێت بەدوو کەس بەیەکەوە یەك بانگ بدەن یان یەك قامەت بکەن)، بۆیە ئەوەی لەهەندێك ولاٌتدا بەو شێوەیە دەکرێت جێی نابێتەوە لەشەرعداو دروست نییە، وەئەوەی کەدوو کەس بەیەکەوە یەك بانگ دەدەن بەم شێوەیە یەکیان (اللّٰهُ أَكْبَر)ی یەکەم دەڵێت وە ئەوی تریان (اللّٰهُ أَكْبَر)ی دووەم دەڵێت تا کۆتایی بانگەکە بەم شێوەیە دەکەن، سەبارەت بەم جۆرە بانگدانە لەسەردەمانی پێشوودا هیچ کات بەم شێوەیە بانگ نەدراوە، وەهیچ بەڵگەیەك نییە کەپێشتر بەو شێوەیە بانگ درابێت، چونکە بانگدان عیبادەتە، وە ئەو عیبادەتەش دەبێت تەنها یەك کەس ئەنجامی بدات، واتە

٣٩- واتە: زمانی عەرەبی قەواعدی.

٤٠- ابن عابدين: (٢٥٦/١)، كشاف القناع: (٢١٥/١)، المجموع شرح لمهذب: (١٢٩/٣).

ئەوكەسەی بانگی دا یان قامەتی کرد دەبێت هەر خۆی هەموو بانگەکە یان هەموو قامەتەکە بڵێت نەك نیوە بەنیوە، وەکو چۆن دوو کەس ناتوانن نوێژێك یان ڕۆژویەك نیوە بەنیوە تەواو بکەن، هەروەها پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ))[٤١]، واتە: ((ئەگەر کاتی نوێژ هات با یەکێکتان (لەخۆتان) بانگتان بۆ بدات))، فەرموویەتی: ((فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ))، واتە: ((با یەکێکتان (لەخۆتان) بانگتان بۆ بدات)) نەی فەرمووە دوو کەستان پێکەوە یان چەند کەسێك پێکەوە، وەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ))[٤٢]، واتە: (هەرکەسێك کارێك لەدیندا زیادبکات وەفەرمانی ئێمەی لەسەرنەبێت ئەوە ڕەد دەکرێتەوەو قەبوڵ ناکرێت)، بۆیە دەبێت خۆمان لەوکارانە بپارێزین و نەبینە هۆکار بۆ دروستکردنی جۆرە کارانێك کە لەدیندا بوونی نییەو نەبووە.

٤١– أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

٤٢– أخرجه البخاري: (٧٣٤٩)، ومسلم: (١٧١٨).

بابەتی شەشەم

قسەكردن لەكاتی بانگداندا:

زانایان ڕاجیاییان هەیە لەسەر ئەوەی ئایا لەكاتی بانگ و قامەت دا قسە دەكرێت یاخود نا؟[٤٣]:

یەكەم: هەندێكیان دەڵێن قسەكردن دروستە[٤٤] بۆبانگبێژ لەكاتی بانگداندا، ئەگەر قسەكردنەكەی شەرعی(ڕێگە پێدراو) و شیاو بێت، وەكو وەڵام دانەوەی سەلام و پژمە و ...، ئەمەش وتەی ئیمامی ئەحمەدو ئیبن زوبیرو حەسەن و عەتاو ئیبن حەزمیشە (رحمهم الله).

هەروەها سابت بووە لەسولەیمانی كوڕی صوڕەدەوە هاوەڵی پێغەمبەرﷺ كە: ((أَنَّه كَانَ يُؤَذِّنُ بِالْعَسْكَرِ فَيَأْمُرُ غُلَامَهُ بِالْحَاجَةِ وَهُوَ فِي أَذَانِهِ))[٤٥]، واتە: ((كاتێ بانگی دەدا بۆ سەربازەكانی، لەكاتی پێویستدا فەرمانی بەبەردەستەكانی دەكرد لەنێوانی بانگەكەدا)).

٤٣- الأم: (٨٥/١)، والأوسط: (٤٣/٣)، ومسائل أحمد لأبي داود: (٢٧)، والمدونة: (٥٩/١).

٤٤ – المغني لابن قدامة: (٤٢٤/١).

٤٥- أخرجه البخاري في (التاريخ الكبير): (١٢٢/١)، والبيهقي في (سنن الكبرى): (١٨٨٦)، وقال ابن سليمان التميمي النجدي في (مجموعة الحديث على أبواب الفقه): "إسناده صحيح"، (٢٣١/١).

هەروەها ئیمامی ئەبوو داود(رحمه الله) وتویەتی: پرسیارم لە ئیمامی ئەحمەد کرد ئایا دروستە کەسێك قسە بکات لەکاتی بانگدا؟ وتی: بەڵی، وە پرسیاری لێ کرا: ئەی لەکاتی قامەتدا قسە دەکرێت؟ وتی: نەخێر.

دووەم: هەندێکی تریان دەڵێن مەکروهە[٤٦] واتە کەراهەتی هەیە قسەکردن لەکاتی بانگدان و قامەتکردندا، ئەمەش وتەی ئیمامی ئەبو حەنیفەو مالك و شافعی و سەوری و نەخەعی یە(رحمهم الله).

وە رای راجح وتەی یەکەمە کەدەڵێن (قسەکردن دروستە ئەگەر قسەکردنەکە شەرعی بێت و زۆر نەخایەنێت)، واتە مەودای قسەکردنەکە کەم بێت، والله تعالی أعلم.

❁❁❁❁❁❁❁

٤٦– المغني لابن قدامة: (٤٢٤/١).

بەشی دووەم

چۆنیەتیی بانگدان و سوننەتەکانی

حەوت بابەت لەخۆ دەگرێت:

بابەتی یەکەم: چۆنیەتی بانگدان و شێوازی وتنەکەی.

بابەتی دووەم: سوننەتەکانی بانگدان.

بابەتی سێیەم: واتای وشەکانی بانگ.

بابەتی چوارەم: وتنی (الْصَّلَاُه خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) لەبانگدا.

بابەتی پێنجەم: وتنی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً وَلِيُّ اللهِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً حُجَّةُ اللهِ) لەبانگدا.

بابەتی شەشەم: ئەو شتانەی موستەحەبن لەدوای بانگدان.

بابەتی حەوتەم: صەلاواتدان لەسەر پێغەمبەرﷺ لەدوای بانگدان

❀❀❀❀❀❀❀

بابەتی یەکەم

چۆنیەتی بانگدان و شێوازی وتنەکەی:

بانگ بەچەند شێوازێك دابەزیوە بۆمان وەڕاجحترینیشیان ئەم شێوازەی یەکەمە[٤٧]:

شێوازی یەکەم: چوار جار وتنی (اللّٰهُ أَكْبَر) لەسەرەتاوە، پاشان وتنی ڕستەکانی تری بانگەکە دوودوو بەبێ گەڕانەوە، بێجگە ڕستەی (لَا إِلَهَ إِلَّا الله) کەیەکجار دەوترێت، وەژمارەی ڕستەکانی (١٥ پانزە) ڕستەیە[٤٨]، لەبەر ئەوفەرموودەی عبداللەی کوڕی زەیدە رضي الله عنه، وەئەم شێوازەش لای ئیمامی ئەحمەد ڕای ڕاجحە کەبەم شێوەیە[٤٩]:

٤٧- فقه السنة: (١/١١٢).

٤٨- اللباب في شرح الكتاب: (١/٥٩).

٤٩- وهو حديث أذان الملك النازل من السماء، رواه أبو داود في (سننه)، (نصب الراية: ١ | ٢٥٩).

اللهُ أَكْبَرُ ١ اللهُ أَكْبَرُ ٢

اللهُ أَكْبَر ٣ اللهُ أَكْبَر ٤

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٥.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٦

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٧.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٨

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ٩...... حَيَّ عَلَى الصَّلَاة ١٠

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ١١...... حَيَّ عَلَى الْفَلَاح١٢

اللهُ أَكْبَرُ ١٣ اللهُ أَكْبَر ١٤

لَا إِلَهَ إِلَّا الله١٥[٥٠].

٥٠- أخرجه البخاري: (٦٠٣)، ومسلم: (٣٧٨)، وهذا لفظ حديثهما: ((فَأُمِرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ، وَأَنْ يُوتِرَ الإِقَامَةَ)).

شێوازی دووەم: وتنی (اللّهُ أَكْبَر) دووجار لەسەرەتاوە، لەگەڵ گەڕانەوە بۆ هەردوو وتەی (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وە أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهُ)، واتە: بانگبێژ بەدەنگی نزم دووجار ئەم دوو وتەیە دەڵێ، پاشان بەدەنگی بەرز دەیانلێتەوە، ژمارەی ڕستەکانی (**حەڤدە**) ڕستەیە، لەئەبو مەحزورەوە ﵁ هاتووە لەڕیوایەتێکی تردا کەپێغەمبەر ﷺ فێری بانگی کردووە، وەئەم شێوازەش لای ئیمامی مالیك ڕای ڕاجحە کەبەم شێوەیە:

اللهُ أَكْبَرُ ١ اللهُ أَكْبَرُ ٢

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ٣.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ٤ (بەدەنگی نزم)

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ ٥.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ ٦ (بەدەنگی نزم)

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ٧.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ٨

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ ٩.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ ١٠

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ١١...... حَيَّ عَلَى الصَّلَاة ١٢

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ١٣...... حَيَّ عَلَى الْفَلَاح ١٤

اللهُ أَكْبَرُ ١٥ اللهُ أَكْبَر ١٦

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ١٧[٥١].

٥١- أخرجه مسلم: (٣٧٩)، وهذا لفظ حديثه: ((اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ»، ثُمَّ يَعُودُ فَيَقُولُ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ،

شێوازی سێیەم: چوارجار وتنی (اللهُ أَكْبَر) لەسەرەتاوە، لەگەڵ گەڕانەوە بۆ هەردوو وتەی (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله، وە أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله)، واتە: بانگبێژ دووجار ئەم دوو وتەیە بەدەنگی نزم دەڵێت، پاشان بەدەنگی بەرز دەیانڵێتەوە، لەئەبو مەحزورەوەرضي الله عنه هاتووە کەپێغەمبەرﷺ فێری بانگی کردووە کە (نۆزدە) ڕستە بووە، وەئەم شێوازەش لای ئیمامی شافعی ڕای ڕاجحە کەبەم شێوەیە:

اللهُ أَكْبَرُ ١ اللهُ أَكْبَرُ٢

اللهُ أَكْبَر٣ اللهُ أَكْبَر٤

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٥.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٦ (بەدەنگی نزم)

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٧.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٨ (بەدەنگی نزم)

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٩.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله١٠

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله١١.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله١٢

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ١٣...... حَيَّ عَلَى الصَّلَاة١٤

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ١٥...... حَيَّ عَلَى الْفَلَاح١٦

اللهُ أَكْبَرُ١٧ اللهُ أَكْبَر١٨

لَا إِلَهَ إِلَّا الله١٩[٥٢].

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ مَرَّتَيْنِ» زَادَ إِسْحَاقُ: «اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ)).

٥٢– أخرجه أحمد: (١٥٣٨١)، أبو داود: (٥٠٠)، (٥٠٣)، الترمذي: (١٩٢)، وقال شعيب الأرنؤوط في (مسند أحمد): "صحيح بطرقه، وهذا إسناد حسن، وذكره ابن حبان في "الثقات"، وبقية رجاله ثقات رجال

بابەتى دووەم

سوننەتەكانى بانگدان:

١- سونەتە بانگبێژ دەنگى بەرزبێت وەدەنگى خۆش بێت، وەدەنگى بەرزبكاتەوە بۆبانگەكەى لەشوێنى بەرزدا، لەبەر ئەو فەرمودەیەى پێغەمبەرﷺ كاتێك عبداللەى كوڕى زەیدرضي الله عنه هەواڵى پێدا كە ئەوخەونەى بینیوە ئەویش فەرمووى: ((فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ فَلْيُؤَذِّنْ بِهِ، فَإِنَّهُ أَنْدَى صَوْتًا مِنْكَ))[٥٣] ، واتە: ((برۆ لەگەڵ بیلال و ئەوەى بینیوتە فێرى بكە بائەو بانگەكە بڵێت، چونكە ئەو دەنگى لەتۆ بەرزترو خۆشترە))، واتە دەنگى دوور دەڕوات، ئەمەش بۆ ئەوەیە تازۆرترین كەس بیبیستێت و كاریگەرى لەسەر دڵى بیسەر هەبێت و بێن بۆ نوێژ، لەبەرئەوە دەبێت بانگ بێژ دەنگى خۆش بێت هەرچەندە لەئێستادا پێویست ناكات بانگبێژ دەنگى بەرزبێت چونكە مكەبەرە(بڵندگۆ) هەیە دەنگەكە دەگوازێتەوە

الصحيح"، وحسنه الألباني من المعاصرين في الثمر المستطاب: ص١٢٠، وهذا لفظ الحديث تسع عشرة كلمة: ((اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، تَرْفَعُ بِهَا صَوْتَكَ، ثُمَّ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، تَخْفِضُ بِهَا صَوْتَكَ، ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتَكَ بِالشَّهَادَةِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)).

٥٣- أخرجه أبو داود: (٤٩٩)، وصححه الألباني من المعاصرين في صحيح أبي داود: (٥١٢).

مەودايەكی زۆر دەيگەيەنێت، ئيمامی داريمی و ئيبن خزيمە گێڕويانەتەوە: ((أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ نَحْوًا مِنْ عِشْرِينَ رَجُلًا فَأَذَّنُوا، فَأَعْجَبَهُ صَوْتُ أَبِي مَحْذُورَةَ، فَعَلَّمَهُ الأَذَانَ))[٥٤]، واتە: ((پێغەمبەرﷺ فەرمانی بەبيست كەس كردووە كەبانگ بدەن بانگياندا، دەنگی ئەبو محزورەی بەلاوە خۆش بوو بانگی فێركرد))، وە كردی بەبانگبێژ لەشاری مەككە.

كەواتە دەنگی خۆش مەرجە بۆ بانگدان، واتە كەسێك بانگەكەی رێك و ڕەوان بوو، وەدەنگی خۆش بوو ئەوا لەپێشترينە بۆ بانگدان ئەگەر ئەوكەسە ئامادە نەبوو ئەوكەسەی بانگەكەی ڕەوان و تەواوە بەلاّم دەنگی خۆش نييە، وەئەگەر ئەو كەسەش ئامادە نەبوو پاشان ئەوكەسەی دەنگی خۆشە بەلاّم بانگەكەی ڕەوان نييە دەتوانێت بانگ بدات هەتا خۆی فێر دەكات.

٢- ئەگەر بانگبێژ بانگی دا وەتوشی بێ دەستنوێژی بچووك (الحَدَثُ الْأَصْغَر) هات، ئەوا بانگەكەی دروستە لای هەموو زانايان، هەروەها ئەگەر لەشيشی گران بوو، ئەوە هەربانگەكەی دروستە،

٥٤- أخرجه ابن خزيمة: (٣٧٧)، والدارمي: (١٢٣٢)، وقال ابن الملقن في (البدر المنير): "وَهَذَا إِسْنَاد صَحِيح".

چونكە بەڵگە نەهاتوە لەسەر ئەوەی لەشگران ڕێگری بانگدانی لێبكرێت، هەروەها لەشگرانی بەپیسی دانانرێت، هەرچەندە ئیمامی ئەحمەدو ئیسحاق(رحمهما الله) ڕێگريان لێكردوه[٥٥]، وەئەگەر بانگبێژ بەدەسنوێژو پاك بێت ئەوا زۆر باشترە.

٣- سوننەتە بانگ بەلەسەرخۆیی بوترێت[٥٦]، قامەتیش بەخێرایی بوترێت[٥٧].

٤- سوننەتە بانگبێژ لەكاتی بانگداندا پەنجەی شایەتومانی هەردوو دەستی بخاتە ناوگوێیەكانی یاخود دەستبگرێت بەگوێیەكانیەوە، هەروەكو لەئەبو جوحەیفەوە[٥٨]ﷺ گێڕدراوەتەوە كەوتویەتی: ((رَأَيْتُ بِلَالًا يُؤَذِّنُ وَيَدُورُ وَيُتْبِعُ فَاهُ هَاهُنَا، وَهَاهُنَا، وَإِصْبَعَاهُ فِي أُذُنَيْهِ))[٥٩]، واته: ((بیلالم بینی كاتێك بانگی دەدا دەسوڕا بەملاولاداو پەنجەی سەبابە (شایەتومانی) هەردوو دەستی دەخستە

٥٥- الأوسط في السنن والاجماع والاختلاف: (٢٨/٣).

٥٦- واته: نێوان و فاسێڵە بخاتە نێوان وشەكانی بانگەكە، بەڵام لەقامەتەكەدا بێجگە وشەكانی قامەتەكە هیچی تر نەوترێت.

٥٧- فقه العبادات على المذهب الحنفي: (٧٤/١).

٥٨- أَبُو جُحَيْفَةَ اسْمُهُ: "وَهْبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّوَائِيُّ" كما قال الترمذي في (سننه): (١٩٧).

٥٩- أخرجه الترمذي: (١٩٧)، والحاكم: (٧٢٥)، وقال الترمذي في (سننه): "حَسَنٌ صَحِيحٌ"، والبخاري بلفظ: عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ، ((أَنَّهُ رَأَى بِلَالًا يُؤَذِّنُ فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ هَاهُنَا وَهَهُنَا بِالأَذَانِ))،(٦٣٤).

ناو گوێیەکانی))، مەبەستی سوڕاندنی بەملاولادا لەکاتی وتنی (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) بەلای ڕاستدا، وە(حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) بەلای چەپدا بووە وەدواتر باسی لێوە دەکەین إن شاء الله.

زانایان وتوویانە لەمەدا دوو سوود هەیە[٦٠]:

یەکەم: دەکرێت بەوشێوازە دەنگی بەرزتربێت لەو سەرسوڕاندنەدا.

دووهەم: نیشانەیە بۆئەوەی لەدوورەوە بزانرێت ئەوە بانگبێژەو بانگ دەدات[٦١].

٥- لاکردنەوە بەلای ڕاستدا لەکاتی ووتنی(حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) دا هەردوو جارەکە، هەروەها لاکردنەوەی بەلای چەپدا لەکاتی ووتنی (حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) هەردوو جارەکە[٦٢]، لەبەر ئەوفەرموودەیەی ئەبو جوحەیفەرضي الله عنه وتویەتی: ((أَنَّهُ رَأَى بِلَالًا يُؤَذِّنُ فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ هَا هُنَا وَهَهُنَا بِالْأَذَانِ))[٦٣]، واتە: ((بینیویەتی بیلال بانگ دەدات"،

٦٠. دەکرێت سوودی تریشی هەبێت چونکە بانگ (أحسن القول)ە، وە بلاْوکردنەوەی حەقە، بۆیە لەگەیاندنی حەقدا گوێ ناگیرێت بۆ ووتەی دەوروبەر، والله أعلم.

٦١- تمام المنة في فقه الكتاب وصحيح السنة: (١/١٨٨).

٦٢- فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: (١/٢٨٥).

٦٣- أخرجه البخاري: (٦٣٤).

وتویەتی:" سەیری دەمیم دەكرد بەملاو بەولادا ڕووی دەكرد لەبانگدا)).

بۆیە سوننەتە بانگبێژ لەكاتی بانگداندا بەس سەری بەملاولادا بجوڵێنێ وە لاشەی ڕوو لەقیبلە بێت وە جمهوری زانایان لەسەر ئەم قسەیە یەك دەنگن بێجگە ئیمامی مالیك نەبێت ئینكاری لێ دەكات، وەئیمامی أحمدو ئیسحاق پابەندیان كردووە ئەوكەسەی بانگ دەدات بەوەی كەڕوو بەملاولادا بكات ئەگەر لەسەر بەرزایی بێت و بیەوێت خەڵكی گوێیان لێی بێت[٦٤].

٦- سوننەتە ئەوكەسەی بانگ دەدات بەپێوەبێت وەلەسەر بەرزاییەك یان دیوارێك بێت بۆ ئەوەی بانگەكە زیاتر بڕوات و زۆرترین كەس گوێیان لێ بێت.

ئیبن مونزیر(رحمه الله) وتویەتی: "هەموو ئەوانەی من فێری زانست بووم لەلایان یەك دەنگ بوون لەسەر ئەوەی سوننەتە بانگبێژ بەپێوە بانگ بدات"[٦٥].

٦٤- الأوسط في السنن والإجماع والاختلاف: (٣/٢٦-٢٧).

٦٥- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (١/٦٠٤).

هەروەها لەفەرموودەی ئەبی قەتاتەدا هاتووە كەپێغەمبەرﷺ بەبیلالی فەرموو ((قُمْ فَأَذِّنْ))[٦٦]، واتە: ((هەستە بانگ بدە))، بەفیعلی (أَمْر) هێناوویەتی، وەهەموو بانگبێژەكانی پێغەمبەرﷺ بەپێوە بانگیان داوەو قامەتیان كردووە.

بەلاّم ئەگەر عوزری هەبوو وەكو نەخۆشی.......، ئەوا دەتوانێت بەدانیشتنەوە یاخود لەسەر كورسی بانگ بدات یان قامەت بكات.

٧- نابێت بانگەكە زۆر درێژبكاتەوە وەكو گۆرانی وتنی لێ بكات كەخەڵكی نەزانن بانگە یاخود گۆرانییە، چونكە ئەوەكارێكی نەشیاوە[٦٧].

٨- سوننەتە دوو بانگبێژ هەبن بۆ بانگی بەیانی[٦٨]، ئەگەر دوو بانگ دەدرا، یەكێكیان بانگی كۆتایی شەو بدات وەئەوی تریان بانگی بەیانی بدات بۆئەوەی خەڵكی ئەودوو بانگە لێك جیا بكەنەوە، بەڵگەشمان ئەو فەرموودەی پێغەمبەرەﷺ كەفەرموویەتی: ((إِنَّ

٦٦- أخرجه البخاري: (٥٩٥).

٦٧- الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي: (١/١١٨).

٦٨- الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي: (١/١١٨).

بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيلٍ، فَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى تَسْمَعُواْ أَذَانَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ))[٦٩]، واتە: ((بێگومان بیلال لەشەودا بانگ دەدات، بۆیە بخۆن و بخۆنەوە هەتا گوێتان لەبانگی ئیبن أُم مەكتوم دەبێت))، مەبەستی بانگی بیلال بانگی كۆتایی شەوە واتە پێش بەرەبەیان، وەبانگی ئیبن أُم مەكتوم بانگی بەیانیە.

٩- سوننەتە بانگبێژ لەشەوی باراناوی یان سەرمای زۆر یاخود لەكاتی تەپوتووشیدا ((دووجار)) لەبری ((حَيَّ عَلَى الصَّلَاة)) یان لەبری ((حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاح))، یاخود لەدوای ((حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاح)) وەیاخود لەدوای تەواوبوونی بانگەكە بلّێت: ((صَلُّواْ فِي رِحَالِكُم))[٧٠]، یان بلّێت: ((أَلَا صَلُّواْ فِي الرِّحَالِ))[٧١]، واتە: ((نوێژەكانتان لەشوێنی خۆتان ئەنجام بدەن))، یاخود بلّێت: ((صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ))[٧٢]، واتە: ((نوێژەكانتان لەماڵەوە ئەنجام بدەن))، بەڵام هەندێك لەزانایان وەك ئیمامی نەوەوی دەڵێت: "لەدوای بانگەكە بوترێت باشترە"، وەزۆرێكیش لەزانایان پشتگیری

٦٩- أخرجه مسلم: (١٠٩٢)، والبخاري بلفظ: ((كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَإِنَّهُ لَا يُؤَذِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الفَجْرُ))، (١٩١٨).

٧٠- متفق عليه: البخاري: (٦٣٢)، (٦٦٦)، ومسلم: (٦٩٧).

٧١- متفق عليه: البخاري: (٦٣٢)، (٦٦٦)، ومسلم: (٦٩٧).

٧٢- متفق عليه: البخاري: (٩٠١)، ومسلم: (٦٩٩).

لەو فەرموودەیەی ئیبن عەباس دەكەن كەبەبانگبێژەكەی وتووە: ئەگەر لەبانگدا وتت ((أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ)) مەڵێ ((حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ)) بەڵكو لەبری ئەوە بڵێ: ((صَلُّوا فِي بُيوتِكُمْ))[٧٣]، وە ئەم ڕایەش بەهێزترە لای زۆرینەی زانایان، هەرچەندە لەهەریەك لەو شوێنانەی باسمانكرد دروستە ئەو ڕستانە بوترێن.

١٠- سوننەتە یەك كەس بانگدان بگرێتە ئەستۆ، وەكەسی بانگبێژ لەپێشترە بۆبانگدان بەلاّم بەمەرجەكانی بانگبێژییەوە[٧٤].

١١- سوننەتە بۆ ئەوكەسەی گوێی لەبانگ و قامەتە بانگبێژ چی وت لەدوایەوە بیلێتەوە، بێجگە لەم شوێنانە نەبێت، كاتێك بانگبێژ وتی: (أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ) ئەویش بلێت: (وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيْتُ بِاللهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلاَمِ دِيْنًا)[٧٥]، وەكاتێك بانگبێژ وتی: (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ) بلێت: ((لَا

٧٣- أخرجه البخاري: (٩٠١)، ومسلم: (٦٩٩). وهذا لفظ حديث ابن عباس: ((قَالَ لِمُؤَذِّنِهِ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ إِذَا قُلْتَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ فَلاَ تَقُلْ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، قُلْ صَلُّوا فِي بُيوتِكُمْ فَكَأَنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا، قَالَ: فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزْمَةٌ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُحْرِجَكُمْ فَتَمْشُونَ فِي الطِّينِ وَالدَّحْضِ)).

٧٤- الموسوعة الفقهية: (١/٨٦).

٧٥- أخرجه مسلم: (٣٨٦)، وهذا لفظ حديثه: ((مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ)).

حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ)[٧٦]، وەكاتێك بانگبێژ وتى: (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) بلێت: (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ)، وەوتەى (صَدَّقْتَ وَبَرَرْتَ) فەرموودەيەكى لاوازەو لاى زانايان كارى پێ ناكرێت، وەبانگبێژ لەقامەتدا چيى وت لەدوايەوە بيلێيتەوە وەكو بانگەكە، وەكاتێك بانگبيژ لەقامەتدا وتى: (قَدْ قَامَةِ الصَّلَاة) بلێت: ((قَدْ قَامَةِ الصَّلَاة)).

❀❀❀❀❀❀❀

٧٦- أخرجه البخاري: (٦١٣)، ومسلم: (٣٨٥).

بابەتى سێیەم

واتای وشەكانى بانگ:

واتای وشەكانى بانگ[٧٧] بەم شێوەیەیە:

- وتەی (اللّٰهُ أَكْبَرَ) واتە: "خودا لەهەموو شتێك گەورەترە"، یان: خودا لەوەگەورەترە كەهاوەڵێك بخرێتە هاوشانى كەشایەنى ئەو گەورەییەی ئەونیە، یاخود بەواتای: زۆر گەورە دێت.
- وتەی (أَشْهَدُ) واتە: "شایەتى دەدەم و دەزانم".
- وتەی (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) واتە: "وەرن بۆنوێژ، یاخود: بەپەلە وەرن".
- وتەی (الْفَلَاحِ) واتە: "بردنەوەو مانەوەو سەرفرازى"، چونكە ئەگەر خودا بیەوێت نوێژخوێن دەچێتە بەهەشتەوە، بەهەشتیش بردنەوەو مانەوەیەو ئەوەی دەچێتە بەهەشت بۆ هەتا هەتایى تێیدا دەمێنێتەوە، بانگەوازیش بۆسەرفرازى واتە: پەلە بكەن بۆ بردنەوەو مانەوەی هەتا هەتایى.

٧٧- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (٦٠٢/١).

- هەروەها وشەكانی بانگ كۆتایی دەهێنرێت بەوتەی (لَا إِلَهَ إِلَّا الله) واتە: "هیچ خودایەك شایستەی پەرستن نیە بەحەق بێجگە لە (الله)".

بۆئەوەی بەناوی خودا كۆتایی بێت و، كۆتا وشە یەكتاپەرستنی خوای تاقانە بێت، هەروەكو چۆن ناوی خودا دەستپێك بوو ئاوەهاش ناوی خودا دەبێت كۆتایی بێت[٧٨].

- وتەی (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) كەلەبانگی بەیانیدا دەوترێت واتە: "نوێژ باشترە لەخەو".
- وتەی (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاة) كەلەقامەتدا دەوترێت، واتە: "ئێستا كاتی نوێژ هاتووە، یان كاتی نوێژ دەستپێكردنە".

❀❀❀❀❀❀❀

٧٨- كشاف القناع عن متن الإقناع: (١/٢٧٣).

بابەتی چوارەم

وتەی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) لەبانگدا:

زانایان ڕاجیاییان هەیە لەوتنی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) لەبانگدا، هەروەکو ئیبن ڕوشد(رحمه الله) وتویەتی: [٧٩] (ڕاجیایی هەیە لەوتنی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) دا لەبانگی بەیانیدا ئایا دەوترێت یاخود نا؟

جمهوری زانایان دەڵێن: ڕستەی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) لەبانگی بەیانیدا دەوترێت.

هەندێکیشیان دەڵێن: ڕستەی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) ناوترێت، چونکە لەڕستەکانی بانگدانیە لەوانە ئیمامی شافعی(رحمه الله)، لەقەولی تازە(جەدیدا)[٨٠].

وەهۆکاری ڕاجیاییەکەشیان لەوەدایە کەدەڵێن ئایا لەسەردەمی پێغەمبەرﷺدا ئەوڕستەیە وتراوە یان لەسەردەمی ئیمامی عومەرداڕضي الله عنه وتراوە؟).

٧٩- بداية المجتهد ونهاية المقتصد: (١/١١٤).

٨٠- الأم: (١/١٠٤).

ئیمامی شەوكانی(رحمه الله)[٨١] وتوویەتی: "ووتەی (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) سابت بووە لەبانگی بەیانیدا بەو فەرموودەی ئەبو مەحزورەﷺ قَالَ: ((عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ، قَالَ: قُلْتُ، يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ؟، قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِي....، فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ))[٨٢] واتە: ((مەحزورەﷺ وتوویەتی: پێغەمبەرﷺ بانگی فێركردم وەفەرمووی ئەگەر لەبانگی بەیانیدا بووی لەدوای (حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) بڵێ (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ)).

وتەی زانایانی ئەم سەردەمەی ئێستاش دەربارەی ووتەی (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) ئایا لەبانگی یەكەمدا دەوترێت یاخود لەبانگی دووەمدا؟:

شێخ ئەلبانی(رحمه الله) وتویەتی[٨٣]: "وتەی (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) لەبانگی یەكەمی بەیانیدا دەوترێت پێش هاتنی كاتی خۆیەتی بەنزیكی بەئەندازەی چارەكە سەعاتێك، بەبەڵگەی فەرموودەكەی

٨١- نيل الأوطار: (٢/٤٥-٤٦).

٨٢- أخرجه أبو داود: (٥٠٠)، وقال ابن الملقن في (البدر المنير): "صححه ابن خزيمة"، (٣/٣٦٨)، وصححه الألباني من المعاصرين في (سنن أبي داود).

٨٣- تمام المنة في التعليق على فقه السنة: (١/١٤٦).

ئیبن عومەر(رضي الله عنهما) کەوتویەتی: ((كَانَ فِي الْأَذَانِ الْأَوَّلِ بَعْدَ الْفَلَاحِ: الصَّلاةُ خَيرٌ مِنَ النَّوم مَرَّتَيْنِ))[٨٤]، واتە: ((وتەی (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّوم) لەبانگی یەکەمدا لەدوای حَيَّ الْفَلَاحِ بووە دووجار)).

وەشێخ ئیبن باز(رحمه الله) وتویەتی[٨٥]: وتەی (الْصَّلَاه خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) جائیزە لەبانگی یەکەم بێت یاخود دووەم، بەلاَم لەبانگی دووەمدا باشترو لەپێشترە.

هەروەها ئیبن عثیمین(رحمه الله) [٨٦] وتویەتی:"وتنی: (الْصَّلَاه خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) دووجار لەبانگی بەیانیدا، واتە: لەدوای هەردوو وتەی (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ)دەوترێت.

هەروەها وتەی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) ناودەبرێت بە (التَّثْوِيْبُ) واتە: (پاداشت وەرگرتن) و، لە (ثَابَ- يَثُوبُ) وەوە وەرگیراوە، چونکە بانگبێژ پاداشت وەردەگرێت بەبانگردنی خەڵك بۆ نوێژ.

٨٤- أخرجه البيهقي: (١٩٨٦)، و ابن حجر في (إتحاف المهرة): (١٠٧٩٤) وحسنه ابن حجر في (التلخيص والحبير): (٥٠٢/١)، وهذا لفظ حديث للبيهقي: ((كَانَ فِي الْأَذَانِ الْأَوَّلِ بَعْدَ الْفَلَاحِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَرَوَاهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْوَلِيدِ الْعَدَنِيُّ عَنِ الثَّوْرِيِّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: حِيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حِيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ فِي الْأَذَانِ الْأَوَّلِ مَرَّتَيْنِ يَعْنِي فِي الصُّبْحِ)).

٨٥- فتاوى نور على الدرب: (٣١١/٦).

٨٦- الشرح الممتع على زاد المستقنع: (٦١/٢).

هەروەها وتەی (فِي أَذَانِ الْصُّبْحِ) (أَذَانْ) مُضَافه وە (الصُّبْحُ) مُضَافٌ إِلَيهِ) يە، لەبابی (إِضَافَةُ الشَّيءِ إِلَى سَبَبِهِ) يە، واتە: ئەو بانگەی هۆكارەكەی دەركەوتنی بەيانيە، دروستيشە لەبابی (إِضَافَةُ الشَّيءِ إِلَى نَوْعِهِ) بێت، واتە: بانگ لەبەیانیدا، بانگی بەیانی: ئەوەیە لەدوای دەركەوتنی بەرەبەیانیەوە بوترێت، وەناوبراوە بە (التَّثْوِيْبُ) لەبەر ئەوەی لەو كاتەدا زۆربەی خەڵك لەشیرینی خەودان.

خەڵكی لەم سەردەمەدا كەوتونەتە هەڵەی ئەوەی كەئەم ووتەی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) لەبانگی یەكەم واتە: پێش بەرەبەیان دەوترێت، گومانەكەشیان ئەوەیە كەلەهەندێ لەفزی تری فەرمودەكەدا هاتووە: ((وَإِذَا أَذَّنْتَ بِالْأَوَّلِ مِنَ الصُّبْحِ فَقُل: الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ، الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ))[٨٧]، واتە: **((ئەگەر بانگی یەكەمی بەیانی دا بڵێ** (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّوم، الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ))، **واتە: نوێژ لەخەوتن باشترە، نوێژ لەخەوتن باشترە))**، بەم شێوەیە وای بۆچوون كە (التَّثْوِيْب) لەو بانگەدایە كە لەكۆتایی شەودایە، لەبەر ئەوە ناویان ناوە بانگی یەكەم و وتویانە (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ) لەبانگی دووەمدا بیدعەیە (داهێنراوە).

٨٧- أخرجه أحمد: (١٥٣٧٦) وقال شعيب الأرنؤوط: "حديث صحيح بطرقه".

بۆیە دەڵێین[٨٨]: پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێت: ((إِذَا أَذَّنْتَ الْأَوَّلَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ))، واتە: ((ئەگەر بانگی یەکەمت دا بۆنوێژی بەیانی))، فەرمویەتی (بۆ نوێژی بەیانی)، ئاشکرایە ئەو بانگەی لەکۆتایی شەودایە بۆ نوێژی بەیانی نیە، بەڵکو وەکو چۆن پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ((لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ وَيُوقِظَ نَائِمَكُمْ))[٨٩]، بەلاَم نوێژی بەیانی بانگی بۆ نادرێت تەنها دوای بەرەبەیان نەبێت، ئەگەر پێش بەرەبەیانیش بانگی دا، ئەوە بانگی بەیانی نیە، بەبەڵگەی ئەو فەرمودەیەی پێغەمبەرﷺ کەفەرموویەتی: ((إِذَا حَضَرَتِ الْصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ))[٩٠] واتە: ((ئەگەر کاتی نوێژ هات بایەکێکتان بانگتان بۆ بدات))، ئاشکرایشە نوێژ ناکرێت هەتا کاتەکەی نەیەت، وە کێشەکە لەوتەی ((إِذَا أَذَّنْتَ الْأَوَّلَ)) دایە.

بۆیە دەڵێین[٩١]: ئەوە نابێتە کێشە، چونکە بانگ و قامەت لە زمانەوانیدا بەواتای ڕاگەیاندن و ئاشکراکردن دێت، دەبێت بانگ بۆ

٨٨- الشرح الممتع على زاد المستقنع: (٢/٦١).

٨٩- أخرجه مسلم: (١٠٩٣)، والبخاري بلفظ: ((لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ، وَيُنَبِّهَ نَائِمَكُمْ)): (٦٢١)

٩٠- أخرجه البخاري: (٦٢٨)، والنسائي: (٦٣٥).

٩١- الشرح الممتع على زاد المستقنع: (٢/٦١).

نوێژی بەیانی لەدوای هاتنی کاتەکەی بێت کەپێی دەڵێن بانگی یەکەم.

ئەمەش بەڕوونی هاتووە کە ئیمامی مسلیم ڕیوایەتی کردووە لەدایکی ئیماندارانەوە عائیشە(رضي الله عنها) لەنوێژی پێغەمبەرەوەﷺ لەشەودا کەوتوویەتی: ((كَانَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، وَيُحْيِي آخِرَهُ، ثُمَّ إِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى أَهْلِهِ قَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ يَنَامُ، فَإِذَا كَانَ عِنْدَ النِّدَاءِ الْأَوَّلِ...))[٩٢]، واتە: ((لەسەرەتای شەودا دەخەوت و، لەکۆتایشەودا بەخەبەر دەهات، پاشان ئەگەر کارێکی هەبوایە بۆ ماڵەکەی، کارەکەی ئەنجام دەدا، پاشان دەخەوت، کاتێك لەبانگی یەکەمدا بانگ دەدرا...)).

مەبەستیش لەوتەی (عِنْدَ النِّدَاءِ الْأَوَّلِ) بێگومان بانگی بەیانیە بەنیسبەت قامەتەوە ناونراوە یەکەم، هەروەکو پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ))[٩٣]، واتە: ((لەنێوان هەموو بانگ و قامەتێکدا نوێژ هەیە))، مەبەست لە(أَذَانَيْنِ) بێگومان بانگ و قامەتە، نەك دوو بانگ.

٩٢- أخرجه مسلم: (٧٣٩).

٩٣- أخرجه البخاري: (٦٢٧)، ومسلم: (٨٣٨).

هەروەها لەصەحیحی بوخاریدا(رحمه الله) هاتووە کەوتویەتی: ((إِنَّ الَّذِي زَادَ التَّأْذِينَ الثَّالِثَ يَوْمَ الجُمُعَةِ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ))[٩٤]، واتە: ((ئەوەی بانگی سێیەمی زیادکرد لەڕۆژی جومعەدا ئیمامی عوسمان بوو رضي الله عنه[٩٥])) دەشزانین کەجومعە یەك بانگ یان دوو بانگ و قامەتێکی تێدایە، کەناوی ناوە بانگی سێیەم، بەم شێوەیەش گومانەکە لادەچێت و نامێنێت، هەروەها وتەی (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ) بۆ بانگی بەیانی دەبێت، کەپێی دەڵێن بانگی دووەم.

ڕای ڕاجح وتەی شێخ ئیبن بازو شێخ عثیمینە کەوتوویانە (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّومِ) لەبانگی بەیانیدایە کەپێی دەڵێن بانگی دووەم، هەروەکو لەلەفزی فەرموودەکاندا دەردەکەوێت ، وەهاوڕایە لەگەڵ ڕای جمهوری زانایانی پێشین و پاشیندا، بەڵام ئەگەر لەبانگی یەکەمیشدا وترا کێشە نابێت وەکو شێخ ئیبن باز وتوویەتی، وَاللهُ تَعَالَى أَعْلَمُ.

٩٤- أخرجه البخاري: (٩١٣).

٩٥- مەبەست لەبانگی سێیەم بانگی دووەمە، چونکە دوو بانگ و قامەتێك بووە بەوەش ئەگەر بانگ و قامەت بەبانگ دابنرێن بەو واتایە پێی دەوترێت بانگی سێیەم، ئەگینا خۆی بانگی دووەمە.

بابەتی پێنجەم

وتەی (حيَّ علَى خيرِ العَملِ) وە (أشْهَدُ أنَّ علِيّاً ولِيٌّ الله) وە (أَشْهَدُ أنَّ علِيّاً حُجَّةُ الله) لە بانگدا:

ئیمامی شەوكانی(رحمه الله) وتوویەتی[٩٦]: "لەفەرموودەكەی عبداللەی كوڕی زەیددا لەڕستەكانی بانگدا وتەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ)ی تێدا نیە".

ئیمامی زەكەریای ئەنصاری(رحمه الله)[٩٧] وتویەتی: "(هەرچوار ئیمامەكە ڕاجیاییان نیە لەوەدا كە ئەم وتەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَل)ە بەشێك نیە لەڕستەكانی بانگ".

وەجمهوری وتویانە: ئەوەی هاتووە لەهەردوو (صەحیحی بوخاری و مسلیم) دا ئەو وتەی تێدا نیە، هەروەها وتوویانە: ئەگەر ئەوەش ڕاست بێت كەهاتبێتیش ئەوە لەبانگی یەكەمدابووە، ئەمەش نەسخ بوەتەوە بەوفەرموودانەی هاتووە لەهەردوو صەحیحەكەدا.

٩٦- نيل الأوطار: (٥٠٣/١).

٩٧- أسنى المطالب في شرح روض الطالب: (١٣٣/١).

ئێمەش دەزانین ئەو بانگەی بیلال و ئیبن أم مكتوم لەمزگەوتی مەدینەداو، بانگی ئەبو مەحزورە لەمزگەوتی مەككەداو، سەعدی قرظي لەمزگەوتی قوباءدا ئەم وتەی تێدا نەبووە، خۆ ئەگەر ئەو وتەیەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ) تێدا بوایە ئەوا بێگومان بەو شێوەیە بەئێمەش دەگەشت و پشت گوێیان نەدەخست، بۆیە ئەوەمان بەصەحیحی بۆ نەگواستراوەتەوە مانای ئەوەیە كەئەوە شتێكی داهێنراوو باتڵە"[٩٨].

ئەمە زیادەیەكە شیعەكان دەیڵێن لەبانگدا، لەكاتێكدا هەرچوار مەزهەبەكە كۆكن لەسەر ئەوەی ئەم زیادەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ)ە لەبانگدا ناوترێت.

هەروەها زانایانی هەرچوار مەزهەبەكە یەك دەنگن لەسەر ئەوەی كە وشەی (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً وَلِيُّ الله) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً حُجَّةُ الله) لەبانگدا ناوترێن، وەزیادەیەكن هیچ بەڵگەیەكی دروسیان لەسەر نەهاتووە، وە ئەوفەرموودانەی سەبارەت بەبانگدان هاتوون ئەم وشانەی تێدا نییە، ئەم دوو ڕستەیەش شیعەكان دەیڵێن لەبانگەكانیاندا.

❀❀❀❀❀❀❀

٩٨- آل رسول الله وأولياؤه: (١/١٧٧).

بابەتی شەشەم

ئەو شتانەی موستەحەبن لەدوای بانگدان:

١- دوعاکردن له دوای بانگ: فەرموودەکەی جابرﷺ: ((مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ القَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الوَسِيلَةَ وَالفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ القِيَامَةِ))[٩٩]، واته: ((هەرکەسێك گوێی له بانگ بوو با له دەای باتگ بلێت: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّة، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَة، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَّهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ))، واته: ((خودای خاوەنی ئەم بانگەوازە تەواوو نوێژە دامەزراوە، پلەی بەرزی (الوسيلة) وە (الفضيلة) کەپلەیەکی زیادەیە بەسەر دروستکراوەکاندا بدە بەپێغەمبەرمان (موحەممەد)و، بیخەرە ئەو شوێنە سوپاسکراوەی کە بەڵێنیت پێی داوە)).

هەروەها حافز ئیبن حجر(رحمه الله) وتویەتی: " وشەی (حَلَّتْ لَهُ) واتە: "شایەنیەتی و واجب بووە بۆی، یان بۆی دابەزیوە.

وەلەفەرموودەکەی عبداللەی کوڕی عەمرداﷺ هاتووە بەمەرفوعی کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ، فَقُولُوا

٩٩- أخرجه البخاري: (٦١٤).

مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللهَ لِيَ الْوَسِيلَةَ، فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ، لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللهِ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ))[١٠٠]، واتە: ((هەركات گوێتان لە بانگبێژ بوو، ئەو چی ووت ئێوەش بیڵنەوە لەدوایەوەو، سەلاواتم لەسەر بدەن، هەركەس سەلاواتێكم لەسەر بدات ئەوا خوای گەورە دە سەڵاواتی لەسەر دەدات، پاشان داوای پلەی (الوسيلة)م بۆ بكەن لەخودا كە جێگەیەكە لەبەهەشتدا كە تەنها بۆ یەك كەسە لەبەندەكانی خودا، لەخوام داوایە ئەو كەسە من بم، جا هەركەسێك داوای ئەو پلەیەم بۆ بكات لەخودا، ئەوا لەڕۆژی دوایدا شەفاعەتی منی بۆ مسۆگەرە)).

هەروەها حافز ئیبن حەجەر(رحمه الله) وتوویەتی[١٠١]: "لەوانەیە مەبەست لەبانگدان هەمووی بۆ ئەوەبێت، وەلەفزێكی ئیمامی موسلیم ئەوە پشت ڕاست دەكاتەوە ((قُولُوا مِثْلَ مَايَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ...))[١٠٢]، واتە: ((بانگبێژ چیی وت ئێوەش بیڵێنەوە لەدوایەوەو، سەڵاواتم لەسەر بدەن)).

١٠٠- أخرجه مسلم: (٣٨٤).

١٠١- فتح الباري شرح صحيح البخاري: (١٢٠/٢).

١٠٢- أخرجه مسلم: (٣٨٤).

٢- دوعاكردن لەنێوان بانگ و قامەتتدا[١٠٣]: لەو كاتەدا دوعا ڕەد ناكرێتەوەو وەلاَم دەدرێتەوە، لەئەنەسەوەرضي الله عنه هاتووە كەپێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ((الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ، فَادْعُوا))[١٠٤]، واتە: ((**دوعا(نزا) لەنێوان بانگ و قامەتدا ڕەد ناكرێتەوە، بپاڕێنەوە**)).

تێبینی/ هەندێك لەمسولّمانان دوعای (اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ) لەدوای قامەت دەلّێن، وەنابێت ئەمە بوترێت، چونكە لەلایەن زانایانەوە پشت ڕاست نەكراوەتەوە، ئەگەریش ئەوەی لەوبارەیەوە هاتووە فەرموودەبێت فەرموودەكە صەحیح نییەو پشتی پێ نابەسترێت، وەئەو دوعایە تایبەتە بەدوای بانگ نەك دوای قامەت.

١٠٣- صحيح فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: (١/٢٨٧).

١٠٤- أخرجه الترمذي: (٢١٢)، وقال الترمذي في (سننه): "حَدِيثٌ حَسَنٌ"، وصححه الألباني من المعاصرين في صحيح الترمذي: (٢٨٤٣).

بابەتی حەوتەم

صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەرﷺ لە دوای بانگدان:

ئیمامی ئیبن حەجەری هەیتەمی(رحمه الله) وتوویەتی[١٠٥]: (نەمان بینیوە لە هیچ کام لەفەرموودەکاندا ئاماژە بەوە کرابێت کە سەڵاوات بدرێت لەسەر پێغەمبەرﷺ نەلەپێش بانگ وە نەلەدوای (مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللّٰهِ)، هەروەها لەوتەی ئیمامەکانیشدا نەمان بینیوە ئاماژەیان بەوە کردبێت، وەهەریەك لەودوانە سوننەت نیە لەوشوێنەدا باسکراوە، هەرکەسێکیش لەیەکێك لەوشوێنانەدا زیادی بکات وەبڕواشی وابێت کەسوننەتە صەڵاوات لەسەر پێغەمبەر ﷺ بدرێت ئەوە نەهی لێ دەکرێت وەڕێگری لێ دەکرێت، لەبەر ئەوەی کارێکی ئەنجام داوە بێ ئەوەی بەڵگەی لەسەر هاتبێت، وە هەرکەسێکیش بەبێ بەڵگە شتێك زیاد بکات لەدیندا نەهی لێ دەکرێت و سەرزەنشتی دەکرێت).

ئیبن تەیمیە(رحمە اللە) وتویەتی[١٠٦]: (صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەرﷺ یەکێکە لەدوعاکان (نزاکان)…. وەسونەتە دوعا بەشاراوە بێت مەگەر هۆکارێك هەبێت بۆئەوەی ئاشکرا بکرێت، وەخوای پەروەردگار

١٠٥- مجموع الفتاوى الفقهية الكبرى للهيتمي: (١/٣١٣).

١٠٦- مجموع الفتاوى ابن تيمية: (٢٢/٢٧٤).

دەفەرموویّت: ﴿ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ٥٥﴾[الأعراف: ٥٥].

واته: ﴿دوعاو نزاکانتان لای خوا بکەن بەزەلیلی و بەنهێنی، بێگومان خوا دەست درێژ کارانی خۆش ناوێت﴾.

هەروەها دەفەرمێت:﴿إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيّٗا ٣﴾ [مريم: ٣].

واته: ﴿لەکاتێکدا پاڕایەوە لەپەروەردگاری بەنهێنی و پەنامەکی﴾.

هەروەها دەفەرموویّت:﴿وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ٢٠٥﴾ [الأعراف: ٢٠٥].

واته:﴿له (دڵ) ودەروونتدا یادی پەروەردگارت بکە بە پاڕانەوەو ترس و بیمەوە بەبێ ئەوەی دەنگ بەرز بکەیتەوە له بەرەبەیانی و دەمی ئێوارانداو وە له بێ ئاگایان مەبە﴾.

کەواتە: ئەوەی کەهەندێك لەمسوڵمانان لەپێش بانگدان وە لەدوای (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ) وە لەپێش قامەت صەلاْوات دەدەن لەسەر پێغەمبەرﷺ ئەمانە هیچ ئەسڵێکیان نییەو بەڵگەی

دروست نەهاتووە دەربارەیان بۆیە نابێت بوترێن وەئەوەشی لەدوای بانگ بەدەنگی بەرز دەوترێت هەڵەیە، بەڵکو دەبێت بانگبێژو غەیری ئەویش بەدەنگی نزم صەلاوات بدەن لەسەر پێغەمبەرﷺ هەرکەس بۆخۆی.

بەشی سێیەم

چۆنیەتی قامەتکردن و حوکمەکانی

چوار بابەت لەخۆ دەگرێت:

بابەتی یەکەم: پێناسەی قامەت (لەزمانەوانی داو لەشەرعدا)

بابەتی دووەم: حوکمی قامەت

بابەتی سێیەم: چۆنیەتی قامەتکردن و شێوازی وتنەکەی

بابەتی چوارەم: سوننەتەکانی قامەتکردن

بابەتی یەکەم

پێناسەی قامەت:

قامەت لەزمانەوانیدا[١٠٧]: مەصدەری (أَقَامَ) یە، واتە هەستان بەئەنجامدانی کارێك ئەگەر ئەوکارەی ئەنجامدا ئەوا بەڕاگیراوی دەمێنێتەوە، وەچەند واتایەکی هەیە لەوانە (الْإِسْتِقْرَارُ، وَالْإِظْهَارُ، وَالنِّدَاءُ)، واتە: (جێگیربوون، ئاشکراکردن، بانگکردن).

هەروەها قامەت لەئەسڵدا مەصدەری (أَقَامَ) یە واتە (ڕاوەستان وەحەقیقەتەکەی: ڕاوەستانی کەسێکی دانیشتوو یان ڕاوەستانی کەسێك کەڕاکشابێ، ئەگەر بانگبێژ وشەکانی قامەتی وت ئەوانەی دانیشتون هەڵدەستن بۆ ئەنجامدانی[١٠٨].

وەقامەت بەواتای چاوەڕوانی بۆ ئەنجامدانی کارێك دێت کەقامەت کرا چاوەڕوانی تەواو دەبێت.

١٠٧- لسان العرب، والمصباح المنير: (٣٥-٣٦).

١٠٨- السنن الكبرى للبيهقي: (١/٢٣٠).

قامەت لەڕووی شەرعەوە: بەندایەتی کردنێکی خودایە بۆ هەستان بۆ نوێژو بەجێ گەیاندنی بەچەند ویردو زیکرێکی تایبەت کراو[١٠٩]، وەزانایان بەچەند شێوەیەك پێناسەیان کردووەو، وتوویانە:

- ڕاگەیاندنە بۆ هەستان بۆ ئەوکارە، واتە: بۆ هەستان بۆ نوێژ بە چەند ویردو زیکرێکی تایبەت کراو[١١٠].
- بریتیە لەچەند ویردێکی تایبەت بۆهەستاندنی ئامادەبووان بۆ نوێژ[١١١].

❀❀❀❀❀❀❀

١٠٩- صحيح فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: ص٢٧٠.

١١٠- السنن الكبرى للبيهقي: (٢٣٠/١).

١١١- فقه العبادات على المذهب الحنفي: (٧٤/١).

بابەتی دووەم

حوكمی قامەتكردن:

قامەتیش هەروەكو لەباسی حوكمی بانگداندا باسمان كردووە، بەهەمان شێوەی بانگدان (فەرزی كیفائیە) بۆ هەرپێنج نوێژە فەرزكە، جائەگەر نوێژەكە كاتی خۆی هاتبێت یاخود بەسەر چووبێت[١١٢]، بەبەڵگەی ئەوفەرموودەی پێغەمبەرﷺ كەفەرموویەتی: ((مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ لَا يُؤَذَّنُ وَلَا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ))[١١٣]، واتە: ((هیچ سێ كەسێك نیە لەدێیەكدا بانگ و نوێژیان لەناودا ئەنجام نەدرێت و شەیتان بەسەریاندا زاڵ نەبووبێت)).

وەئەو وتەی ئەنەسؓ كەوتوویەتی: ((أُمِرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوتِرَ الْإِقَامَةَ))[١١٤]، واتە: ((فەرمان بەبیلال كرا كەبانگ بەجوت (دوودوو) بڵێت وەقامەت بەتاك (یەك یەك) بڵێت)).

١١٢- منهاج المسلم كتاب عقائد وآداب وأخلاق وعبادات ومعاملات: ص١٨٨.

١١٣- أخرجه أحمد: (٢١٧١٠)، أبو داود: (٥٤٧)، وابن حبان: (٢١٠١)، وابن خزيمة: (١٤٨٦)، وقال الحاكم: "صحيح الإسناد"، وحسنه الألباني من المعاصرين في الثمر المستطاب: ص١١٧.

١١٤- أخرجه البخاري: (٦٠٥)، (٦٠٧).

هەروەها ئەوفەرموودەی پێغەمبەرﷺ: ((إِذَا أَنْتُمَا خَرَجْتُمَا فَأَذِّنَا ثُمَّ أَقِيمَا ثُمَّ لِيُؤَمَّكُمَا أَكْبَرُكُمَا))[١١٥]، واتە: ((ئەگەر ئەو دوانەتان چوونە دەرەوە بانگ بدەن و قامەت بکەن پاشان با گەورەترینیشتان پێشنوێژیتان بۆ بکات)).

حوکمی قامەت هەروەکو حوکمی بانگ وایە کەپێشتر باسمان کرد، ئەم چەند خاڵەمان بۆ زیاد کردووە:

١- دەبێت قامەت بەخێرایی بکرێت لەگەڵ ئەوەشدا حەقی تەواوی پیتەکانی بدرێت، نەك ئەوەندە بەپەلە بوترێت ماناکەی بگۆڕێت یان پیتەکانی بگۆڕێت، وەهەر ڕستەیەکی بەدەنگێك بوترێت و، ڕستەکەی دواتر بەدەنگێکی تر[١١٦].

٢- ئەگەر بانگبێژ بانگی داو قامەتی کرد، سوننەتە نوێژخوێنان ئەوەی بانگبێژ دەیلێت لەبانگ و قامەت لەدوایەوە بیلێنەوە، ئەمەش لەسوننەتدا هاتووە، هەروەك پێشتریش باسمانکرد[١١٧].

١١٥- أخرجه البخاري: (٦٣٠).

١١٦- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (٦١٥/١).

١١٧- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (٦١٧/١).

٣- قامەت ڕێگەی پێدراوە بۆ بانگەوازکردن بۆ هەستان بۆ نوێژ، بۆیە دەبێت دەنگ بڵند (بەرز) بکرێتەوە لەبانگ و قامەتدا بۆ ئەوەی خەڵکی بزانن و بەئاگاببنەوەو بێن بۆئەنجامدانی نوێژکەیان[١١٨].

٤- نابێت قامەت بکرێت مەگەر بەفەرمانی ئیمامەکە نەبێت، هەروەکو چۆن بیلالﷺ قامەتی نەدەکرد هەتا پێغەمبەرﷺ دەردەکەوت، وەئەگەر زۆر دوابکەوتایە دەیوت: ((الصَّلَاةَ، يَا رَسُولَ اللَّهِ))[١١٩]، واتە: ((ئەی پێغەمبەرﷺ کاتی نوێژە)).

❀❀❀❀❀❀❀

١١٨- موسوعة الفقه الإسلامي: (٢/٣٩٤).

١١٩- أخرجه البخاري: (١٣٩).

بابەتی سێیەم

چۆنیەتیی قامەتکردن و شێوازی وتنەکەی:

قامەت بەچەند شێوازێك دابەزیوە بۆمان[١٢٠]:

شێوازی یەکەم: قامەت (یازدە) ڕستەیە[١٢١]، ئەویش قامەتی بیلالەرضي الله عنه لەژێر دەستی پێغەمبەرﷺ بەوشێوەیە قامەتی کردووە لەسەفەرو لەناو شاردا، وەئەمەش ڕای راجحە، کەبەم شێوەیە[١٢٢]:

اللهُ أَكْبَرُ ١، اللهُ أَكْبَر ٢،

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٣،

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله ٤،

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ٥،

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ٦،

قَدْ قَامَتِ الْصَّلَاةُ٧، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاة٨،

اللهُ أَكْبَرُ٩، اللهُ أَكْبَر ١٠،

لَا إِلَهَ إِلَّا الله١١[١٢٣].

١٢٠– موسوعة الفقه الإسلامي: (٤٠٢/٢).

١٢١– فتح الباري لابن حجر: (٨٤/٢)، الثمر المستطاب: (٢٠٩/١).

١٢٢– موسوعة الفقه الإسلامي: (٤٠٢/٢).

شێوازی دووەم: قامەت (حەڤدە) ڕستەیە، ئەویش قامەتی ئەبو مەحزورەیە رضي الله عنه، کەبەم شێوەیە:

اللهُ أَكْبَرُ١ اللهُ أَكْبَرُ٢

اللهُ أَكْبَر٣ اللهُ أَكْبَر٤

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٥.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله٦

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٧.....أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ الله٨

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ٩ ...... حَيَّ عَلَى الصَّلَاة١٠

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ١١ ...... حَيَّ عَلَى الْفَلَاح١٢

قَدْ قَامَتِ الْصَّلَاةُ١٣، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاة١٤

اللهُ أَكْبَرُ١٥ اللهُ أَكْبَر١٦

لَا إِلَهَ إِلَّا الله١٧[١٢٤].

١٢٣- أخرجه أحمد: (١٦٤٧٨)، أبو داود: (٤٩٩)، وقال شعيب الأرنؤوط في (مسند أحمد): "حديث حسن"، وقال الألباني في (سنن أبو داود): "حسن صحيح"، وقال النووي في (المجموع): "مذهبنا المشهور أنها (إحدى عشرة كلمة) كما سبق وبه قال عمر بن الخطاب وابنه وأنس والحسن البصري ومكحول والزهري والأوزاعي وأحمد وإسحاق وأبو ثور ويحيى بن يحيى وداود وابن المنذر قال البيهقي وممن قال بإفراد الإقامة سعيد بن المسيب وعروة ابن الزبير والحسن وابن سيرين ومكحول والزهري وعمر بن عبد العزيز ومشايخ جلة من التابعين سواهم قال البغوي هو قول أكثر العلماء"، (٣/٩٤).

١٢٤- أخرجه أحمد: (١٥٣٨١)، الترمذي: (١٩٢)، وابن حبان: (١٦٨١)، وقال شعيب الأرنؤوط في صحيح ابن حبان: "إسناده حسن"، وحسنه الألباني من المعاصرين في الثمر المستطاب: ص١٢٠، وقال النووي في (المجموع): "قال أبو حنيفة والثوري وابن المبارك هو سبع عشرة كلمة مثل الأذان عندهم مع زيادة

شێوازی سێیەم: قامەت (دە) ڕستەیە، کەوشەی ((قَدْ قَامَتِ الصَّلَاة)) یەکجار دەوترێت، بەم شێوەیە:

اللّٰهُ أَكْبَرُ ١، اللّٰهُ أَكْبَر ٢،

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰه٣،

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللّٰه ٤،

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ٥،

حَيَّ عَلَى الْفَلَاح٦،

قَدْ قَامَتِ الْصَّلَاةُ٧،

اللّٰهُ أَكْبَرُ٨، اللّٰهُ أَكْبَر ٩،

لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰه ١٠[١٢٥].

قد قامت الصلاة مرتين واحتج لأبي حنيفة وموافقيه بحديث أبي محذورة أن النبي صلى الله عليه وسلم "علمه الأذان تسع عشرة كلمة والإقامة سبع عشرة كلمة"، (٣/٩٤).

١٢٥- مختصر الأحكام: (٦/٢)، والمدونة: (١٥٨/١)، وموسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (٦١٥/١)، وقال الطُوسي في (مختصر الأحكام): " يُقَالُ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ "، وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد ومنبع الفوائد): " قلت: روى له ابن ماجه: كان بلال يؤذن مثنى مثنى، والإقامة منفردة فقط"، (١٨٥٦)، وقال النووي في (المجموع): "قال مالك عشر كلمات جعل قوله قد قامت الصلاة مرة "، (٩٤/٣).

بابەتی چوارەم

سوننەتەكانی قامەتكردن:

سوننەتەكانی قامەت هەمان سوننەتەكانی بانگە، لەگەڵ ئەم چەند خاڵەی دیكەدا:

١- سوننەتە بانگبێژو قامەت كار دانیشتووی ئەو شارە یاخود ئەو گەڕەكە بن.

٢- سوننەتە بانگ و قامەت لەلایەن یەك كەسەوە بوترێن، وە ئیمام لەپێشترە كە بە بڕیاری ئەو قامەت بكرێت، نابێت بانگبێژ قامەت بكات مەگەر بە ئاماژە یان سەیركردنی یاخود هەستانی ئیمام نەبێت(١٢٦)، مەگەر ئەوەی ئیمام وەبانگبێژ لەسەر میقاتی كاتەكانی بانگ ڕێك كەوتبن كە لەچكاتێكداو لەچەند دەقە دوای بانگ قامەت بكات.

٣- سوننەتە لەكاتی قامەتكردندا ڕوو لەقیبلە بكرێت، وەقامەت بەپێوە بكرێت، هەروەك لەسوننەتەكانی بانگداندا باسمان لێوە كردوە.

❀❀❀❀❀❀❀

١٢٦- الموسوعة الفقهية: (٨٦/١).

بەشی چوارەم

كورتەیەك لەژیانی بانگبێژەكانی پێغەمبەرﷺ و، هەندێك لەهەڵەی بانگبێژان و، وە باسی هەندێك خۆراكی زیان بەخش بۆ قوڕگ.

پێنج بابەت لەخۆ دەگرێت:

بابەتی یەكەم: تایبەتمەندیی بانگبێژان

بابەتی دووەم: ناوو ژیانی بانگبێژەكانی پێغەمبەرﷺ

بابەتی سێیەم: هەندێك لەهەڵەی بانگبێژان

بابەتی چوارەم: چۆنیەتی ڕاست كردنەوەی هەڵەی بانگبێژان لەڕوانگەی شەرعەوە

بابەتی پێنجەم: چەند زانیاریەكی بەسوود سەبارەت بەپاراستنی قوڕگ.

بابەتی یەكەم

ناوو ژیانی بانگبێژەكانی پێغەمبەرﷺ:

ئەوانیش چوار بانگبێژ بوون:

دووانیان بانگبێژی مەدینە بوون، وەیەك دانەشیان بانگبێژی مەككە بوو، وەیەك دانەیان بانگبێژی قوباء بوو:

١- **بیلالی حەبەشی**رضي الله عنه [١٢٧]: ناوی (بیلالی كوڕی ڕەباحی حەبەشییە)، گەنجێكی ڕەش پێست بوو، كاتێك مسوڵمان بوونی خۆی ڕاگەیاند بێباوەڕان لەسەر خوا پەرستی ئەشكەنجەو ئازاریان دەدا، پاشان ئیمامی ئەبوبكررضي الله عنه بەمەبلەغێك پارە كڕییەوەو ئازادی كرد، بیلالرضي الله عنه یەكێك بوو لەوحەوت كەسەی لەسەرەتاوە مسوڵمان بوونی خۆی ڕاگەیاند، وەمژدەی بەهەشتی پێدراوە لەلایەن پێغەمبەرەوەﷺ، وەبەشداری هەموو غەزاكانی كردووە، وەیەكەم بانگبێژی پێغەمبەری خوا بووەﷺ لەمەدینە، پاش وەفاتی پێغەمبەرﷺ چووەتە وڵاتی شام بۆ جیهادكردن، لەساڵی (٢٠) كۆچی

١٢٧- سير أعلام النبلاء: (١/ ٣٤٧-٣٦٠).

لە(دارەییا) وەفاتی کردووە، هەروەها(٤٤) فەرموودەی لەپێغەمبەرەوە ﷺ گێڕاوەتەوە.

٢- **ئیبن أم مەکتوم**رضي الله عنه[١٢٨]: لای مەدینەییەکان ناوی (عبد اللەی کوڕی أم مەکتومە)، بەڵام ئەهلی عێراق دەڵێن: (ناوی عەمری کوڕی أم مەکتومە)، دووەم بانگبێژی پێغەمبەرﷺ بووە لەمەدینە وەنابیناش بووە، پێغەمبەرﷺ لە(١٣) غەزادا کردویەتیە جێنشین لەمەدینە، بەشداری جەنگی قادسیەی کردووەو گەڕاوەتەوە بۆمەدینەو لەوێ وەفاتی کردووە.

٣- **ئەبوو مەحزورە**رضي الله عنه[١٢٩]: ناوی (ئەوسی کوڕی میعیەرەیە بەئەبو مەحزورە ناسراوە)، لاوێکی دەنگخۆشی شاری مەککە بووە، هەر لەمەککە ماوەتەوەو کۆچی نەکردووە بۆمەدینە، کاتێك پێغەمبەرﷺ لەجەنگی حونەین دەگەڕێتەوە چاوی پێی دەکەوێت و گوێ بیستی دەنگی دەبێت، پاشان بانگی فێر دەکات و دەیکاتە بانگبێژی شاری مەککە، هەر لەشاری مەککە لەساڵی (٥٩) کۆچی وەفاتی کردووە.

١٢٨- سیر أعلام النبلاء: (١/ ٣٦٠-٣٦٥).

١٢٩- سیر أعلام النبلاء: (٣/ ١١٧-١١٩).

٤- سەعدی قوڕەزیرَضِيَ اللهُ عَنهُ[١٣٠]: ناوی (عبدالرحمنی کوڕی سەعدی کوڕی عەمماری کوڕی سەعدە مەولای عەمماری کوڕی یاسرە)، بانگبێژی مزگەوتی قوباء بووە لەمەدینە.

- بیلال بەبێ تەڕجیع بانگی دەدا وەقامەتی یەك یەك دەكرد، واتە: (بانگی (١٥) ڕستەو قامەتی (١١) ڕستە).
- ئەبو مەحزورە بەتەڕجیع (واتە: گەڕانەوە سەر هەردوو شەهادەتەین) بانگی دەدا وە قامەتی دوو دوو دەكرد، واتە: (بانگی (١٩) ڕستەو (١٧) ڕستە وەقامەتی (١٧) ڕستە).
- ئیمامی ئەبو حەنیفە (رحمه الله) و خەڵكی عێراق شوێن بانگی بیلال و قامەتی ئەبو مەحزورە كەوتوون، واتە: بانگی(١٥) ڕستەو قامەتی (١٧) ڕستە.
- وە ئیمامی مالیك(رحمه الله) پێچەوانەی ئەو دوو شێوازەیە كە بەدووبارەكردنەوەی تەكبیر وەیەك یەك وتنی قامەت كەڕستەی (قَدْ قَامَةِ الصَّلاَة) دووبارە ناكاتەوە[١٣١]، واتە: بانگی (١٧) ڕستەو قامەتی (١٠) ڕستە.والله أعلم.

١٣٠- البداية والنهاية ط الفكر: (٣٢١/٧).

١٣١- زاد المعاد في هدي خير العباد: (١٢٠/١).

- وە مەزهەبی ئیمامی شافعی (رحمه الله) وە ئەهلی مەككە شوێن بانگەكەی ئەبو محزورە و قامەتی بیلال كەوتون، واتە: بانگی (١٩) ڕستەو قامەتی (١١) ڕستە.
- هەروەها ئیمامی ئەحمد(رحمه الله) وەفەرمووودە ناسان و خەڵكی مەدینە شوێن بانگ و قامەتی بیلال كەوتوون، واتە: بانگی (١٥) ڕستەو قامەتی (١١) ڕستە.

وەلەم سەردەمەی ئێستاشدا چەندین بانگبێژی دەنگ خۆش و بەتوانامان هەیە لەوڵاتانی ئیسلامیداو هەروەها لەكوردستانی عێراقیشدا دەنگیان دەبیسترێت و بانگبێژی دەكەن و خزمەت بەم دینە پاك و پیرۆزە دەكەن و خەڵكی فێری بانگدان دەكەن، خوای پەروەردگار دڵ و دەرونی بانگبێژانمان پاك بكاتەوە بۆخزمەتی ئەم دینە پاك و بێگەردە، ئامین.

بابەتی دووەم

تایبەتمەندی بانگبێژان:

١- نیەت هێنان بۆ بانگدان و قامەتکردن: نیەت گرنگترین شتێکە کەپێویستە بۆ ئەنجامدانی هەموو کارێك ئەویش دەبێت (بەدڵ بوترێت) واتە: شوێنەکەی دڵە نەك بەزمان، وەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ))[١٣٢]، واتە: ((**بەڕاستی هەموو کارێك دەبێت نیەتی لەگەڵدا بێت**)).

٢- نیەت پاکی: پێویستە بانگبێژ بەدڵ نیەتی هەبێت کەبانگ دەدات و، خۆی یەکلایی بکاتەوە بۆخوا بەئیخلاسێکی تەواوەوە بانگ بدات نەکو توشی ڕیاببێت کاتێك لەلایەن هەندێك کەسەوە مەدح و وەسفی دەکرێت، چونکە ڕیا کردەوەی مرۆڤ دەسڕێتەوەو مایە پوچی دەکات لەدنیا و قیامەتدا.

٣- پاکیەتی لەکاتی بانگداندا: سوننەتە بانگبێژ دەست نوێژی هەبێت وەلەشگران و جلوبەرگ پیس نەبێت، بەڵام ئەگەر بانگی داو دەستنوێژی نەبوو ئەوەبانگەکەی تەواوەو هیچ کێشەیەکی

١٣٢- أخرجه البخاري: (١)، ومسلم: (١٩٠٧).

نییە، لەبەر ئەوەی پێغەمبەرﷺ لەهەموو کاتێکدا یادی خوای کردووە[١٣٣].

٤- دەبێت بانگبێژ زانیاری (عیلم) ی هەبێت بەکاتەکانی بانگ:

بۆ ئەوەی بانگەکە لەکاتی خۆیدا بێت و پێش و پاش بەکاتەکەی نەکرێت، خۆ ئەگەر کەسی نابینا بانگ بدات بانگەکەی دروستە ئەگەر کەسێك هەبێت هەواڵی کاتەکەی پی بدات کەکاتی بانگ هاتووە[١٣٤]، چونکە: ((عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِﷺ قَالَ: إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ))، ثُمَّ قَالَ: وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى، لَا يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ: أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ))[١٣٥]، واتە: ((لەسالمی کوڕی عبداللەوە لەباوکیەوە دەڵێت پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بیلال لەشەودا بانگ دەدات، بخۆن و بخۆنەوە هەتا ئیبن أم مەکتوم بانگ دەدات))، پاشان وتی: ئیبن أم مەکتوم پیاوێکی نابینا بوو، بانگی نەدەدا، هەتا پێی دەوترا "أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ" ڕۆژ بووەوە ڕۆژ بووەوە)).

---

١٣٣ – أخرجه مسلم: (٣٧٣)، وأبو داود: (١٨).

١٣٤– فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة: (٢٨١/١).

١٣٥– أخرجه البخاري: (٦١٧).

٥- دەبێت بانگبێژ دەنگی بەرزو بڵند بێت لەکاتی بانگ و قامەتدا: وەدەنگی خۆش بێت هەروەکو چۆن پێشتریش باسمان کرد، وەکو فەرموودەکەی عبداللەی کوڕی زەید کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ فَلْيُؤَذِّنْ بِهِ، فَإِنَّهُ أَنْدَى صَوْتًا مِنْكَ))[١٣٦] أَيْ: أَبْعَدُ[١٣٧]، واتە: ((بڕۆ لەگەڵ بیلال و ئەوەی فێربکە کە بینیت با ئەو بانگەکە بڵێت، چونکە ئەو دەنگی لەتۆ بەرز و خۆشترە))، واتە: دەنگی دوورتر دەڕوات.

❀❀❀❀❀❀❀

١٣٦- أخرجه أبو داود: (٤٩٩)، وصححه الألباني من المعاصرين في صحيح أبي داود: (٥١٢).

١٣٧- موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة: (١/٦٠٣).

بابەتی سێیەم

هەندێک لەهەڵەی بانگبێژان:

هەندێك لەبانگبێژان لەبانگداندا دەکەونە هەڵەوە هەروەها هەندێکیان سەرپێچی دەکەن لە بانگەکانیاندا بەزیاد و کەمکردن لەبانگدا بەهۆی نەزانین و نەخوێندەوارییانەوەو، هەندێك جار بەهۆی ئیجتیهادکردن بەبێ عیلم بەهیوای ئەوەی پاداشتی زیاتر وەرگرن ئەنجامیان داوە، وەهەندێك لەوهەڵانە تازەن و لەم کۆتاییانەدا داهێنراون و، هەندێکی تریان هەرلەکۆنەوە ئەنجام دراون، ئەو هەڵانەش دووجۆرن: (هەڵەی (جەلی) ئاشکرا، وە هەڵەی (خەفی) شاراوە) کەبەهۆی نەخوێندەوارییەوە ئەنجام دەدرێن.

لەو هەڵە ئاشکراو شاراوانەش کەبانگبێژان ئەنجامی دەدەن:

١- زۆر درێژ کردنەوەی بانگ وەکو گۆرانی وتن:

شێخ عەلی مەحفوز لەکتێبی (الْإِبْدَاعُ فِي مَضارِّ الْإِبْتِدَاعِ)[١٣٨] وتویەتی:" لەو بیدعە مەکروهانەش کەدانراوە، ئاواز دانانە کەبانگەکە وەکو گۆرانی وتنی لێ دێت و وادەکات چۆنیەتی وشەکانی بانگەکە بگۆرێت بەجوڵەی زیادەو وەستانی نادروست

١٣٨- الإبداع : ص١٧٦.

کەموکوڕی لەپیتەکانی بانگدا دروست دەکات بۆئەوەی ئاوازی بانگەکە تێك نەچێت و پارێزگاری لە ئاوازی بانگەکە بکات".

وەئیمامی بوخاری(رحمە الله)[١٣٩] ئەوەی خستوەتەڕوو کە: "عومەری کوڕی عبدالعزیز(رحمەالله) بەبانگبێژێکی وت: یان بانگدانێکی سادە بانگ بدە، یان بانگ مەدە، وەئیبن حەجەر(رحمە الله) وتوویەتی: ئەوەی ئاشکرایە لەم قسەیەیدا ئەوەیە کەترساوە لەوەی ئاواز بخاتە ناو بانگەکەیەوەو خشوعی نەمێنێت).

وەشێخ عبدالله جبرین[١٤٠] وتوویەتی: (تەتریب و تەلحین) بریتیە لەدەنگ تیژکردن و دووبارەبوونەوەو پچڕاندنی دەنگ، هەتا هەندێك جار بەهۆی زۆری ئاواز و دەنگەکەوە بانگەکەی وەکو گۆرانی لێ دێت، ئەمەش مەکروهە، ڕاستە دەنگ خۆشی داواکراوە بۆ بانگدان لەئیسلامدا، بەڵام نابێت بگاتە ڕادەی ئەوەی لەعادەت و شێوازی بانگ دەربچێت).

وەهەندێك لەبانگبێژان ئەوەندە گرنگی بەئاوازی بانگەکانیان دەدەن هەتا وای لێ دێت ئاگایان لەماناو چۆنیەتی بانگەکە

١٣٩- فتح الباري: (٢ / ٨٧ – ٨٨).

١٤٠- من سؤال وجه إليه في درس من دروس شبرا: (ربيع الآخر ١٤١٤هـ) .

نامێنێت، یان هەندێك كات ئاوازێكی خۆش بەكاردێنێت وەدەستخۆشی لێ دەكرێت و دەوترێت چەند دەنگی خۆشە، یان بەهەر شێوازێكی تر" ئەوەندەی تر بیری دەچێتە لای ئاوازەكە تا خۆشتری بكات، وەبانگیش بۆئەوەنیە بەڵكو بۆ ئاگاداركردنەوەی خەڵكیە بۆ هاتن و ئامادەبوون بۆ نوێژە فەرزەكان.

٢- هەڵەی زمانەوانی لەوشەكانی بانگدا:

ئەم جۆرە هەڵەیەش بریتیە لەوهەڵانەی بانگبێژان دەیكەن كە گۆڕانكارییە لەوتنی وشەكانی بانگدا، كەبەوتنی پیتێك لەبری پیتێكی تر، یان درێژكردنەوەیەك كە لەبنەڕەتدا ئەو شوێنە شوێنی درێژكردنەوە نییە، یاخود زیادەڕەوی لەدرێژكردنەوەدا لەشوێنی درێژكردنەوەی ئاسایی، لەوهەڵانەشی دەیانبیستین:

❀ درێژ كردنەوەی هەمزەی (اللّٰه) كەدەڵێت (آللّٰه) وەبەو درێژكردنەوەیەش دەگۆڕێت بۆ ڕستەی پرسیاری وەكو وایە بڵێی (هَلِ اللّٰهُ أَكْبَرُ؟) ئایا خودا گەورەیە؟ ئەمەش هەڵەیەو نابێت بەو شێوەیە بوترێت.

❀ گۆڕینی (كاف) بە (گ) لەوشەی (أَكْبَر) دا ئەمەش هەڵەیە.

❀ دەرنەخستنی (هاء) لەوشەی (الله) دا، وەكردنی بە (واو) ئەوكات وتەكە دەبێتە (اللّاوْ أَكْبَرُ).

❀ فەتحەداركردنی (أَكْبَر)، لەكاتێكدا خۆی دەبێت (أَاللهُ أَكْبَرُ) بێت واتە: ڕائی (أَكْبَرُ) زەممە بێت نەك فەتحە، وەدەبێت (مبتدأ و خبر) مەڕفوع بن.

❀ درێژكردنەوەی پیتی (باء) لەوشەی (أَكْبَر) كەدەوترێت (أَكْبَار) لەبنەڕەتدا (أَكْبَر) صیغەی (أَفعَل التَّفضِيله) واتای ئەوەیە كە (خوا لەهەموو شتێك گەورەترە)، گەر بكرێت بە (باڕ) بەمانای دەهۆڵ لێدان دێت، بەمەش ماناكەی دەگۆڕێت.

❀ درێژكردنەوەی هەمزەی (أَشْهَدُ) كەدەوترێت (آشْهَدُ) بەوشێوەیەش ڕستەكە دەگۆڕێت بۆ ڕستەیەكی پرسیاری وەك وایە بڵێی (أَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ؟) واتە: "شایەتی بدەم كەخوا تاكو تەنهایە؟"، ئەمەش دروست نیە لە بانگدا.

❀ درێژكردنەوەی زەممە(بۆر)ی (أَشْهَدُ) كەدەكرێت بە(أَشْهَدُوا) گەر بەم شێوەیەش بكرێت ڕستەكە لەهەواڵدانەوە دەگۆڕێت بۆ فەرمانێكی ڕابردوو.

❁ شەددەدارکردنی نونی (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَه إِلَا الله) دەکرێت بە (أَشْهَدُ أنَّ لَا إِلَهَ إِلَا الله) کەلەبنەڕەتدا خۆی سکونداره ئەو نوونه بەم شێوەیەیە(أنْ).

❁ فەتحەدارکردنی (لام) لەڕستەی (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُولُ الله) لەکاتێکدا خۆی (ضەممە)یە وە (رَسُولُ) دەبێتە خەبەری (أَنَّ) ئەمەش لەلایەن زۆرێك لەبانگبێژانەوە دەکرێت بەهۆی نەخوێنەوارییەوە.

❁ دەرنەخستنی (هاء)ی وشەی (أَشْهَدُ) دەوترێت (أَشَدُ).

❁ تەنوین و زەممەدارکردنی (دال) لەوشەی (مُحَمَّدًا) دا کەدەوترێت (مُحَمَّدٌ) ئەمەش هەندێك لەبانگبێژان بەوشێوەیە دەری دەبڕن.

❁ درێژکردنەوەی فەتحەی (صاد) لەوشەی (حَيَّ عَلَى الصَّلاَة) داو کردنی بە(ئەلیف)، ئەمەش بەهەمان شێوە هەڵەیەو نابێت بەو شێوەیە بکرێت.

❁ شەددەدار نەکردنی (یاء) لەوشەی (حَيَّ عَلَى الصَّلاَة) وە (حَيَّ عَلَى الفَلاَحْ) دا، کەدەوترێت (حَيَا عَلَى الصَّلاَة)، بەڵام خۆی دوو (ياءَ) و دەمجکراون وەدەبێت بە (حَيَّ).

❁ دەرنەبڕینی (حَاء) لەوشەی (الْفَلَاح) دا دەوترێت (الْفَلَا).

❁ گۆڕینی (هاء)ی (لَاإِلَهَ إِلَّا الله) بۆ (لَا إِلَهَا إِلَّا الله).

❁ دەرنەبڕینی (هاء) لەکۆتایی وشەکانی بانگدا وەك (رَسولُ اللهْ، الصَّلاَةْ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهْ).

٣- سەرنج نەدانی بانگبێژان لەکاتی بانگداندا: بۆیە هەندێك کات لەکاتی دیاریکراوی خۆی زووتر یان درەنگتر بانگ دەدات، بەتایبەتی لەمانگی ڕەمەزاندا پەلەدەکرێت.

٤- زیادەی صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەرﷺ: وەدوعاکردن بۆ هەندێك لەهاوەڵانی پێغەمبەرﷺ لەلایەن بانگبێژانەوە لەدوای بانگ بەدەنگی بەرز.

٥- هەندێک لەبانگبێژان بەهۆی نەزانین و نەخوێندەوارییەوە، کاتێك بێ دەستنوێژییەکی بچووك ڕوودەدات لێیان لەکاتی بانگدا، بانگەکە دەبڕن و مایکەکە بەجێ دەهێڵن لەکاتێکدا بانگ بەڕووداوی

بچووك یان (بێ دەستنوێژی بچووك) بەتاڵ نابێتەوەو بانگەكە تەواوەو پێویستە تەواو بكرێت.

بابەتی چوارەم

چۆنیەتی ڕاست كردنەوەی هەڵەی بانگبێژان لەڕوانگەی شەرعەوە:

مرۆڤ بۆ گەیاندنی هەركارێك كە بیەوێت جێ بەجێی بكات یاخود هەڵەیەك بۆ كەسێك ڕاست بكاتەوە پێویستە یەكەم شت نیەتی ئەوەبێت هەڵەكەی ئەو كەسە ڕاست بكاتەوە بەنییەتێكی پاكەوە، نەك ئەوەی بیەوێت ئەو كەسە بشكێنێت و خۆی پێ گەورە بكات لەناو خەڵكیدا، هەروەكو ئیمامی شافعی (رحمه الله) وتوویەتی: "مَن وَعظَ أخاهُ سِراً فقدْ نَصحَهُ وزانَهُ، ومَن وعظَهُ عَلانِيَةً فَقدْ فَضحَهُ وشانَهُ"[١٤١]، "هەركەس ئامۆژگاری براكەی كرد بەشاراوەیی و نهێنی ئەوە ئامۆژگاریی كردووە، وهەركەس بەئاشكراو لەناو خەڵكیدا ئامۆژگاری كرد ئەوە شكاندوویەتی و ئابڕووی بردووە"، چونكە ئەگەر كێشە (خەلەل) لەنیەتیدا هەبوو ناتوانێت ئەوكارە بەجێ بگەیەنێت.

وەئەوكەسەی دەیەوێت كێشەیەك چارەسەربكات یان هەڵە بۆ كەسێك ڕاست بكاتەوە پێویستە حیكمەت و دانایی بەكار بهێنێت،

١٤١- المجموع شرح المهذب: (١٣/١).

هەروەکو چۆن پێغەمبەرﷺ و هاوەڵە بەڕێزەکانی و زانایان بۆ گەیاندنی هەرکارێکی شەرعی بەنیەتێکی پاکەوەو بەدانایانە چارەسەری کێشەکانیان بۆخەڵکی کردووە، بۆیە ئێمەش ئەگەر بمانەوێت چارەسەری کێشەیەك بکەین دەبێت چاو لەقودوەو پێشینە ڕاست و زاناکانمان بکەین، کاتێك بمانەوێت هەڵەیەك بۆ کەسێك ڕاست بکەینەوە دەبێت بەنیەتێکی پاکەوەو بەحیکمەت و داناییەوە هەڵەکەی بۆ ڕاستبکەینەوە کەئەوەی هەڵەیەکی ئاشکرا لەبانگەکەیدا هەیە یاخود دەنگێکی ناخۆشی هەیەو خەڵکی لەدەنگی وەڕزو بێزارن، یاخود کاتێك نوێژ خوێنانی دێیەك یان مزگەوتێك کێشەیان بۆ دروست دەبێت سەبارەت بەکاتی بانگ یاخود کاتی نوێژێك پێویستە پێش نوێژی ئەو مزگەوتە (ئیمام) و شارەزانایانی دین بەخێرایی و بەبێ بەڵگە لەوبارەیەوە بڕیار نەدەن، بەڵکو بەوردی لەبابەتەکە بڕوانن و بەدانایی بڕیار لەسەر ئەو شێوازە بدەن کەلەدینەوە نزیکترەو باشترە، هەروەکو چۆن لەم ساڵانەی پێشوودا لەوڵاتی سعودیە لەنێوان دەسەڵات (سوڵتەو) نەجدییەکاندا (بەڕێوەبەرانی مزگەوت) کێشە دروست بوو سەبارەت بەکاتی بانگی بەیانی کەزووتر بانگ دەدرێت کاتێك بابەتەکەیان بردە لای شێخ ئیبن باز(رحمه الله) ئەوکاتە موفتی وڵاتی سعودیەبوو بەدانایەنەو

بەحیكمەتەوە كارەكەی چارەسەركرد، ئەویش ئەوەبوو كاتی بانگەكەی وەك خۆی هێشتەوە بەڵام كاتی قامەتی درێژكردەوە تا ئەوەی كاتی نوێژ هاتبێت ئەوكات نوێژەكە بكرێت، بەم شێوەیەش كێشەكە چارەسەربوو، وەچەند جار لەو كێشانە ڕووی لەحەرەم كردووە بەهۆی زۆر قەرەباڵخیەوە، هەتا هەر لەناو حەرەمدا لەڕۆژانی ڕەمەزاندا خەڵكی دوای بانگی مەغریب فریا نەدەكەوتن ئیستراحەت بكەن پاشان بگەڕێنەوە ناو حەرەم بۆنوێژی عیشاو بۆ تەراویحەكان، لەبەر ئەوە نێوانی بانگی مەغریب و عیشایان كردە دوو سەعات ئەمەش تەنها تایبەت بوو بەهەردوو حەرەمەكەوە وەلەمزگەوتەكانی تری مەككەو مەدینەدا ئەوكاتە زیاد نەكرا، بۆیە دەبێت زانایان و مامۆستایانی دین هەمووكات بەدانایانە چارەسەری ئەوكێشانە بكەن كاتێك بەهۆی تێنەگەیشتن لەبابەتێكدا كێشەیەك لەسەر بابەتێكی شەرعی دروست دەبێت.

تێبینی| سەبارەت بەڕۆژوو شكاندنی بانگبێژ لەبانگی ئێوارەی ڕۆژانی ڕەمەزاندا ئەگەر بانگبێژ پێش بانگەكە ڕۆژووەكەی بشكێنێت وە ئاگاداری ئەو بابەتە نەبێت هەندێك كات گرفت دروست دەبێت بەوەی خەڵكەكە دەبینن ڕۆژووەكەی شكاند ئەوانیش پێش بانگ

ڕۆژووەکەیان دەشکێنن، جا بۆ ئەوەی ئەو گرفتە دروست نەبێت باش وایە بانگبێژ دوای بانگدانەکە ڕۆژووەکەی بشکێنێت تا نەبێتە هۆکاری ئەو کێشەو گرفتە، بۆیە دەبێت بانگبێژانمان زۆر بەوریاییەوە بانگبێژی بکەن و ئەو عیبادەتە بەجێ بگەیەنن.

❀❀❀❀❀❀❀

بابەتی پێنجەم

چەند زانیاریەكی بەسوود سەبارەت بەپاراستنی قوڕگ

هەندێك لەو خۆراكانەی زیان بەخشن بۆ قوڕگ بۆ كاتی بانگدان:

پێویستە بانگبێژ هۆشیاربێت لەوەی چجۆرە خواردن و خواردنەوەیەك بەكار دەهێنێت لەكاتی خواردن و خواردنەوەیدا، چونكە هەندێك خواردن و خواردنەوە هەیە دەبێت بانگبێژ خۆی لێ بپارێزێت، وەئەگەرنا ناتوانێت بۆ ماوەیەكی درێژ بانگبێژی بكات و دەنگی تێك دەچێت، ئەوخواردنانەش كەزیان بەخشن بۆ قوڕگ هەندێكیان دەبێت بۆ ماوەیەكی درێژ پێش ئەوەی بانگبێژی بكات نەیان خوات، وەهەندێكیان دەبێت چەند سەعاتێك پێش بانگدان نەیان خوات، چونكە دەنگە ژێیەكانی تێك دەدات و ناتوانێت حەقی تەواو بەبانگەكە بدات، وەهەندێك لەوخواردنانەش لەڕوی پزیشكیەوە باسیان لێوەكراوە ئەوانیش:

❁ خواردن و خواردنەوەكانی (دۆو ماستاو+ ئاوی سارد+ ساردەمەنی+ چەرەسات+ ساردی) هەموو ئەمانە زیانێكی گەورە بە قوڕگ (گەروو) دەگەیەنن و دەنگ خۆشی ناهێڵن، بۆیە ئەوكەسەی بانگبێژی یان پێش نوێژی دەكات دەبێت خۆی بپارێزێت لێیان.

❀ میوەكانی (كاڵەك+ ترێ) ئەم دوو میوەیەش دەنگی مرۆڤ كپ دەكەن و دەنگی مرۆڤ لاواز دەكەن، وە بانگبێژ ئەگەر بیەوێت بانگبێژی بكات دەبێت نزیكەی شەش بۆ حەوت سەعات پێشتر ئەم میوەهاتانە نەخوات، چونكە ناتوانێت حەقی تەواو بەبانگەكە بدات.

❀ خواردەمەنیەكانی (تەماتە+ بیبەرو توونی) ئەمانیش بەهەمان شێوە دەنگ كپ دەكەن بەلاَم بۆماوەیەكی كەمتر، بۆنموونە نزیكەی دوو بۆ سیَ سەعات پێش بانگ نەیانخوات.

❀ ئەو خواردنانەی (چەوریی زۆریان تێدایە) پێویستە نزیكەی دوو بۆ سیَ سەعات پێش بانگ نەخورێن تا بانگبێژ بتوانێت حەقی تەواو بەبانگەكەی بدات.

بانگبێژ ئەگەر بیەوێت حەقی تەواو بدات بەبانگەكەی وە ئەو پاداشتەی هەیە بۆ بانگبێژان بەدەستی بهێنێت و خوای پەروەردگار لەخۆی ڕازی بكات دەبێت خۆی لەم خواردن و خواردنەوانە بپارێزێت كاتێك دەیەوێت بانگبێژی بكات.

❀❀❀❀❀❀❀

بەشی پێنجەم

حوكمی بانگ و قامەت بۆ هەردوو جەژنەكەو، جەمعی نێوان دوو نوێژو، پارە وەگرتن لەسەر بانگدان:

شەش بابەت لەخۆ دەگرێت:

بابەتی یەكەم: حوكمی بانگ و قامەت بۆ هەردوو جەژنەكە

بابەتی دووەم: بانگ و قامەت بۆ جەمع كردن (كۆكردنەوەی) دوو نوێژ

بابەتی سێیەم: پارەوەرگرتن لە سەر بانگدان

بابەتی چوارەم: چوونەدەرەوە لە مزگەوت لەدوای بانگ

بابەتی پێنجەم: بانگی یەكەم بۆ نوێژی هەینی (جُمعە)

بابەتی شەشەم: بانگدان و قامەت كردن بەگوێی منداڵدا

بابەتی یەکەم

حوکمی بانگ و قامەت بۆ هەردوو جەژنەکە:

عادل بن يوسف العزازي (رحمه الله) [١٤٢] وتوویەتی: لە صەحیحی بوخاری و موسلیم دا سابت بووە لەئیبن عەباس و جابرەوە (رضي الله عنهما) کە وتوویانە: ((لَمْ يَكُنْ يُؤَذِّنُ يَوْمُ الْفِطْرِ وَلَا يَوْمُ الْأَضْحَى)) [١٤٣]، واتە: ((بانگ نەدراوە بۆ هیچ کام لەنوێژی جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربان)).

لەڕیوایەتێکی ئیمامی مسلیم دا هاتووە کەعطاء(رحمه‌الله) وتوویەتی: جابررَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ هەواڵی پێدام کە: ((أَنْ لَا أَذَانَ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ، حِينَ يَخْرُجُ الْإِمَامُ، وَلَا بَعْدَ مَا يَخْرُجُ، وَلَا إِقَامَةَ، وَلَا نِدَاءَ، وَلَا شَيْءَ، لَا نِدَاءَ يَوْمَئِذٍ، وَلَا إِقَامَةَ)) [١٤٤]، واتە: ((بانگدان نییە بۆ نوێژی جەژنی ڕەمەزان کاتێك ئیمام دەچێتە دەرەوەو دوای چوونەدەرەوەشی نەقامەت و نە بانگەوازو نەهیچ شتێکی تریش نییە، لەوکاتەدا بانگ و قامەت نییە)).

١٤٢- تمام المنة في فقه الكتاب وصحيح السنة: (١/٤٢).

١٤٣- أخرجه البخاري: (٩٦٠)، ومسلم: (٨٨٦).

١٤٤- أخرجه مسلم: (٨٨٦).

ئەم فەرموودانە بەڵگەن لەسەر نەبوونى بانگ و قامەت لە هەردوو جەژنەكەدا.

هەروەها ئیبن قەیم(رحمه الله) [١٤٥] وتوویەتی: "كاتێك پێغەمبەرﷺ لەنوێژ تەواو بوایە بەبێ بانگ و قامەت نوێژەكەی دەكرد، هەروەها ڕستەی (الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ) نەدەوترا، وەسوننەتە هیچ كامیان نەوترێن)".

❀❀❀❀❀❀❀

١٤٥- زاد المعاد: (١ | ٤٤٢).

بابەتی دووەم

بانگ و قامەت بۆ جەمع كردن(كۆكردنەوە) ی دوو نوێژ[١٤٦]:

لەسەر ڕای بەهێزی هەریەك لە (مالكیەكان و شافعیەكان و حەنبەلیەكان) لەكاتی كۆكردنەوەی نوێژدا لەسەفەردابێت یاخود لەشوێنی نیشتەجێ بووندا قامەتكردن بۆ هەریەك لەدوو نوێژەكە سوننەتە، بەڵام بۆ بانگدان ڕاجیاییان هەیە، وەبەهێزترینیان ڕای شافعیەكان و حەنبەلیەكان و ئیبن حەزمە كەدەڵێن: تەنها یەك بانگ دەدرێت جاكۆكردنەوەو پێشخستن (جمع التقديم) بێت یاخود كۆكردنەوەو دواخستن (جمع التأخير) بێت جیاوازی نیە.

لەبەڵگەكانیشیان:

"جابری كوڕی عبداللهرضي الله عنه لەحەجی ئیسلامدا وتوویەتی: پێغەمبەرﷺ ڕۆشت بۆ شوێنی وتاردانەكەی لەعەرەفە، وتاری یەكەمی بۆ خەڵكی دا پاشان بیلال بانگی دا، دواتر پێغەمبەرﷺ وتاری دووەمی داو تەواوبوو لە وتاردان، پاشان بیلال قامەتی كردو

١٤٦- الإشراف على مذهب العلماء لابن منذر: (٣/٣١٠)، أحكام الأذان والإقامة: ص٣٢٦-٣٢٧، الموسوعة الفقهية الكويتية: (٢/٣٧٠).

نوێژی نیوەڕۆیان کرد، پاشان بیلال قامەتی کردەوەو نوێژی عەسریان کرد[١٤٧]".

وەئەبو سەعیدی خودری رضي الله عنه وتوویەتی: لەڕۆژی خەندەقدا لێپرسینەوەمان لەگەڵ کرا دەربارەی نوێژ هەتا دوای مەغریب کەهەوای توندی شەو لێی دەداین هەتا تەواو بووین، ئەم ئایەتەش دابەزی لەو بارەیەوە خوای پەروەردگار فەرمووی: ﴿وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾﴾ [الأحزاب: ٢٥]، واتە: ﴿خوا ئیماندارانی پاراست لەجەنگ (بەهۆی بای توند و فریشتەوە کافرانی پرژو بڵاو کرد) وەخوا هەمیشە بەهێزی بەدەسەڵاتە﴾.

پاشان پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم بیلالی بانگ کردو فەرمانی پێکرد قامەت بکات، بیلال قامەتی کرد پاشان نوێژی نیوەڕۆی بەجوانترین شێوە بۆ کردین، دواتر بیلال قامەتی کردەوەو پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم نوێژی عەسری بۆ کردین، پاشان کاتی مەغریب هات بیلال قامەتی کردو پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم نوێژی مەغریبی بۆ کردین پاشان بیلال قامەتی کردەوەو پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم نوێژی عیشای بۆ کردین، ئەمە پێش ئەوەی

١٤٧- أخرجه الشافعي في (مسنده): (٣٢)، والبيهقي في (سنن الكبرى): (٩٤٥٥)، والبغوي: (١٩٢٨)، وقال البغوي في (شرح السنة): "هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ".

ئەم ئایەتە دابەزێت دەربارەی نوێژی ترس(صَلَاةُ الْخَوْفِ): ﴿فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ﴿٢٣٩﴾﴾ [البقرة: ٢٣٩]، واتە: ﴿ئەگەر ترسان (نوێژ بکەن) بەپیادە یان بەسواری﴾.

ئیمامی شافعی(رحمه‌الله) [١٤٨] وتوویەتی: "ئێمەش ئەو قەولە وەردەگرین و کاری پێ دەکەین (واتە ئەوەی کە دەبێت یەك بانگ و دوو قامەت بکرێت)، وەئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی لەکاتی کۆکردنەوەی دوو نوێژدا بانگ و قامەت بۆ نوێژ یەکەم دەوترێن، بەڵام بۆ نوێژی دووەم بەس قامەت دەکرێت و بانگی بۆ نادرێت، هەروەها ئەگەر نوێژ لەکاتی خۆیدا نەکرا ئەوا بەهەمان شێواز دەکرێت کە باسمان کرد".

❀❀❀❀❀❀❀

١٤٨- الأم: (١/١٠٦).

بابەتی سێیەم

پارە وەرگرتن لەسەر بانگدان:

عوسمانی کوڕی ئەبی العاص‏رضي الله عنه وتویەتی: ((آخِرُ مَاعَهِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أَتَّخِذَ مُؤَذِّنًا لاَ يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا))[١٤٩]، واتە: ((کۆتا شت کەپێم گەیشت لەپێغەمبەرەوە ﷺ ئەوەبوو کەبانگبێژێکم گرتەخۆم کرێ وەرنەگرێت لەسەر بانگ دانەکەی)).

ئیمامی مالیك(رحمه الله) وتویەتی: "کێشەی تیانییە کرێ وەربگیرێت لەسەر بانگدان".

هەروەها ئیمامی شافعی(رحمه الله)[١٥٠] وتویەتی: "پێم خۆشە بانگبێژان خۆبەخش بن و کرێ وەرنەگرن".

١٤٩- أخرجه الترمذي: (٢٠٩)، وقال الترمذي في(سننه): "حديث حسن"، ولفظ النسائي وأبي داود قال موسى بن إسماعيل: ((إنَّ عُثْمَانَ بنَ أَبِي العَاص قال: يَارَسُولَ اللهِ ﷺ أجْعَلْنِي إمَامَ قَومِي؟ قَالَ: أَنْتَ إِمَامُهُمْ وَاقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ وَاتَّخِذْ مُؤَذِّنَاً لاَ يَأْخُذُ عَلَى أَذَنِهِ أَجْرَاً))، واتە: ((عوسمانی کوڕی ئەبی العاص ووتویەتی ئەی پێغەمبەرﷺ دەتوانم ببمە ئیمام بۆ قەومەکەم؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ببە بەئیمام بۆیان بەس ئاگاداری ئەوە ببە کە کەسانی پیر و لاواز لە دواتەوە نوێژ دەکەن، وە بانگبێژێك بگرە کە کرێ وەرنەگرێ لەسەر بانگدانەکەی))، وصححه الألباني من المعاصرين في الثمر المستطاب: ص١٤٦.

١٥٠- الأم: (٢ | ٦٤).

هەروەها ئیمامی نەوەوی(رحمه‌الله)[١٥١] وتویەتی: "هاوەڵانمان ووتویانە: ئەگەر کەسێکی دەنگخۆش هەبوو بۆ بانگ و داوای کرێی کرد لەبری بانگەکەی وە کەسێکی دەنگ ناخۆش هەبوو بانگ بدات وەداوای کرێی نەدەکرد (خۆبەخش بوو) ئەوە کامیان وەربگرین و بانگبدات؟

ئەمە دوو وەڵام لە خۆ دەگرێت: وەڕاستترینەکەیان ئەوەیە کەدەنگ خۆشەکە بانگ بدات و کرێی بدرێتیٚ، ئەمە وتەی ئیبن شورەیحیشە".

هەروەها لەزانایانی سەردەم شێخ ئیبن باز(رحمه‌الله) وتوویەتی[١٥٢]: (زانایان ئەوەیان دەرخستوە کەئەوکەسەی (بانگبێژ)ەی لە (بیت المال) پارەی پیٚ دەدرێت کە پێویستی پێی بێت ئەوە کێشەیەکی تێدا نییە" لەبەرئەوەی (بیت المال) بۆ سوودی موسوڵمانانە، هەروەها وەزارەتی ئەوقاف ئەو پارەیەی تەرخانی دەکات بۆ بانگبێژان و پێش نوێژان ئەوە کێشە نیە وەری بگرن کە یارمەتی دەریان بێت بۆ کاری خێر، وە ئەگەر ئەو پارەت وەرگرت(ئەی ئەو کەسەی کەپرسیار دەکەی) لە(بیت المال

١٥١- المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج: (٧٧/٤)
١٥٢- فتاوى نور على الدرب: (٣٤٨/٦).

لەوەزارەتی ئەوقاف کەیارمەتی دەرتە ئەوە هیچ کێشەیەکی تێدا نیە وەری بگریت وە داواکارین لەخوا پاداشتی تەواو وەرگریت لەسەر ئەو کارە خێرەت، چونکە تۆ پارەیەك وەردەگریت کەیارمەتیت دەدات لەسەر بەجێ گەیاندنی ئەو ئەرکەو ئەو کارە چاکە، لەوانەیە ئەگەر ئەوپارە وەرنەگریت واز لەوکارە چاکەیە بێنیت بۆ بەدەست هێنانی بژێوی ژیانت ئەوەش لەوکارە خێرە دوورت دەخاتەوە).

بابەتی چوارەم

چوونە دەرەوە لەمزگەوت لەدوای بانگ:

ئەو فەرموودەیەی کە لەئەبو شَعْثاء(رحمه الله) کەوتویەتی: ((كُنَّا قُعُودًا فِي الْمَسْجِدِ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ، فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ يَمْشِي فَأَتْبَعَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ بَصَرَهُ حَتَّى خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: ((أَمَّا هَذَا، فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ))[١٥٣]، واتە: ((لەگەڵ ئەبوهرەیرە رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دانیشتبووین بانگبێژ بانگیدا پیاوێك هەستاو ڕۆیشتەدەر لەمزگەوت ئەبوهورەیرە وتی: ئەو پیاوە بێ فەرمانی ئەبو القاسم (واتە پێغەمبەر ﷺ)ی کرد)).

ئیمامی نەوەوی(رحمه‌الله)[١٥٤] وتوویەتی: (مەکروهە کەسێك بچێتەدەر لەمزگەوت لەدوای بانگ هەتا نوێژە فەرزەکەی تەواو دەبێت، مەگەر عوزرێکی شەرعی هەبێت)، والله أعلم.

فەموودەناسانی پێشو(موتەقەدیمین) وەکو ئیمامی بوخاری و تیرمزی وەلەهەمان کاتدا زانایانی فیقهیش قوڵایی دەقی فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ یان ڕوون کردوەتەوە وەناونیشانێکیان

١٥٣- أخرجه مسلم: (٦٥٥)، وابن ماجه: (٧٣٣).

١٥٤- المنهاج شرح مسلم بن الحجاج: (١٥٧/٥).

بۆ داناوە کە لەفەرموودەکانەوە وەریان گرتووە، هەروەها ئیمامی ترمزیش ناونیشانێکی بۆ داناوە دەربارەی ئەوەی هاتووە لەسەر (کەراهەتی دەرچوون لەمزگەوت لەدوای بانگ)، پاشان ئیمامی ترمزی وتەکەی ئەبو هورەیرەی باسکردوە کە بەوەدەستی پێکردووە لەباسی نەهیکردن لەچوونەدەرەوە لەمزگەوت دوای بیستنی بانگ، پاشان (ئیمامی المبارکفوری) لەشەرحەکەیدا قسەی لەسەر کردووە وتوویەتی: ئیمامی ئەحمەد لەفەرموودەی ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتی کردووە وەئەمەشی بۆ زیاد کردووە کە ئەبو هورەیرە وتویەتی پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِذَا كُنْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ فَلَا يَخْرُجْ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُصَلِّيَ))[١٥٥]، واتە: ((ئەگەر لەمزگەوتدا بوون و بانگ درا بۆ نوێژ دەرمەچن لەمزگەوت هەتا نوێژەکەتان بەجەماعەت ئەنجام دەدەن))، ئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر نادروستیەتی چوونە دەرەوە لەمزگەوت لەدوای بانگ، بەڵام پەیوەست نەکراوە بەوکەسەی عوزری هەبێت، وە ئەو فەرموودەی ئەبو هورەیرە دەکرێتە بەڵگە بۆ کەسێك عوزری هەبێت وەك وتویەتی: ((پێغەمبەرﷺ لەمزگەوت دەرچوو لەکاتێکدا قامەت کرابوو

١٥٥- أخرجه أحمد: (١٠٩٣٤)، وقال الألباني في (ضعيف الترغيب والترهيب): " رواه أحمد واللفظ له، وإسناده صحيح"، (١٧٤).

وەڕیزەکانی نوێژ ڕێك کرابوو چاوەڕێمان کرد دەست بکات بەنوێژ (واتە الله أکبری نوێژ دابەستێ بکات) پاشان پشتی هەڵکردو فەرمووی: لەشوێنی خۆتان بن ئێمەش چۆن وەستا بووین بەوشێوەیە ماینەوە کەگەڕایەوە بۆلامان سەری ئاوی لێدەچۆڕا خۆی شۆردبوو)). ئیمامی بوخاری و غەیری ئەویش ڕیوایەتیان کردووە، ئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی فەرموودەکەی پێشتر کەباسمانکرد کەسانێك ناگرێتەوە کەحاڵەتی ناچاریان هەبێت وەکو (لەشگرانی و خوێنی لووت بەربوون و پێشهاتەی کتوپڕو میزەچرکێ......هاوشێوەی ئەمانە))[١٥٦].

هەروەها ئیمامی ترمزی(رحمه الله)[١٥٧] وتوویەتی: "لەسەر ئەم کارە لای زانایان لەهاوەڵانی پێغمبەرﷺ وەدوای ئەوانیش: نابێت کەس بچێتە دەرەوە لەمزگەوت دوای بانگ مەگەر عوزری هەبێت، وەك دەستنوێژی نەبێت یان کارێکی زۆر پێویست کە ئەگەر ئەم نەچێت نابێت".

❀❀❀❀❀❀❀

١٥٦- تحفة الأحوذي بشرح جامع الترمذي: ص ٥١٨.
١٥٧- سنن الترمذي: (٢٠٤).

بابەتی پێنجەم

بانگی یەكەم بۆ نوێژی هەینی (الجُمُعَة):

لەهەندێك لەڕیوایەتەكاندا هاتووە كەبانگی یەكەم سوننەتێكە ئیمامی عوسمانرضي الله عنه لەكاتی خەلافەتەكەیدا پەیڕەوی كردووە كاتێك كەخەڵكی مەدینە ژمارەیان زیادی كردو ماڵەكان لەمزگەوت دووركەوتنەوە بەم شێوەیەش بوو بەسوننەت، بۆ ڕونكردنەوەی زیاتر دەربارەی ئەم قسەیە وتەی شێخ ئیبن باز(رحمه الله) دەخەینەڕوو هەروەك چۆن لەفەتوای لیژنە هەمیشەییەكان بۆ توێژینەوەو فەتواداندا هاتووە، كەسابت لەپێغەمبەری خواوەﷺ كەفەرموویەتی: ((عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ))[(١٥٨)]، واتە: ((شوێن سوننەتەكانی من و خەلیفە ڕاشیدینەكانی دوای من بكەون و دەستی پێوە بگرن وە بەددانەكانتان بەتوندی بیگرن))... بانگی نوێژی هەینی لەسەردەمی پێغەمبەرﷺ و ئەبوبەكرو عومەردا(رضي الله عنهما) سەرەتاكەی ئەو كاتەبووە كەئیمام لەسەر میمبەرەكەی دادەنیشت، بەڵام كاتێك

١٥٨- أخرجه الترمذي: (٢٦٧٦)، وقال الترمذي في (سننه): "هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ"، ومن المعاصرين الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: رقم(٣٧).

ئیمامی عوسمان﷛ خەلافەتی گرتەدەست خەڵك زیادی کرد، ئیمامی عوسمان﷛ فەرمانی کرد کە بانگی یەکەم بدرێت–ئێستەش ئەگەر ئەو بانگی یەکەمە بدرێت نابێتە داهێنراو، چونکە شوێنکەوتنی سوننەتی خەلیفەی ڕاشیدیە.

وەلەئەسڵدا ئەوەی کە ئیمامی بوخاری و نەسائی و ترمزی و ئیبن و ماجەو ئەبو داود گێڕاویانەتەوە لەئیبن شیهابەوە کە وتوویەتی: سائیبی کوڕی یەزید پێی وتم، بانگی نوێژی هەینی لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر و عومەردا (رضي الله عنهما) سەرەتاکەی ئەوکاتەبووە کەئیمام لەسەر میمبەرەکەی دادەنیشێت، بەڵام کاتێك ئیمامی عوسمان﷛ خەلافەتی گرتەدەست و خەڵك زۆر بوون فەرمانی بەبانگی سێیەم کرد کە لە(زَوراء)[١٥٩] بانگ دەدرا، وە ئەوکارە بەوشێوازە جێگیربوو، وە ئەوکارە بۆ ئەوەبوو کاتێك موسوڵمانان زۆربون ئیمامی عوسمان﷛ ئیجتیهادی لەوکارەداکرد، وەهەموو هاوەڵان هاوڕای ئەوەبوون بەوەی بێدەنگ بوون و ڕێگرییان لێ نەکرد، پاشان بوو بە کۆدەنگی(ئیجماعی سکوتی).

١٥٩– زَوراَء: بازارێك بووە لەمەدینە.

پوختەی قسەکە: والله أعلم ئەم کارە لای زانایان فراوانە، هەرکەسێك یەك بانگی دا ئەوە شوێن سوننەتی پێغەمبەرﷺ و ئەبو بەکرو عومەر(رضي الله عنهما) کەوتووە، وە هەرکەسێك دوو بانگی دا ئەوە شوێن سوننەتێك کەوتووە کەخەلیفەی ڕاشیدی ئیمامی عوسمانرضي الله عنه وەئەوانەی هاوڕای بوون لەکۆدەنگی هاوەڵان لەموهاجیرین و ئەنصار لەسەردەمی خۆیدا لەپێش هەمووشیانەوە خەلیفە علی کوڕی ئەبو تالیب و عبدالرحمانی کوڕی عەوف و تەڵحە(رضي الله عنهم)، بەو جۆرە بووە ئیجماعی سکوتی، والله أعلم.

❀❀❀❀❀❀❀

بابەتی شەشەم

بانگدان و قامەتكردن بەگوێی منداڵدا:

حەوتم یان (گوێزەبانە، هۆزەبانە، عەقیقە) سوننەتێكی گەورەی ئاینی ئیسلامە، وەپێغەمبەرﷺ جەختی لەسەر ئەنجامدانی كردووەتەوە، بەڵام ئێستا لای زۆرێك لەخەڵكی فەرامۆش كراوە، لەكاتێكدا پێغەمبەرﷺ لەتەمەنی(٤٠)ساڵیدا خۆی بۆ خۆیی كردووە، جا (بۆ كوڕ دوو مەڕ و بۆ كچ یەك مەڕسەر دەبڕدرێت) لەڕۆژی (حەوتەم یان چواردەهەم یاخود بیست و یەك هەمدا)، ئەگەر عوزری هەبوو نەیتوانی لەو سێ كاتەدا ئەنجامی بدات ئەوە دەتوانێت لەهەركاتێكی تردا ئەنجامی بدات، كاتێك منداڵ لەدایك دەبێت ناوێكی شەرعی بۆ دادەنرێت و هەر لەڕۆژی لەدایك بوونیدا دەمی شیرین دەكرێت بە (خورما) كە دەدرێت لە مەلاشوی.

هەروەها سەبارەت بەبانگدان بەگوێی منداڵدا زۆربەی شەرعناسان بانگدان بەگوێی منداڵی تازە لەدایكبوودا بەسوننەت دەزانن، ئەمەش كاتێكە كەتازە منداڵەكە لەدایك بووبێت نەك لەڕۆژی حەوتەم و دواتردا، وەزانایانی موتەئەخیرین قامەتیان بۆ

زیادکردووە، بانگ بەگوێی ڕاست و قامەتیش بەگوێی چەپیدا، بەپشت بەستن بەچەند فەرموودەیەك کەفەرموودەی بانگەکە لەنێوان (حسن) حەسەن و لاواز (ضعیف) دایە وە دەشکرێت پشتی پێ ببەسترێت، بەلاَم فەرموودەی قامەتەکە هەمووی لاوازو (موضوع)ن و پشتی پێ نابەسترێت، هەرچەندە عومەری کوڕی عبدالعزیز(رحمه الله) بانگی داوە بەگوێی ڕاستی مندالّدا و قامەتیشی کردووە بەگوێی چەپیدا، بەلاَم شێخ ئەلبانی(رحمه الله) تەخریجی فەرموودەکانی کردووە کە (حەسەن و لاوازن) وەك لای خوارەوە ناوی کتێبەکان و ژمارەی فەرموودەکانمان هێناوە[١٦٠]، وەپێویستە ماموٚستایانی ئاینی ئەم بابەتە بۆ خەڵکی ڕوون بکەنەوە تا خەڵکی بزانن حەوتم سوننەتێکی گەورەیە تا لەیادی نەکەن و زیندووی بکەنەوە، وە ڕاستیەکان بزانن دەربارەی بانگ و قامەت بەگوێی مندالّدا، والله تعالی أعلم.

الحمد لله لێرەدا هاتینە کۆتایی ئەم کتێبە

١٦٠- ضعيف تراجعات للألباني: ص١١. وە فەرموودەکان لەم شوێنانەدا هاتوون: مسند الإمام أحمد: (٣٩/٢٩٨)، أخرجه أبو داود: (٥١٠٧)، والترمذي: (١٥١٤)، وعبد الرزاق في مصنفه: (٧٩٨٥)، وأبو يعلى في مسنده: (٦٧٨٠)، وابن عدي في الكامل: (٧/١٩٨)، ومن المعاصرين سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة للألباني: (٣٢١).

دوا وتە

لەکۆتایی ئەم پەرتووکەدا سوپاس و ستایشی خوای بالآدەست و بێ هاوتا دەکەم کەمنەتی کرد بەسەرمدا بەتەواوکردنی ئەم کتێبە، داوا دەکەم لەخوای بالآدەست لێمانی وەرگرتبێت بەعیبادەت و بیکاتە توێشووی قیامەتی ئێمەو ئەو کەسانەشی دەیخوێننەوە.

لەکۆتایی ئەم کتێبەدا گەیشتم بەم ئەنجامانەی خوارەوە:

یەکەم: بانگدان و قامەتکردن پەرستشێکی(عیبادەتێکی) خوای گەورەن بە بانگکردن و ئاگادار کردنەوەی خەڵکی بۆ نوێژ بە هاتنی کاتی نوێژ بە ویردێکی دیاریکراو.

دووەم: زانایان ڕاجیاییان هەیە لەسەر حوکمی بانگ و قامەت، وە ئەوەی لای زۆربەی زانایان تەڕجیح دراوە ئەوەیە کە(فەرزی کیفائین)، وەهەندێکی شیان وتوویانە کە (سوننەتی موئەککەدەن).

سێیەم: بانگدان بە سێ شێواز پێمان گەشتووە: شێوازی یەکەم (١٥ ڕستەیە)، وەشێوازی دووەم (١٧ ڕستەیە)، وەشێوازی سێ یەم (١٩ ڕستەیە)، وەڕاجیاییەکەشیان لەسەر گەڕانەوەیە بۆسەر هەردوو (شەهادەتەین)، وە ڕای یەکەم ڕاجحترینیانە.

چوارەم: قامەت بەسێ شێواز پێمان گەیشتووە: شێوازی یەکەم (١١ ڕستەیە)، وە شێوازی دووەم (١٧ ڕستەیە)، وە شێوازی سێیەم (١٠ ڕستەیە)، وە ڕای یەکەم ڕاجحترینیانە.

پێنجەم: ڕای جمهووری زانایان لەسەر ڕستەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًا وِلِيُّ اللهِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا حُجَّةُ اللهِ) ئەوەیە: هەر چوار مەزهەبەکە یەك ڕان لەسەر ئەوەی کە زیادەی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًا وِلِيُّ اللهِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا حُجَّةُ اللهِ) لەبانگدا نین و دروست نین، وەئەم زیادانەش لای شیعەکان ئەنجام دەدرێت وەبەڵگەیەکی دروستیشیان بەدەستەوەنیە بۆ سەلماندنی.

شەشەم: زانایان ڕاجیاییان هەیە لەسەر وتنی ڕستەی (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّوْمِ) لەبانگی بەیانیدا، هەندێك دەڵێن لەبانگی یەکەمدا دەوترێت، وەهەندێکی تر دەڵێن بانگی یەکەم پێی دەوترێت بانگی پێش بەرەبەیان، وەبانگی یەکەم کە پێی دەڵێن بانگی دووەم لەو بانگەدا دەوترێت، وە ڕای ڕاجح ئەو وتەی شێخ ئیبن باز و شێخ عثیمین(رحمها الله) کەوتوویانە (الصَّلَاةُ خَيرٌ مِنَ النَّوم) لەبانگی بەیانیدا کەپێی دەڵێن بانگی دووەم لەوبانگەدا دەوترێت هەروەکوچۆن

دەردەكەوێت لە لەفزى فەرموودەكاندا، هەروەها هاوڕایە لەگەڵ ڕاى جمهورى زانایانى پێشین و پاشیندا، بەڵام ئەگەر لەبانگى یەكەمیشدا وترا كێشە نابێت وەكو شێخ ئیبن باز وتویەتى، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ.

حەوتەم: بانگ و قامەت یەكێكن لەگەورەترین عیبادەتە قەولییەكان، وەدەبێت كەسانێك ئەنجامى بدەن كەئەهلیەتى ئەوكارەیان تێدا بێت، واتە دەبێت بانگبێژ بانگى ڕەوان بێت و دەنگى خۆش بێت و ئەمینیش بێت، وە سەبارەت بە بانگدان و قامەتكردن بەتۆمارى دەنگى(التسجل الصوتي) زانایانى سەردەم چەند ڕایەكیان هەیە: زۆربەى زانایان دەڵێن: نابێت (تۆمارى دەنگى) بەكاربهێنرێت لەمزگەوتەكاندا بۆ بانگدان و قامەتكردن، چونكە بانگدان و قامەتكردن پێویستە نیەتى لەگەڵدابێت ئەوەش بە تۆمارى دەنگى نایەتەجێ، وە ئەو پاداشتەى لەبانگدا هەیە بۆ بانگبێژان لەدەست دەچێت، وە لەزانایانى سەردەمیش شێخ عثیمین(رحمه الله) هەروەها لەزانایانى كوردستانى عێراقیش شێخ نورى فارس(حفظه الله) هاوڕان لەگەڵ ئەم وتەیەدا، بەڵام هەندێكى تریان دەڵێن: كێشەى تێدا نیە بەكارهێنانى تۆمارى دەنگى لەهەندێك كاتى پێویستدا، وە لەكاتى دەست نەكەوتنى بانگبێژى بانگ ڕەوان و دەنگ خۆش و

ئەمین دەست نەکەوێت، ئەمەش ڕای کەمینەیەو وەرناگیرێت، چونکە پێچەوانەی ئیجماعی زانایانە، والله تعالی أعلم.

هەشتەم: پێویستە مەرجەکانی بانگدان لەبانگبێژدا هەبێت ئەوکات بانگ بدات ئەویش دەبێت: (مسولمان بێت، نێرینە بێت، ژیر(عاقڵ) بێت، دەنگی خۆش و بەرزبێت، بانگەکەی ڕەوان بێت نابێت هەڵە بکات لەڕستەکانی بانگدا کە واتای بانگەکە بگۆڕێت، بەپێوە بانگ بدات).

- لەکۆتایشدا پێشنیار دەکەم بۆ ئەوکەسانەی بانگبێژی دەکەن و دەنگیان خۆشە، هەوڵ بدەن بۆ ڕاستکردنەوەی ڕستەکانی بانگەکانیان وەخۆشکردنی دەنگیان بەمەرجێك زیادەڕەوی نەکەن لەدرێژکردنەوەی بانگەکەدا، چونکە بانگدان و قامەتکردن پاداشتێکی ئێجگار گەورەیان لەسەرە، وە داوا دەکەم لەوەزارەتی ئەوقاف و زانایانی ئاینی لەمزگەوت و فێرگەکاندا هەوڵ بدەن بۆ ڕاستکردنەوەی بانگی بانگبێژان، وە خول و پێشبڕکێیان بۆ بکەنەوە بۆ هاندانی زیاتری ئەوکەسانەی شایستەی بانگدانن، وە هەوڵ بدەن بۆ لابردنی ئەو تۆمارە دەنگیانەی لەمزگەوتەکاندا بەکاردەهێنرێن بۆ بانگدان،

وەئەوكەسانەی دەیانەوێت بانگبێژی بکەن خۆیان یەك لایی بکەنەوە بۆ خوای پەروەردگارو بە نییەتێکی پاکەوە بانگ بدەن.

لەکۆتایدا داواکارم لە خوای پەروەردگار ئەم نووسینەمان لێ وەربگرێت و بیکاتە توێشووی قیامەت بۆمان وە خوای گەورە لەوکەسانەش خۆش بێت کەئەم نوسینە دەخوێننەوەو کاری پێ دەکەن، وەداواکارم لەخوێنەرانی خۆشەویست لەدوعاکانیان بێبەشمان نەکەن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ العَالَمِيْن، وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ.

سُبْحَانَ رِبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

آزاد فائق پێنجوێنی

سلێمانی/ ئازادی

شەوی هەینی

١/ربيع الثاني/١٤٤٣ی کۆچی

٢٠٢١/١١/٦زاینی

سەرچاوەكان

- مصحف المدينة.

١. **الأم**: المؤلف: الشافعي أبو عبد الله محمد بن إدريس بن العباس بن عثمان بن شافع بن عبد المطلب بن عبدمنافالمطلبيالقرشي المكي (المتوفى:٢٠٤هـ)، الناشر:دارالمعرفة–بيروت، الطبعة:بدونطبعة، سنةالنشر:١٤١٠هـ/١٩٩٠م، عددالأجزاء: ٨، ج١، ص١٠٦.

٢. **الأدب لابن أبي شيبة**: أبو بكر بن أبي شيبة، عبد الله بن محمد بن إبراهيم بن عثمان بن خواستي العبسي (المتوفى: ٢٣٥هـ)، المحقق: د. محمد رضا القهوجي، الناشر: دار البشائر الإسلامية – لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٢٠ هـ - ١٩٩٩م.

٣. **الأوسط في السنن والإجماع والإختلاف**: أبو بكر محمد بن إبراهيم بن المنذر النيسابوري (المتوفي: ٣١٩هـ)، المحقق: أبو حماد صغير أحمد بن محمد حنيف، دار الطيبة– الرياض– السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤٠٥هـ– ١٩٨٥م.

٤. **أسنى المطالب في شرح روض الطالب**: زكريا بن محمد بن زكريا الأنصاري، زين الدين أبو يحي السنيكي (المتوفى: ٩٢٦هـ)، دار الكتاب الإسلامي، الطبعة: بدون طبعة وبدون تاريخ.

٥. **آل رسول الله وأولياؤه**: محمد بن عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله بن عبد الرحمن بن محمد بن قاسم العاصمي الحنبلي المتوفى: (١٤٢١هـ).

٦. **أحكام الأذان والإقامة**: محمد ناصر الدن الألباني، الطبعة: الأولى، ١٤٢٣هـ– ٢٠٠٢م.

٧. **أحكام الأذان والنداء والإقامة:** للسامي فراج الحازمي، دار ابن الجوزي، ط١، ١٤٢٠هـ.

٨. **إتحاف المهرة:** ابن حجر العسقلاني(سنة الوفاة: ٨٥٢)، المحقق: عبد الله مراد علي، مجمع الملك فهد – ومركز خدمة السنة والسيرة النبوية، المدينة المنورة، الطبعة: الأولى–١٩٩٦م.

٩. **إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل:** للألباني، المكتب الإسلامي، ط٢، ١٩٨٥.

١٠. **بداية المجتهد ونهاية المقتصد:** المؤلف: أبو الوليد محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رشد القرطبي (الشهير بابن رشد الحفيد)، (المتوفى: ٥٩٥هـ)، الناشر: دار الحديث – القاهرة، الطبعة: بدون طبعة، تاريخ النشر: ١٤٢٥هـ - ٢٠٠٤ مج١، ص١١٤.

١١. **بلغة السالك لأقرب المسالك المعروف بحاشية الصاوي على الشرح الصغير (الشرح الصغير هو شرح الشيخ الدردير لكتابه المسمى أقرب المسالك لمذهب الإمام المالك):** أبو العباس أحمد بن محمد الخلوتي، الشهير بالصاوي المالكي (المتوفى: ١٢٤١هـ) ، دار المعارف، الطبعة: بدون طبعة وبدون تاريخ.

١٢. **البيان في مذهب الإمام الشافعي:** أبو الحسين يحي بن أبي الخير بن سا لم العمراني اليمني الشافعي (المتوفى: ٥٥٨هـ)، المحقق: قاسم محمد النوري، دار المنهاج – جدة، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ- ٢٠٠٠م.

١٣. **تمام المنة في فقه الكتاب وصحيح السنة، كتاب العبادات:** المؤلف: أبو عبد الرحمن عادل بن يوسف العزازي، دار العقيدة، ج١، ص٤٢.

١٤. **تمام المنة في فقه الكتاب وصحيح السنة:** أبو عبد الرحمن عادل بن يوسف العزاوي، دار سبل السلام الفيوم- دار بن حزم القاهرة، الطبعة: الأولى، ١٤٣٢هـ- ٢٠١١م.

١٥. **تمام المنة في التعليق على فقه السنة:** أبو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن آدم، الأشقودري الألباني (المتوفى: ١٤٢٠هـ) ، دار الراية، الخامسة.

١٦. **تفسير القرآن العظيم (ابن كثير):** المؤلف: أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: ٧٧٤هـ)، المحقق: محمد حسين شمس الدين، الناشر: دار الكتب العلمية، منشورات محمد علي بيضون – بيروت: الطبعة: الأولى – ١٤١٩ هـ.

١٧. **الثمر المستطاب في فقه السنة والكتاب:** للألباني، غراس للنشر والتوزيع، ط١.

١٨. **زاد المعاد في هدي خير العباد:** ابن قيم الجوزية، المحقق: شعيب الأرنؤوط و عبد القادر الأرنؤوط، مؤسسة الرسالة- بيروت- لبنان، الطبعة: الثالثة ١٤١٩هـ- ١٩٩٨م.

١٩. **سنن أبي داود:** أبو داود السجستاني (سنة الوفاة: ٢٧٥)، المحقق: محمد محيي الدين عبد الحميد، سوريا- دار الفكر، رقم الطبعة: الأولى، بدون سنة الطبعة.

٢٠. **سنن الترمذي:** محمد بن عيسى الترمذي (سنة الوفاة: ٢٥٦)، المحقق: أحمد محمد شاكر وآخرون، دار إحياء التراث العربي- بيروت، الطبعة: الأولى.

٢١. **سنن النسائی الصغری:** النسائي (سنة الوفاة: ٣٠٣)، المحقق: عبدالفتاح أبو غدة، مكتب المطبوعات الإسلامية – حلب، الطبعة: الثانية، ١٤٠٦ –١٩٨٦.

٢٢. **سنن الدارمي:** عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي (سنة الوفاة: ٢٥٥)، المحقق: فواز أحمد زمرلي ، خالد السبع العلمي، دار الكتاب العربي- بيروت، الطبعة: الأولى.

٢٣. **سلسلة الأحاديث الصحيحة وشيء من فقهها:** للألباني، مكتبة المعارف.

٢٤. **سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيء في الأمة:** للألباني، دار المعارف، ط١، ١٩٩٢.

٢٥. **السنن الكبرى للبيهقي:** البيهقي (سنة الوفاة: ٤٥٨)، المحقق: محمد عبد القادر عطا، مكتبة دار الباز- مكة المكرمة، الطبعة: الأولى، ١٤١٤ – ١٩٩٤.

٢٦. **الشرح الممتع على زاد المستقنع:** محمد بن صالح بن محمد العثيمين (المتوفى: ١٤٢١هـ)، دار ابن الجوزي، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢ - ١٤٢٨ هـ.

٢٧. **صحيح البخاري:** محمد بن إسماعيل البخاري (سنة الوفاة: ٢٥٦)، المحقق: د. مصطفى ديب البغا، دار ابن كثير - اليمامة- بيروت، الطبعة: الثالثة، ١٤٠٧ – ١٩٨٧

٢٨. **.صحيح مسلم:** مسلم بن الحجاج: (سنة الوفاة ٢٦١)، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي- بيروت، الطبعة: الأولى.

٢٩. **صحيح فقه السنة وأدلته وتوضيح مذاهب الأئمة:** أبو مالك بن السيد سالم، المكتبة التوفيقية.

٣٠. **فتح الباري شرح صحيح البخاري:** أحمد بن علي بن حجر العسقلاني، دار الكتب العلمية- بيروت- لبنان، الطبعة: الثانية، ١٤١٨هـ- ١٩٩٧م.

٣١. **فقه العبادات على المذهب المالكي:** الحاجّة كوكب عبيد، مطبعة الإنشاء، دمشق -سوريا، الطبعة: الأولى ١٤٠٦هـ - ١٩٨٦م.

٣٢. **فقه العبادات على المذهب الحنفي:** الحاجة نجاح الحلبي.

٣٣. **فقه العبادات على المذهب الشافعي:** الحاجة درية العيطة.

٣٤. **فتاوى نور على الدرب:** المؤلف: عبد العزيز بن عبد الله بن باز(المتوفى: ١٤٢٠هـ)، جمعها: الدكتور محمد بن سعد الشويعر، قدم لها: عبد العزيز بن عبد الله بن محمد آل الشيخ، عدد الأجزاء: ١٤.

٣٥. **فتاوى الفقهية الكبرى:** المؤلف: أحمد بن محمد بن علي بن حجر الهيتمي السعدي الأنصاري، شهاب الدين شيخ الإسلام، أبو العباس (المتوفى: ٩٧٤هـ)، جمعها: تلميذ ابن حجر الهيتمي، الشيخ عبد القادر بن أحمد بن علي الفاكهي المكي (التوفى ٩٨٢ هـ)، الناشر: المكتبة الإسلامية، عدد الأجزاء: ٤.

٣٦. **الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي:** مصطفى الخن وآخرون، دار القلم- دمشق، الطبعة: الرابعة العشر، ١٤٣٤هـ- ٢٠١٣م.

٣٧. **فقه السنة:** السيد سابق (المتوفى: ١٤٢٠هـ)، دار الكتاب العربي، بيروت – لبنان، الطبعة: الثالثة، ١٣٩٧هـ - ١٩٧٧م، ج١، ص١١٢.

٣٨. **القول المبين في أخطاء المصليين:** المؤلف: أبو عبيدة مشهور بن حسن بن محمود آل سلمان، ص١٨٦.

٣٩. **القواعد النورانية الفقهية:** تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي

الدمشقي (المتوفى: ٧٢٨هـ)، حققه وخرج أحاديثه: د أحمد بن محمد الخليل، دار ابن الجوزي، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢هـ.

٤٠. **القاموس المحيط:** مجد الدين أبو طاهر محمد بن يعقوب الفيروزآبادى (المتوفى: ٨١٧هـ)، المحقق: محمد نعيم العرقسُوسي، بيروت– لبنان، الطبعة: الثامنة، ١٤٢٦هـ – ٢٠٠٥م.

٤١. **كشاف القناع عن متن الإقناع:** منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس البهوتى الحنبلى (المتوفى: ١٠٥١هـ)، دار الكتب العلمية.

٤٢. **الكافي في فقه الإمام أحمد:** المؤلف: أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ٦٢٠هـ)، الناشر: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، ١٤١٤ هـ – ١٩٩٤ م، عددالأجزاء:٤.

٤٣. **اللباب في شرح الكتاب:** عبد الغني بن طالب بن حمادة بن إبراهيم الغنيمي الدمشقي الميداني الحنفي (المتوفى: ١٢٩٨هـ)، المحقق: محمد محيي الدين عبد الحميد، المكتبة العلمية، بيروت – لبنان.

٤٤. **موضح أوهام الجمع والتفريق للخطيب:** الخطيب البغدادي (سنة الوفاة: ٤٦٣) ، المحقق: د. عبد المعطي أمين قلعجي، دار المعرفة– بيروت، الطبعة: الأولى.

٤٥. **المغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج:** شمس الدين، محمد بن أحمد الخطيب الشربيني الشافعي (المتوفى: ٩٧٧هـ)، دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، ١٤١٥هـ – ١٩٩٤م.

٤٦. **الموسوعة الفقهية:** مجموعة من الباحثين بإشراف الشيخ علوي بن عبد القادر السقاف، موقع الدرر السنية، تم تحميله في/ ربيع الأول ١٤٣٣هـ.

٤٧. **المحلى بالآثار:** لاب حزم الأندلسي، دار الفكر.

٤٨. **منهاج المسلم كتاب عقائد وآداب وأخلاق وعبادات ومعاملات:** أبو بكر جابر الجزائري، المكتبة العلوم والحكم- المدينة المنورة- دار الغد الجديد، الطبعة: الأولى، ٢٠٠٢.

٤٩. **مقاييس اللغة:** أبو المحسن أحمد بن فارس بن زكريا.

٥٠. **موسوعة الفقه الإسلامي:** محمد بن إبراهيم بن عبد الله التويجري، بيت الأفكار الدولية، الطبعة: الأولى، ١٤٣٠هـ - ٢٠٠٩م.

٥١. **موسوعة الفقه الإسلامي والقضايا المعاصرة:** وهبة الزحيلي، دار الفكر- دمشق- برامكة، الطبعة: الثالثة، ١٤٣٣هـ- ٢٠١٢م.

٥٢. **المجموع شرح المهذب ((مع تكملة السبكي والمطيعي)):** أبو زكريا محيي الدين يحيي بن شرف النووي (المتوفى: ٦٧٦هـ)، دار الفكر، (طبعة كاملة معها تكملة السبكي والمطيعي.

٥٣. **مجموع الفتاوى:** تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن تيمية الحراني (المتوفى: ٧٢٨هـ)، المحقق: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم، مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، المدينة النبوية، المملكة العربية السعودية ١٤١٦هـ/١٩٩٥م.

٥٤. **مسند أحمد بن حنبل:** أحمد بن حنبل(سنة الوفاة: ٢٤١)، دار إحياء التراث العربي، بيروت، الطبعة: الأولى.

٥٥. **المفيد في تقريب أحكام الأذان:** المؤلف: د. محمد بن عبد الرحمن بن ملهي بن محمد العريفي، تقديم: عبد الله بن عبد الرحمن الجبرين، الناشر: وزارة الشئون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد - المملكة العربية السعودية ١٤٢١، عدد الأجزاء: ١ج١، ص٩٠.

٥٦. **ملخص فقه العبادات:** المؤلف: مؤسسة الدرر السنية، مؤسسة الدرر السنية للنشر: المملكة السعودية العربية–الظهران، الطبعة: الثالثة، ١٤٣٩هـ-٢٠١٨م، مجلد واحد.

٥٧. **الموطأ بروايتين:** للإمام مالك، موقع شبكة مشكاة الإسلامية.

٥٨. **نور الإيضاح ونجاة الأرواح في الفقه الحنفي:** المؤلف: حسن بن عمار بن علي الشرنبلالي المصري الحنفي (المتوفى: ١٠٦٩هـ)، المحقق: محمد أنيس مهرات، الناشر: المكتبة العصرية، الطبعة: ١٢٤٦ هـ- ٢٠٠٥ م، عدد الأجزاء: ١.

٥٩. **نيل الأوطار:** أحمد بن علي بن محمد الشوكاني، المحقق: عادل عبدالموجود وآخرون، دار الكتاب العربي- بيروت- لبنان، الطبعة: الأولى، ١٤٢٠هـ-٢٠٠٠م.

٦٠. **الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز:** عبد العظيم البدوي، الطبعة: الأولى ١٤٢١هـ.

ناوەڕۆک

بابەت **لاپەڕە**

پێشەکی د. محمد بەرزنجی ٥
پێشەکی م. نورالدین وەرازی ٦
پێشەکی م. مەڕوان کوردی..٨
پێشەکی م. أحمد ڕازی ١٠
پێشەکی نووسەر.. ١١
مۆڵەتی بانگ و قامەتی نووسەر..١٥
بەشی یەکەم: پێناسەی بانگ و حوکمەکانی...................................١٧
بابەتی یەکەم: پێناسەی بانگ لە زمانەوانی و لە شەرعدا.........................١٨
بابەتی دووەم: ڕێگە پێدانی بانگدان لە ئیسلامدا وە فەزڵ و گەورەییەکەی......٢١
بابەتی سێیەم: حوکمی بانگ بۆ (جەماعەت و بۆتاك)........................... ٢٤
بابەتی چوارەم: حوکمی بانگدان و قامەتکردن بە تۆماری دەنگی ٣٠
بابەتی پێنجەم: مەرجەکانی بانگدان..٣٠
بابەتی شەشەم: قسەکردن لە کاتی بانگداندا......................................٣٨
بەشی دووەم: چۆنییەتی بانگدان و سوننەتەکانی................................ ٤٢

بابەتی یەکەم: چۆنییەتی بانگدان و شێوازی وتنەکەی........................٤٣

بابەتی دووەم: سوننەتەکانی بانگ...................................٤٧

بابەتی سێیەم: واتای وشەکانی بانگ................................. ٥٧

بابەتی چوارەم: وتنی (الْصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ الْنَّوْمِ) لە بانگدا.....................٥٩

بابەتی پێنجەم: وتنی (حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً وَلِيُّ الله) وە (أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيّاً حُجَّةُ الله) لەبانگدا. ٦١

بابەتی شەشەم: ئەوشتانەی موستەحەبن لە دوای بانگدان......................٦٧

بابەتی حەوتەم: صەلاوات دان لەسەر پێغەمبەر ﷺ لە دوای بانگدان.......... ٧٠

بەشی سێیەم: چۆنییەتی قامەتکردن و حوکمەکانی............................ ٧٣

بابەتی یەکەم: پێناسەی قامەت لە زمانەوانیدا وە لە شەرعدا...................٧٥

بابەتی دووەم: حوکمی قامەتکردن ٧٧

بابەتی سێیەم: چۆنییەتی قامەتکردن و شێوازی وتنەکەی......................٧٩

بابەتی چوارەم: سوننەتەکانی قامەتکردن.................................٨٢

بەشی چوارەم: کورتەیەك لە ژیانی بانگبێژەکانی پێغەمبەرﷺ و هەندێك لەهەڵەی بانگبێژان، وە باسی هەندێك خۆراك کە زیان بەخشن بۆ قورگ بۆ کاتی بانگدان.٨٣

بابەتی یەکەم: ناوو ژیانی بانگبێژەکانی پێغەمبەرﷺ ٨٤

بابەتی دووەم: تایبەتمەندی بانگبێژان ٨٩

بابەتی سێیەم: هەندێك لە هەڵەی بانگبێژان................................ ٩٢

بابەتی چوارەم: چۆنییەتی ڕاستکردنەوەی هەڵەی بانگبێژان لەڕوانگەی شەرعەوە ٩٨

بابەتی پێنجەم: چەند زانیاریەکی بەسوود سەبارەت بەپاراستنی قورگ........ ١٠٢

بەشی پێنجەم: حوکمی بانگ و قامەت بۆ هەردوو جەژنەکە وە جەمعی نێوان دوو نوێژ و پارەوەرگرتن لەسەر بانگدان................................ ١٠٤

بابەتی یەکەم: حوکمی بانگ و قامەت بۆ هەردوو جەژنەکە...................١٠٥

بابەتی دووەم: بانگ و قامەت بۆ جەمع کردن (کۆکردنەوەی) دوو نوێژ.........١٠٧

بابەتی سێیەم: پارەوەرگرتن لەسەر بانگدان ١١٠

بابەتی چوارەم: چوونەدەرەوە لەمزگەوت لە دوای بانگ....................١١٣

بابەتی پێنجەم: بانگی یەکەم بۆ نوێژی هەینی (جومعە).................... ١١٦

بابەتی شەشەم: بانگدان و قامەت کردن بەگوێی منداڵدا ١١٩

دوا وتە.. ١٢١

سەرچاوەکان... ١٢٦

ناوەڕۆك...١٣٤